

19—20 november

Debatter m. m.

Tisdagen den 19 november	Sid.
Svar på interpellation av herr Olsson, Johan, (cp) ang. genomförandet av kommunindelingsreformen	3
Interpellationer:	
av fru Diesen (h) ang. anställningstryggheten för skådespelare	20
av herr Lundberg (h) ang. samordning mellan värnplikstjänstgöring och högre studier	21
Meddelande ang. enkel fråga av herr Nilsson, Ferdinand, (cp) ang. avskaffande av dyrortsgrupp 3, m. m.	23

Onsdagen den 20 november	
Sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet ..	24
Om offentliga utfrågningar i riksdagens utskott	36
Kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.	39
Om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet	42
Om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946	46
Bostadsanskningslån för köp av egnahemsfastighet	49
Studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.	52
Om tillgodoräknande av sjukpenning m. m. för pension	68

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 20 november	
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 23, ang. ändring i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar..	24
— nr 24, ang. viss offentlighet i riksdagens utskott	36
— nr 25, ang. översyn av 90 § regeringsformen	39
— nr 26, om inrättande av ett skattelagråd	39
— nr 27, ang. mandatperioden för stads- och kommunalfullmäktige samt landstingsmän	39

	Sid.
— nr 28, ang. landstingsledamots förslagsrätt	39
— nr 29, om samarbete mellan kommuner i olika nordiska länder	39
— nr 30, ang. kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.	39
— nr 31, om ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnd	42
— nr 32, om vidgad rätt för församling inom svenska kyrkan att anslå medel till svensk sjömansvård utomlands	42
— nr 33, om rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet	42
— nr 34, ang. landstingskommuns upptagande av statliga lån	46
— nr 35, om ändrad tid för granskning av röstlängd	46
— nr 36, ang. tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag	46
— nr 37, om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946	46
Statsutskottets utlåtande nr 161, om inrättande av en reklamationsnämnd vid televerket	49
— nr 162, ang. filmdistributionen m. m.	49
— nr 163, om det statliga tidskriftsstödet och om litterär uppläsningsverksamhet	49
— nr 164, ang. bostadsanskaffningslån för köp av egnahemsfastighet	49
— nr 165, ang. meritvärdet av tjänstgöring i u-land	51
Bevillningsutskottets betänkande nr 60, ang. ändring i kommunalskattelagen, m. m.	52
— nr 64, ang. godkännande av tilläggsprotokoll med Storbritannien och Nordirland rörande ändring i det i London den 28 juli 1960 undertecknade avtalet för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter, i dess ändrade lydelse enligt det protokoll som undertecknats i London den 25 mars 1966	68
Bankoutskottets utlåtande nr 59, om skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m.	68
Andra lagutskottets utlåtande nr 63, ang. handläggning av ärenden rörande kommunalt bostadstillägg m. m.	68
— nr 64, om rätt att för förmån inom den allmänna försäkringen tillgodoräkna vård av barn i hemmet	68
— nr 65, om tillgodoräknande av sjukpenning m. m. för pension	68
Tredje lagutskottets utlåtande nr 67, ang. upphävande av lagen om återköpsrätt till fast egendom, m. m.	70
Jordbruksutskottets utlåtande nr 37, ang. expertis vid överklagande av beslut av hingstpremieringsnämnd	70
— nr 38, ang. skogsvårdslån	70
— nr 39, om inrättande av ett skadedjurslaboratorium	70
— nr 40, om vissa stödåtgärder i glesbygdsområden	70
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 47, om överlämnande av svenska skolböcker till skolor i Finland	70
— nr 48, ang. kulturpolitiken	71
— nr 49, ang. utvecklingen i skärgårdsområdena	71

Tisdagen den 19 november

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollet för den 8 in-
nevarande månad.

Anmäldes och godkändes tredje lag-
utskottets förslag till riksdagens skri-
velser till Konungen:

nr 333, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag om upp-
hävande av förordningen den 18 juni
1864 (nr 41 s. 1) angående utvidgad
näringsfrihet, m. m. jämte motioner i
ämnet;

nr 334, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition angående begränsning av
svavelhalten i eldningsolja jämte motio-
ner i ämnet;

nr 335, i anledning av motioner an-
gående rätten att förvärva skogsfastig-
het;

nr 336, i anledning av motioner om
ökat lokalt inflytande över allmänning-
skog; och

nr 337, i anledning av motioner om
ändring av koncessionsbestämmelserna
angående linjetrafik för personbeford-
ran.

Anmäldes och godkändes andra lag-
utskottets förslag till riksdagens skrivel-
ser till Konungen:

nr 338, i anledning av motioner om
åtgärder för att minska tobakskonsum-
tionen m. m.; och

nr 339, i anledning av motioner om
förbud mot tillsats av bly i motorben-
sin.

Anmäldes och godkändes statsutskot-
tets förslag till riksdagens skrivelse, nr
341, till Konungen i anledning av mo-

tion angående befrielse för fiskefartyg
i utrikes trafik från avgiftsskyldighet
beträffande oljelagring.

**Ang. genomförandet av kommunindel-
ningsreformen**

Herr statsrådet och chefen för kom-
munikationsdepartementet LUNDKVIST,
som tillkännagivit, att han hade för av-
sikt att vid detta sammanträde besvara
herr *Johan Olssons* (cp) interpellation
angående genomförandet av kommunin-
delningsreformen, erhöll ordet och ytt-
rade:

Herr talman! Herr Johan Olsson har
frågat om jag har för avsikt att före-
lägga riksdagen förslag till åtgärder som
syftar till att genomföra kommunindel-
ningsreformen mot kommunernas vilja.

Under de senaste åren har jag både
i riksdagen och vid många konferenser
och möten ute i landet ställts inför frå-
gan huruvida regeringen anser att sam-
manläggningar inom de kommunblock
som tillskapats i enlighet med av stats-
makterna år 1962 beslutade principer
även i fortsättningen skulle vara frivil-
liga för kommunerna.

Syftet med frågorna torde ibland ha
varit att få garantier för att ingen änd-
ring av frivilligheten planerades från
regeringens sida. Men ofta har man
ställt frågorna därför att man oroat sig
för att kommunindelningsreformen
skulle dra för långt ut på tiden. Man har
då anfört flera olägenheter som detta
kunde medföra, t. ex. mindre framsynt
planering, ineffektiv användning av de
samlade resurserna och risk för att ut-
vecklingen skulle stanna av i sådana
bygder där man inte får till stånd en
mera ändamålsenlig kommunal indel-
ning.

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

På frågorna har jag svarat att med hänsyn till den allt större förståelse för nödvändigheten av att reformen fullföljs, som man möter ute i kommunerna, och med hänsyn till kommunförbundens starka stöd för reformen man borde kunna räkna med att denna huvudsakligen skulle vara genomförd år 1971.

I dessa svar och i debatterna i avslutning till dem har jag också bekräftat att regeringen inte hade övervägt att föreslå någon ändring i den frivilliglinje som riksdagen uttalat sig för.

Numera har vi tillgång till uppgifter som gör det möjligt att bättre överblicka reformen och dess troliga fortskridande.

Jag skall nämna några siffror.

Som bekant skall vi enligt de fastställda planerna få 282 större kommuner i landet. Vid nästa årsskifte kommer 76 av dessa att vara färdigbildade. Däri ingår 37 kommuner som redan då planerna fastställdes ansågs kunna bestå i sin dåvarande omfattning. Om de utredningar som nu försiggår inom de återstående kommunblocken resulterade i sammanläggningar den 1 januari 1971 skulle ytterligare 99 kommuner färdigbildas. Vid denna tidpunkt skulle det således fortfarande återstå 107 block där indelningsändringar måste genomföras för att åstadkomma de åsyftade större kommunala enheterna.

När jag tagit del av dessa uppgifter har jag funnit att man således måste räkna med ett betydande antal kommuner som inte kommer att besluta sig för sammanläggning till 1971. I åtskilliga ämnen man kanske inte ens besluta om utredningar i syfte att få till stånd sammanläggningar.

Det finns således stor risk för en i tiden långt utdragen reform. Följden härav blir att vi under en lång tid framöver får kommuner med mycket olika storlek och struktur. Det blir därför också synnerligen skilda förutsättningar för de olika kommunernas möjligheter att ta ansvar för de kommunala

uppgifterna och att följa med i samhällsutvecklingen. Jag vill endast peka på svårigheten att genomföra den bättre samhällsplanering vars nödvändighet vi är överens om för att trygga sysselsättningen och eftersträva en jämlik standard mellan olika bygder.

Mot bakgrunden av vad jag nu sagt har regeringen ansett starka skäl tala för att låta alla kommuner, ämbetsverk samt näringslivets och löntagarnas organisationer få yttra sig över tänkbara alternativ till den nuvarande ordningen för kommunindelningsreformens fortskridande. Därför har en inom kommunikationsdepartementet utarbetad tjänstemannapromemoria sänts ut på remiss. För att inga missförstånd skall behöva uppstå vill jag betona att detta inte innebär att regeringen skulle ha bundit sig vare sig till frågan om förslag till fullföljande av reformen skall föreläggas riksdagen eller till de framlagda alternativen för ett sådant fullföljande. Först med ledning av remissyttrandena kommer regeringen att besluta om nya åtgärder skall föreslås.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret på min interpellation.

I början av detta år uttalade sig statsrådet Lundkvist i en artikel i Kommunernas Tidskrift. Såsom rubrik hade statsrådet valt uttrycket »Det brådskar med kommunreformens genomförande». Denna brådska märks på flera områden. Kanske är det bl. a. ett utslag av den brådskan att jag inte fick mitt interpellationssvar förrän för några timmar sedan. Jag hoppas att det är ett undantag och att vi ledamöter, när vi får interpellationssvar, erhåller dem dagen före besvarandet som praxis varit tidigare. Jag tycker att interpellationsinstitutet är ett fint sätt att få uttrycka meningar på, och det vore värdefullt för interpellanten att ha tid på sig att begrunda svaret.

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

Dessutom föreligger ju i dag nya handlingar i ärendet, och de har delats ut på kammarledamöternas bänkar. Det är dels den promemoria som åberopas i svaret, dels en promemoria från riksdagens revisorer, som har företagit eller åtminstone påbörjat en utredning av dessa frågor men funnit sig böra avbryta denna utredning under de nya omständigheter som uppstått i och med den promemoria som kommunikationsdepartementet har utfärdat med förslag till alternativa sätt att genomföra kommunindelningsreformen.

Anledningen till min interpellation var närmast det uttalande som kommunikationsministern tre dagar efter valet gjorde på en konferens i Göteborg, där han mycket klart framhöll att vi bör begränsa den tidrymd inom vilken kommunindelningsreformen skall förverkligas. Riksdagen bör därför på nytt få ta ställning till formerna för kommunindelningsreformens genomförande. Det är alltså helt nya tongångar jämfört med de upprepade försäkringar som tidigare har lämnats från regeringen om att frivilligheten står fast, såsom bestämdes redan år 1962.

Under tiden har den omnämnda promemorian utarbetats med två alternativ till ett frivilligt genomförande av reformen. Det ena alternativet skulle vara att en majoritet av kommuner i ett block kunde besluta om att genomföra kommunindelningsreformen. Det andra alternativet är att reformen skall vara genomförd senast år 1974. Båda alternativen innebär ju ett frångående av riksdagsbeslutet av år 1962. Något tredje alternativ gives inte här för kommunerna att välja på.

I min interpellation frågade jag om det fanns några planer på att genomföra kommunindelningsreformen mot kommunernas vilja. Jag tolkar alltså statsrådets svar på denna fråga såsom ett ja. Här prövar regeringen möjligheterna att frånga metoden med ett frivilligt genomförande. Jag beklagar det svaret. Jag hade hoppats att försäk-

ringarna om frivillighet fortfarande skulle gälla. Jag är i princip inte någon motståndare till kommunindelningsreformen. Jag tror att den är nödvändig, inte minst enligt de riktlinjer som har utstakats, nämligen att man måste förutse de sammanläggningar som otvivelaktigt då och då kommer till stånd och se till att dessa sammanläggningar sker på ett ur geografiska och näringspolitiska synpunkter riktigt sätt. Jag anser emellertid att vi har tid och råd att hålla fast vid frivilligheten. Jag tycker att man bort pröva andra vägar i stället för att föra in alternativet med tvång.

Alla torde känna till de ganska markerade uttalandena om att den här stora reformen skulle genomföras under frivillighet. Departementschefen uttalade ju före riksdagsbehandlingen i prop. 180/1961 att han kommit till den uppfattningen: »För egen del har jag också kommit till uppfattningen att tvångsåtgärder i nuvarande läge inte är påkallade. Skälen härför är flera. Som jag framhållit i det föregående synes indelningsändringar böra övervägas i de fall då interkommunalt samarbete eljest skulle erfordras i sådan omfattning att det skulle intaga en dominerande plats i den kommunala förvaltningen. Från de synpunkter statsmakterna i första hand har att beakta skulle dock ett lämpligt organiserat och väl avvägt samarbete mellan kommunerna i och för sig vara tillräckligt. Vad man vinner genom ett totalt samgående mellan kommuner i dylika fall är främst att de kommunala organen får bättre möjlighet till samlad överblick och bedömning i fråga om kommunalpolitikens inriktning. Indelningsändringen framstår därför främst som liggande i kommunernas eget intresse. Det synes då också rimligt att låta kommunerna själva få avgörande inflytande i valet mellan samarbete och sammanläggning. Ett annat skäl är att förutsättningarna för friktionsfritt samarbete inom en nybildad kommun måste vara väsentligt

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

större, när frågan om sammanläggning får mogna så att den bäres upp av en allmän övertygelse bland kommunmedlemmarna rörande fördelarna härav.»

I fortsättningen sade departementschefen: »Riktlinjer för det interkommunala samarbetet och vägledning vid behandling av kommande ansökningar om sammanläggning av kommuner — det är kortfattat vad som framförts i propositionen. Dessa riktlinjer och denna vägledning bygger på gällande indelningstagning och finns inbyggda i denna och är inte av principiell innebörd, eftersom det inte påyrkas någon ändring i fråga om kommunernas helt avgörande roll vid behandlingen av frågan sammanläggning eller inte.»

I min interpellation har jag också nämnt ett uttalande av konstitutionsutskottet, i vilket framhålles att även om kommunindelningsreformen skulle ta längre tid än vad man avsett, så bör det inte föranleda ändring i fråga om frivilligheten.

Den här frågan diskuterades vid en interpellationsdebatt i andra kammaren förra året, och då förklarade statsrådet Lundkvist, enligt protokollet: »Genom de riktlinjer som gäller för kommunindelningsreformens genomförande är det avgörande ställningstagandet ändock alltid tillförsäkrat kommunerna själva.» Litet senare i den debatten sade statsrådet: »Jag vill i klarhetens intresse ta detta tillfälle i akt att litet närmare informera om hur jag upplever läget på kommunindelningsfronten. Jag vill först — för att inga missförstånd skall uppstå på denna punkt — understryka att regeringen inte planerar något ingripande mot den frivillighet som riksdagen har uttalat sig för, när det gäller kommunsammanläggningar. Men vi ser det, i linje med riksdagens beslut, som en uppgift för staten, departementet och länsstyrelserna att stimulera och vägleda i dessa sammanhang och att röja ur vägen hinder för det samarbete kommunerna vill etablera.»

Det är en ståndpunkt som jag tycker

att jag kan ansluta mig till. Givetvis finns det en hel rad skäl till att en sådan här reform tar tid. Utifrån de erfarenheter jag har från det kommunala samarbetet vill jag fästa uppmärksamheten på några få.

För det första är detta en mognadsprocess. Det är ganska ingripande förändringar som inträder, när en kommun skall upphöra och sammanslös med en annan. Det är alldeles givet att det tar sin tid, innan kommunalmän och andra medborgare hinner vänja sig vid det nya som inträffar, när en eller flera kommuner försvinner och helt underordnas en centralort. För det andra måste man också förstå att det kan finnas tveksamhet inför målet.

Bristen på alternativa förslag till att lösa den kommunala servicens problem i de områden som så att säga förlorar sin egen lokala självstyrelse har enligt min uppfattning förhindrat sammanslagningens genomförande. Man har inte kunnat prestera anvisningar till hur den kommunala servicen skulle lösas efter sammanslagningen för de områden som får långt till centralorterna.

Det är angeläget att verkligen ta upp denna fråga på allvar. För övrigt tror jag också att många kommunalmän insett det värde som den kommunala demokratin i dag har, i det att många personer är engagerade i kommunalt arbete. Man räknar med att ungefär 70 procent av de kommunala förtroendemännen försvinner vid en kommunal sammanslagning i ett samarbetsblock. Detta måste inverka på ställningstagandet hos folket och bland kommunalmännen ute i bygderna.

Det finns givetvis också en rad praktiska problem som inte är lösta. Vi har brist på utredningsresurser. Det är ingen tvekan om att vi har saknat sakkunskap på detta område för att gripa sig an med dessa uppgifter, klarlägga konsekvenserna och för kommunalmännen och folk i allmänhet ute i kommunerna tala om vad en sammanslagning

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

innebär. Den bristen har också bidragit till förseningen.

Det finns gränsfrågor av flera olika slag — kommungränser, länsgränser och andra — som verkat hindrande. Det förekommer givetvis också tvister som man inte utan vidare kan vifta bort, tvister om den riktiga gränsdragningen för en blivande storkommun.

Allt detta är saker och ting av den beskaffenheten att det inte är förvånande om det tar sin tid att genomföra en reform. Det kan också föreligga sådana skäl som att samarbetet i ett område gått så bra att man tycker att det inte är någonting som brådskar. Man löser alltså utan sammanslagning de frågor som en storkommun skulle ha till uppgift att lösa. Detta kan också vara ett skäl.

I stället för att signalera tvångsåtgärder skulle man här enligt min uppfattning ha försökt angripa problemet, försökt att intensifiera upplysningen, försökt att komma till rätta med gränstvisterna, försökt att komma med förslag beträffande den kommunala demokratin och den kommunala servicen för glesbygden. Hade man angripit dessa frågor på ett verksamt sätt, tror jag att man därmed hade gjort den största nytan för att få reformen till stånd.

Jag tror också att de risker som det talas om i svaret, nämligen att kommuner genom att dröja kommer att bli ohjälpligt efter i utvecklingen, är överdrivna. Man måste lägga fram bättre bevis för de risker som man här skulle löpa. Skulle en kommun eller ett område bli utsatt för de risker som man här talar om, tror jag att man mycket snart skulle inse värdet av att göra sammanslagningen. I många fall ligger det dock enligt min uppfattning så till att man anser att ännu en tids dröjsmål med genomförandet endast medför obetydliga risker men att man bedömer svårigheterna som större.

I den promemoria som statsrevisorer-na lagt på ledamöternas bord talas det också om att svårigheterna är betydande.

Man anvisar i promemorian en rad åtgärder för underlättande av det fortsatta reformarbetet.

När man här talar om de nya kommunernas slagkraft och effektivitet vill jag till slut bara erinra om att man inte tillför några nya pengar till ett block, om man sammanslår kommunerna. Av fyra—fem fattiga kommuner kan det bli en stor fattig kommun, den saken är klar. Visserligen kan man gemensamt vidta åtgärder för att lösa dessa problem, men det gör man redan i dag. Det är svårt att leta upp kommuner, som är ointresserade av dessa problem. De små kommunerna i blocken kämpar förtvivlat för att lösa problemen om arbete och social trygghet osv. som det talas så mycket om i promemoriorna. Jag tror att den aktiviteten redan är i gång, att samarbetet över kommungränserna pågår.

Till slut skulle jag för min del vilja uttala den förhoppningen att det här inte skall vara inledningen till en period där man »kör hårt» med kommunerna, utan att man i stället tonar ned attityden till att avse en rad hjälpåtgärder och upplysningsarbete för att få till stånd en lugn utveckling på detta område.

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Jag ber att få börja med att beklaga att herr Johan Olsson inte har fått svaret inom den tid som vi praktiserar när det gäller interpellationssvar. Vi har i varje fall från departementets sida levererat ett svar. För mig går det ju inte att stå här och skyla på postgången, men på något sätt tycks svaret ändå ha blivit fördröjt. Det är min förhoppning att det inte skall ha inverkat menligt på herr Olssons förmåga att diskutera med mig här i dag. Vi kommer naturligtvis att i fortsättningen göra vad som är möjligt för att alla skall få sina svar i rätt tid.

Herr Olsson sade att jag redan tidigt i våras i kommunförbundets tidskrift skulle ha uttalat den meningen att det

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

brådskar med kommunindelningsreformens genomförande. Vidare säger han att jag nu i höstas har ändrat attityd och på nytt uttalat den meningen att det brådskar med kommunindelningsreformens genomförande. Jag vill alltså påstå att jag sedan länge har sagt att mot bakgrunden av vad vi upplever när det gäller utvecklingen i stort och med hänsyn tagen till våra allmänna målsättningar för att åstadkomma en så god samhällsplanering som möjligt är det utan tvivel en angelägen uppgift att försöka få en så bra kommunal planering till stånd som över huvud taget är möjligt.

I Göteborg sade jag, precis som herr Olsson anförde, att det med denna utgångspunkt vore angeläget att kunna begränsa tidrymden för genomförandet av reformen. Jag sade också någonting om att det väl vore lämpligt om riksdagen på nytt fick tillfälle att ta ställning till dessa frågor.

Jag har inledningsvis redovisat att vi har varit mera optimistiska med hänsyn tagen till den allmänna förståelse som hela tiden har löpt jämsides med arbetet med den här reformen ute i kommunerna och med hänsyn tagen till kommunförbundets starka engagemang i fråga om möjligheten att genomföra reformen tidigare. Av dessa skäl har det inte funnits motiv för att ifrågasätta någon annan ordning för kommunindelningsreformens genomförande än den som vi hittills har tillämpat.

Men eftersom vi ändå ser att en i tiden långt utdragen reform kan komma att föra med sig betydande negativa konsekvenser både för utvecklingen i de regioner, där man inte lyckats lösa frågan om samarbete på det lokala kommunala planet, och för samhällsplaneringen i stort, tycker vi det är rimligt att man redovisar läget för alla kommuner, för de planerande myndigheter som sysslar med dessa frågor, för näringslivet, för löntagarorganisationer, ja för alla som över huvud taget är beroende av att vi har en god och effektiv

samhällsplanering. Vi menar att vi, om vi går ut med en sådan här promemoria till alla instanser, skall kunna få en bred redovisning av hur man från olika utgångspunkter ute i samhället bedömer önskemålen att få till stånd den goda samhällsplanering som vi vill ha; kunna »leva upp» till de politiska målsättningar som inte minst alla politiska partier har engagerat sig för. Vi vill alltså garantera tryggheten för att kunna föra en aktiv näringspolitik, en aktiv arbetsmarknadspolitik. Vi vill garantera rättvisare förhållanden bygderna emellan genom att jämna ut förutsättningarna mellan olika bygder och genom att bättre tillvarata de resurser som finns i hela bygden. Vi vill åstadkomma en aktiv miljöpolitik. Allt detta tycks vi vara överens om, i varje fall när vi diskuterar på det politiska planet. När jag diskuterar med herr Johan Olsson och hans partivänner är de kanske de inte minst energiska att understryka angelägenheten av att föra en aktiv lokaliseringspolitik med inriktning på att skapa bättre underlag för den service som behövs i glesbygderna.

Inom regeringen tycker vi att detta är viktiga frågor. Vi anser att en aktiv lokaliseringspolitik är mycket väsentlig samt att en aktiv politik för att underlätta glesbygdens försörjningsförhållanden är mycket angelägen. Vi tycker att det även finns skäl att redovisa vad samhällsplaneringen betyder när det gäller att kunna omsätta dessa önskemål i praktiken. Vi vill ge en möjlighet för dem som reser önskemålen — inte minst politikerna — att själva ställa sig frågan: Vad skall vi sätta mest värde på — att vi kan uppnå de politiska målsättningar som vi talar så väl för inför väljarna, eller att vi skall fortsätta med den metod för kommunindelningsreformens genomförande som riksdagen har uttalat sig för? Dessa frågor tycker vi att det är rimligt att kommunalmän, näringslivets företrädare, löntagarorganisationer och alla övriga får tillfälle att ge ett ordentligt svar på.

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

Kommer vi fram till att det inte gör någonting att det tar en väsentligt längre tid än man kanske från början antog att få kommunindelningsreformen genomförd, och är vi beredda att acceptera konsekvenserna härav för samhällsplaneringen i stort, nämligen att vi inte når effektivitet på det kommunala planet i detta sammanhang, har ju kommunerna möjligheter att uttala sig härför. Det alternativet står alltså fritt för kommunerna. De kan mycket väl säga att de inte vill acceptera någon av de utvägar som här är föreslagna, utan att de tycker att det knallar och går bra som det gör. Jag hoppas att vi på detta sätt skall kunna få ett säkrare underlag när det gäller att ta ställning.

Mot bakgrunden av alla de många viktiga problem som pockar på sin lösning i släptåg på våra diskussioner om samhällsplaneringen vill jag göra gällande att det skulle ha varit ansvarslöst om regeringen i detta läge bara skulle ha suttit och rullat tummarna och inte givit riksdagen möjlighet att få denna redovisning och möjligheten att uttala sig om vilka åtgärder som eventuellt kan vara påkallade.

Herr Johan Olsson har tagit in den kommunala demokratin i bilden, och självklart är det utomordentligt viktigt att den beaktas. När man skall ta ställning till formerna för genomförandet av kommunindelningsreformen, är det naturligt att dessa viktiga frågor aktualiseras. Redan när beslutet fattades år 1962 uttalades ju farhågor för att en utveckling mot större kommuner skulle medföra en försvagning av den kommunala demokratin. Men statsmakternas beslut om kommunindelningen innefattade i själva verket en avvägning mellan kravet på kommunal effektivitet och kravet på kommunal demokrati, en avvägning som skedde just med den riktpunkten att en förstärkning av den kommunala självstyrelsen genom starkare kommuner skulle ge ett bättre underlag för den kommunala demokratin. Kort efter beslutet tillsatte dess-

utom Kungl. Maj:t på riksdagens initiativ en arbetsgrupp för överläggningar om den kommunala demokratin. Arbetsgruppen har fört fram några idéer som har resulterat i lagstiftning eller lett till utredning. Jag kan peka på de ökade möjligheter till delegering av kommunala organs beslutanderätt som öppnats genom lagändringar förra året. På uppdrag av kommunalrättskommittén ses reglerna över för antalet fullmäktige, för att möjliggöra något större fullmäktigeförsamlingar i sammanlagda kommuner än vad nuvarande regler tillåter. På andra områden försiggår eller har avslutats andra utredningar av stor betydelse för den kommunala demokratin. Kommunalrättskommittén ser som alla vet över den kommunala kompetensen. Det vilande grundlagsförslaget är av väsentlig betydelse för den kommunala demokratin genom ställningstagandet till den gemensamma valdagen, och länsdemokratiutredningen har i dagarna redovisat sina överväganden om fördelningen av arbetsuppgifterna mellan stat och kommun på länsplanet.

Mot bakgrunden av att många för den kommunala självstyrelsen viktiga frågor prövas i skilda utredningar skall i enlighet med riksdagens uttalande i samband med beslutet om den partiella författningsreformen en genomgripande utredning ske av den kommunala demokratis problem. Förberedelserna härför pågår i departementet.

Självklart är det av väldigt stor betydelse för vår demokratis utveckling hur våra samhällsfunktioner är uppbyggda och i vilka former besluten skall fattas. Vi kan genom lagstiftning garantera de yttre förutsättningarna för en väl fungerande demokrati, men jag skulle vilja säga att den levande innebörden kan ingen aldrig så väl genomtänkt konstruktion av samhällets organisation och inte heller någon lagstiftning garantera. Den kommer alltid ytterst att bero, såvitt jag kan förstå, av den enskilde medborgarens intresse för

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

samhällsfrågorna och därmed i hög grad också av de politiska organisationernas inre och utåtriktade verksamhet. I en livskraftig demokrati måste effektivitet när det gäller att lösa för utvecklingen och för medborgarna väsentliga uppgifter förenas med en djup insikt hos de politiska partierna om deras särskilda ansvar för att besluten förankras i ett brett medborgarinflytande. Om vi verkligen vill bevara en livskraftig demokrati och utveckla den, måste vi ständigt räkna med att den skall kunna lösa problemen minst lika effektivt som varje annat samhällssystem, men vi måste dessutom diskutera hur vi skall förankra våra beslut och våra åtgärder på rätt sätt i folkstyrelsen.

Jag skulle vilja säga att tio representanter för folket i ett effektivt arbetande organ kan i och för sig vara en bättre garanti för vår demokrati än tjugo representanter i ett ineffektivt arbetande organ, under förutsättning att man finner de riktiga formerna för kontakten mellan de tio och medborgarna och att det finns möjlighet att i god demokratisk ordning ställa de tio till ansvar för deras ställningstaganden. De politiska organisationerna har, såvitt jag förstår, ett betydande ansvar för utvecklingen av en god demokrati inte bara i samband med formulerandet av sina program och vid kandidatnomineringarna utan också vid uppläggningsen av hela sin verksamhet. Detta gäller inte minst på det kommunala verksamhetsfältet.

Jag tror att vi i den allmänna debatten måste på ett bättre sätt än vi har gjort tidigare dels erkänna att de politiska organisationerna är en viktig funktion i hela vårt demokratiska samhällssystem, dels också själva som politiker ta på oss ansvaret att intensivare än vi tidigare har gjort diskutera vad vi i de politiska organisationernas såväl inåtriktade som utåtriktade verksamhet kan göra för att skapa ett mera levande innehåll i vår demokrati än vi i många

fall har i dag. Det är frågan om att skapa de riktiga kontakterna mellan medborgarna och de valda förtroendemännen. Ytterst kommer demokratin emellertid att leva endast i kraft av sin förmåga att lösa problemen för medborgarna. Det förhåller sig på samma sätt med kommunerna. Den kommunala självstyrelsen kommer att leva bara i kraft av sin förmåga att lösa problemen för medborgarna. Skulle vi ha den kommunala självstyrelsen organiserad så att vi inte orkar med att lösa problemen för medborgarna på ett bra sätt i en utveckling som går snabbt och som tvingar oss till en effektivare planering, så löper i det sammanhanget, som jag ser det, den kommunala självstyrelsen stora risker. Den kommunala demokratin löper risken att bli undergrävd för att människorna då ser att allt detta som vi ändå satt så stort värde på och slagit vakt om inte fungerar så som vi vill att det skall göra. Om vi vill slå vakt om kommunal självstyrelse, och det vill vi, tror jag att det är nödvändigt att vi får starka kommuner som verkligen kan ta på sig de uppgifter som vi vet att utvecklingen kommer att lägga på dem. Om vi är angelägna om en stark kommunal självstyrelse, är det viktigt att vi får kommuner av denna typ. Jag menar att det finns goda skäl för att vi i den utveckling vi nu befinner oss i får möjlighet att penetrera allt detta mot bakgrunden av hela det material som jag förutsätter att dessa remissyttranden skall komma att ge oss.

Vidare har herr Johan Olsson — jag förstod naturligtvis att han tyckte att det var angeläget — försökt att i det besked som jag lämnat läsa in något annat än vad det verkligen innehåller. Han vill fortfarande försöka ge sken av att regeringen genom att den sänt ut denna tjänstemannapromemoria har tagit ställning till hur kommunindelningsreformen skall fullföljas. Det är inte sant. Vi har redovisat problemen, och vi vill ha denna breda remiss för

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

att på basis av remissyttrandenas resultat kunna föreslå de åtgärder som kan vara lämpliga eller avstå från att föreslå åtgärder.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Inledningsvis några ord om förändringen i statsrådet Lundkvists attityd. I januari talades det om brådskan men givetvis under frivillighet, men tre dagar efter valet, den 18 september, fick vi höra att riksdagen på nytt borde få ta ställning till hur man skulle påskynda denna reform. Det måste innebära ett tvång. Dessutom har detta nu verifierats av den promemoria som utsänts. Där tar man upp två alternativ som kommunerna får yttra sig över. Det ena är att genomföra reformen med majoritetsbeslut. Det andra är att man skall ha reformen i hamn före 1974. Jag anser att det skulle ha funnits ett tredje alternativ. Regeringen hade kunnat fråga kommunerna — ungefär som statsrevisorerna gjort i den utredningen som ligger på bordet — hur det gått hittills. Vilka har varit stötestenarna? Vilka har problemen varit? Vad kan man sedan göra för att lösa dessa problem. Låt kommunerna också yttra sig över dessa sidor av saken i stället för att ge dem två tvångsalternativ att ta ställning till! Detta kan inte uppfattas på annat sätt än att regeringen beslutar att man skall vidta tvångsåtgärder. Det första ställningstagandet har kanske mildrats något, och man går ut med denna remiss innan regeringen tar ställning. Det är väl så det ligger till.

Vad den kommunala demokratin beträffar anser jag det vara en brist att man skall tvinga fram en kommunal sammanläggning innan man löst de problem om den kommunala demokratin som statsrådet Lundkvist säger att en hel rad utredningar sysslar med. Varför kan man inte få de förslagen framlagda först, så att man får ta ställning till dessa problem innan man gör sammanslagningarna? Jag anser att det är fel

att först slå samman kommunerna och låta dem bli utsatta för de svårigheter som man har talat om här och först efteråt börja diskutera vilka lösningar man kan finna för att förbättra den kommunala demokratin.

Jag tror att frågan om den kommunala demokratin är större än vad vi i allmänhet föreställer oss. Talet om att tio representanter kan åstadkomma en bättre demokrati än tjugo, under förutsättning att man har de rätta metoderna, kan det ligga något i, men låt oss då få de rätta metoderna, innan vi genomför förändringar! Dem har vi ännu inte funnit.

Jag tror att brådskan är överdriven. Vi har just genomfört en grundskolereform, som 1962 i varje fall var ett av huvudskälen för sammanslagningen. Grundskolereformen är genomförd vad gäller planeringen av högstadiet, och den pockar alltså inte på tvångsåtgärder för kommunsammanslagningen. Det föreligger inte heller några andra frågor som pockar på omedelbara tvångsåtgärder, utan jag tror att vi har råd att ta tid på oss i denna fråga. Jag tror att vi kan lita på kommunalmännen i detta fall. Det finns kanske problem, men om man verkligen befarar en eftersläpning i utvecklingen tror jag också att kommunalmännen kommer att inse att här krävs åtgärder — och en av dem kan vara att påskynda sammanslagningen.

Herr **KRISTIANSSON, AXEL**, (cp):

Herr talman! Egentligen är det överflödigt att ta upp en debatt här, ty de facto har väl ändå regeringen och det ansvariga statsrådet bestämt sig för att någonting skall ske. Det går inte att komma ifrån det, statsrådet Lundkvist.

Jag skulle mycket gärna vilja pressa statsrådet om hans syn på de förhållanden som har rått och alltjämt råder i fråga om frivilligheten. Jag har läst förarbetena, jag har läst propositionen, jag har läst utskottsbetänkandet, och jag

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

har läst debattprotokollen, men jag har inte kunnat finna något annat än att det har varit fråga om absolut frivillighet för kommunerna och att dessa har bestämmanderätten.

Under dessa förutsättningar menar jag att det inte finns någon rimlig anledning att föra det resonemanget att eftersom kommunreformen har gått sakta så måste man vidta åtgärder. Är det sagt att kommunerna skall ha frihet att bestämma härvidlag så har de givetvis det. Jag vill gärna höra vad statsrådet anser om det.

Argumenten för att vidta åtgärder i förevarande avseende är inte starka. Det faktum att någonting går sakta inom ett frivilligt system är inget argument. Det faktum att det finns olika stora kommuner är heller inget argument, ty en sådan ojämnhet får man under alla förhållanden. Kommunblocken kommer att variera i storlek högst väsentligt också framöver — hur man än gör.

Jag skulle tro att det är ganska svårt att tillvita kommunalmännen och ledningen för de små kommunerna att de inte har skött sina åtaganden. Det verkar snarare som om kommunerna vore till för reformen och inte reformen för kommunerna.

Det skulle vara ganska intressant — jag skall dock inte ta någon längre tid i anspråk för det — att gå tillbaka till vad man sade, när man genomförde den här reformen, om vad som verkligen var huvudmotivet. Det var väl främst de uppgifter som ålåg kommunerna i fråga om den då förestående skolreformen. Så har jag i varje fall funnit. Vi kan konstatera — i varje fall gör jag det med erfarenhet från mitt eget kommunblock, som är ett relativt stort sådant — att man har löst skolproblemen helt utan att engagera kommunblocket eller samarbetsnämnden. Man har byggt skolorna sedan områdesindelningen har verkställts, och man har även klarat fortsättningen. Jag säger detta inte därför att jag menar att det var fel att indela landet i kommunblock, jag vill

bara belysa att det varit möjligt att åstadkomma ganska stora saker också utan att sammanslå kommunerna.

Jag är fullt på det klara med att det behövs en samhällsplanering, men jag tror det är möjligt att genomföra den och samtidigt låta kommunerna behålla sin självständighet. Avgörande för en kommunsammanslagning bör ju vara om kommunerna har den bärighet som behövs för att klara de mera primära uppgifterna.

Jag vill i alla fall i detta sammanhang slå fast att om man skall göra kommunerna så stora att de kan bilda underlag för de aktiviteter som kräver det största underlaget kommer de inte att klara de små uppgifterna — som också de är väsentliga för människorna.

Den övergång som skisserades år 1962 ledde fram till 282 kommuner. Generaldirektör Bertil Olsson i arbetsmarknadsstyrelsen har sagt att man, om man skulle tillgodose de arbetsmarknadspolitiska aspekterna, inte borde ha mer än 70 kommuner i detta land. Jag tror att det är nödvändigt att så att säga sortera uppgifterna och lägga de aktiviteter som kräver ett mycket stort underlag på ett annat plan. I detta sammanhang skulle jag gärna vilja se att man avvaktar vad länsdemokratiutredningen föreslår och vad som kommer ut av det.

Statsrådet Lundkvist framhåller att kommunernas och organisationernas svar blir avgörande. Men, herr statsråd, kan inte kommunernas svar — om genomförandet nu är en frivillig sak och man således skall låta detta vara avgörande — ligga däri att kommunerna inte har följt upp denna linje? Kommunernas mening måste ju då vara att här behöver inte någonting ske. Det är väl ett svar som räcker. Behöver man svara mer? Men om man skall fråga skulle man inte i så fall också fråga de kommuner som är sammanslagna? Vore det inte rimligt att låta frivilligheten — även om den skall begränsas någon gång — sträcka sig så långt att man

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

skulle kunna göra en jämförelse mellan de kommuner som är sammanslagna och dem som inte är sammanslagna. Jag föreställer mig att någon större olycka under tiden inte sker i de kommuner som inte är sammanslagna. Jag tror dock att tiden som gått är för kort att göra denna jämförelsen. Det behövs sannolikt en längre tid. Med hänsyn till inte minst vad som tidigare har sagts här av såväl statsrådet som interpellanten om värdet av den kommunala demokratin tycker jag att det vore väsentligt att man först avvaktade resultaten i de stora kommuner som redan bildats. Men då behöver man sannolikt en väsentligt längre tid. Från dessa utgångspunkter förmenar jag närmast att man skulle kunna frysa ner reformen. Jag skall dock inte gå så långt, men jag tycker i alla fall att man inte skall driva på utvecklingen på detta område. Jag förutsätter och hoppas innerligt att man, när svaren kommer in, beaktar inte minst delkommunernas intressen så att det inte blir på samma sätt som när denna fråga presenterades i TV, nämligen att kommunernas talan föres fram av ett borgarråd från Stockholm. Det kan inte vara möjligt att från den horisonten förstå problemen ute i kommunerna.

Herr statsrådet **LUNDKVIST**:

Herr talman! För att inga missförstånd skall uppstå beträffande mitt resonemang om den, som jag själv tycker, mycket allvarliga frågan om den kommunala demokratin och demokratin över huvud taget vill jag framhålla att jag, herr Johan Olsson, inte sade att det var så enkelt att det gick lika bra med tio ledamöter som med tjugo i en församling. Jag sade bara att demokratin kanske kan garanteras väl så bra i en församling på tio ledamöter, som har möjligheter att göra ett effektivt arbete, som i en församling på tjugo ledamöter, där man inte har sådana former att man kan göra ett effektivt

arbete. Jag menar därför att demokratin styrka hela tiden beror av dess förmåga att lösa problem för medborgarna, då under förutsättning att man har de riktiga kontakterna mellan dem som är förtroendevalda och dem som har valt förtroendemännen. Det är i det avseendet en betydande del av ansvaret ligger på oss inom de politiska organisationerna för hur demokratin arbetar. Herr Kristiansson sade att jag redan hade bestämt mig. Jag är, herr Kristiansson, inte en så mäktig man att jag kan bestämma i den här frågan, utan beslut måste fattas i riksdagen. Jag förstår så väl både herr Olssons och herr Kristianssons ambition att försöka läsa in någonting annat i vad som är sagt än vad som är sagt. Jag talade aldrig, herr Olsson, i Göteborg om tvång eller om några medel med vilka reformen skulle påskyndas. Jag har bara talat om — och det gör jag fortfarande och med gott samvete — att jag för min del anser det vara angeläget, från samma utgångspunkter som så ofta understryks av de båda numera sammanslagna kommunförbunden, att man kunde begränsa tidrymden. Det märkliga är ju att både det gamla kommunförbundet och det gamla stadsförbundet liksom sedermera det nya kommunförbundet hela tiden har arbetat så intensivt för den här reformen, därför att de sett att på den vägen skapas den bästa möjligheten att stärka den kommunala självstyrelsen. Det är inte minst med hänsyn tagen till dessa intentioner som jag tycker att det är angeläget att komma fram till ett resultat.

Jag måste säga att herr Kristiansson tar förvånansvärt lätt på hela problemet. Han har sin ståndpunkt klar, och det har herr Olsson också. De ser inget problem i det här. Jag har inte min ståndpunkt klar. Jag ser ett problem, men herr Kristiansson säger att vi har fått svar nog, när nu sammanläggningarna inte går så fort. Kommunerna önskar inte dessa sammanläggningar —

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

det må väl räcka som besked, anser herr Kristiansson, och han rekommenderar mig att inte göra någonting utan låta allting fortsätta.

Herr Kristiansson rekommenderar vidare att sedan reformen genomförts någon gång i framtiden med de metoder som herr Kristiansson anser lämpligast, skall det göras en utredning om vad reformen kom att innebära för medborgarnas vidkommande. Herr Olsson har ändå sagt att han förstår nödvändigheten av den här reformen, och han vill väl snarare att man nu skulle så att säga stoppa reformen och först göra utredningen om vad reformen, sedan den genomförts, skulle komma att innebära för den kommunala demokratin.

När vi diskuterar i vilka former samhället skall arbeta, vilka verksamhetsformer vi måste ha för samhällets organisation, så tror jag trots allt att utvecklingen tvingar oss att sörja för att vi hela tiden har en samhällsorganisation som gör det möjligt att lösa problemen för medborgarna. Det är ju medborgarnas intressen som skall stå i centrum. Det är för deras skull som vi hela tiden för den här debatten. Ingen typ av samhällsorganisation är i och för sig ett självändamål, utan det är ju för att främja en utveckling i medborgarnas intresse som vi diskuterar dessa spörsmål. Därför kan vi väl inte bara säga att vi först skall lösa frågorna om författningen och att vi sedan skall se om vi kan hitta en organisation för den kommunala verksamheten som passar till de uppgifter som väntar denna verksamhet. Det är naturligtvis i högsta grad önskvärt att dessa två frågor kunde löpa jämsides med varandra. Eftersom vi ser att det när det gäller att skapa former för en effektiv samhällsplanering verkligen trycker på i många bygder, kan det emellertid hända att vi måste klara ut det här med organisationen först och så långt möjligt jämsides därmed bevaka och utreda hur vi skall förstärka denna organisationsförankring i en författning.

Det pågår också ett arbete på forskarsidan på den här punkten. Professor Jörgen Westerståhl har påbörjat en undersökning med hjälp av riksbanksmedel. När vi går att skriva direktiven för den översyn av hela den kommunala demokratin, som riksdagen har begärt men inte heller ville ha förrän nu pågående utredningar låg på bordet, skall naturligtvis — hoppas vi — bl. a. de rön som gjorts i den forskargruppen stå oss till buds. Hela tiden måste vi sålunda intensivt bevaka just denna sida av problemet.

Herr Axel Kristiansson ser som sagt inte något problem utan tycker att det kan gå som det gör. Han ser inte något problem i att riksdagen 1962 tyckte att det var riktigt att få en sådan principiell grund för den kommunala indelningen, att man fick till stånd bl. a. en samplanering mellan tätort och landsbygd och att denna samplanering nu dröjer i många bygder. Vi fann ju ganska snabbt att den kommunindelning vi haft sedan 1952 var felaktig; vi planerade landsbygden för sig och den tätort som fanns i landsbygden för sig. Vi har hela tiden märkt att vi behöver en samplanering mellan tätort och landsbygd, eftersom människorna i dag lever på ett helt annat sätt än de gjorde förr. Vi är inte längre antingen landsbygdsbor eller stadsbor, utan vi fungerar så att säga i hela regionen och använder oss av de gemensamma resurserna på landsbygden och i tätorten.

Vitsen med hela denna reform är trots allt att den skall vara en jämlikhetsreform, som skall skapa lika förutsättningar för hela kommunområdet att utnyttja resurserna. Inte minst herr Axel Kristiansson borde uppleva en långsam reform som ett problem, eftersom centerpartiet talar om att vi skall föra en aktiv lokaliseringpolitik och medverka till att det bildas utvecklingsbara tätorter runt om i landet.

Vill man föra den politiken eller vill man det inte? Om vi skall ha någon möjlighet att åstadkomma en sådan ut-

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

veckling, är det då inte skäl att vi frågar oss: Hur skall det bli med den kommunala planeringen? Är vi beredda att vänta på resultaten av en effektivare kommunal planering till förfång för målsättningen att skapa en aktiv lokaliseringspolitik och utvecklingsbara tätorter? Det är detta som jag ser som problemet.

Herr Axel Kristiansson vill å ena sidan ha denna utveckling, men ser å andra sidan inga problem i fråga om den ordning i vilken kommunreformen nu genomförs.

Det räcker kanske trots allt inte att vi som kommunala förtroendemän betraktar detta problem enbart med utgångspunkt i den egna kommunen, utan det kan ha intresse för alla, både för de kommunala förtroendemännen och för oss i riksdagen, att ta del av hur de som är verksamma inom näringslivet och löntagarorganisationerna, över huvud taget alla som har ett intresse och ett ansvar för samhällsplaneringen, bedömer våra möjligheter att uppnå målsättningarna mot bakgrunden av nuvarande läge när det gäller kommunindelningsreformen.

Ingen som har någon kontakt med den kommunala verksamheten kan säga, att samarbetsnämnderna i kommunblocken i dag i alla avseenden fungerar som effektiva organ för att åstadkomma en sådan bättre planering, som både herr Johan Olsson och herr Axel Kristiansson vill ha. Jag har från många olika håll i landet hört, att samarbetsnämnderna inte fungerar bra. Man är i många kommuner rädd för att bli efter i samplaneringen inom kommunblocken, därför att man har ett så trubbigt instrument som samarbetsnämnderna; man når inte de resultat man önskar nå. Därför vill man gärna få besked om hur det skall bli i fortsättningen.

Det är mot hela denna bakgrund, som regeringen har tyckt att det finns anledning och att det är angeläget att vi med ett brett underlag som grund får

en ny möjlighet att ta ställning till hur kommunindelningsreformen skall fullföljas.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Statsrådet Lundkvist säger att vi »inte ser några problem» i den nuvarande situationen. Det vill jag ju bestrida! Jag har uttryckligen sagt att det finns en rad problem som hindrar kommunsammanslagningens reformens genomförande. Jag räknade upp åtminstone sex eller sju olika problem, och jag menar att dem skall man angripa i grunden i stället för att hota kommunerna med tvång, om de inte slår sig samman. Det är det som jag vänder mig emot. Det finns en bättre väg.

Jag vet inte, om remissen till kommunerna är utsänd, men det vore önskvärt att denna debatt i varje fall ledde till en ändring av remissförfarandet därhän, att kommunerna också finge ta ställning till frågan om nuläget jämsides med de två andra alternativen. Alltså: Anser kommunerna att den nuvarande takten är tillfredsställande och vilka problem har ni i denna fråga? Detta skulle vara en av frågorna. De andra kan komma efteråt: Anser ni att det bör tillgripas tvång? I så fall bör man lägga fram dessa två alternativ. Det är ur kommunernas synpunkt och även ur allmän synpunkt med hänsyn till riksdagsbeslutet av 1962 en betydligt bättre utväg ur den nu uppkomna situationen.

Statsrådet förde in lokaliseringpolitiken i debatten. Jag vill något beröra den frågan, eftersom jag sysslat en del med lokaliseringspolitik. Jag är övertygad om att ett samarbete mellan kommuner i ett block kan betyda mycket för att förbättra näringslivet i ett område. Men jag bestrider att resultatet av näringspolitiken hänger på om kommunerna sammanslår sig eller inte.

Jag kan ta ett litet exempel just från Ljusdalsområdet, som jag represente-

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

rar. Det kan nämligen, statsrådet Lundkvist, även finnas andra synpunkter att lägga i vågskålen, vilka gör att man tvekar.

Vi har en region i ett svagt område, ett inlandsområde i norra delen av Hälsingland. Det rör sig om några kommuner med befolkningsminskning. Inom hela blocket kämpar man förtvivlat för att uppehålla befolkningen i varje fall vid 25 000 för att man skall få underlag för den rad av serviceanläggningar, som skall finnas på ett sådant område — sjukvård, domsaga, lantmäteri, gymnasium etc. Så har vi fyra kommuner runt omkring centralorten i denna region. Var och en av dessa utgör ett intensivt arbetande område, var och en med sikte på att försöka förbättra det lokala näringslivet. Varenda tätort i detta område sjuder av liv och intresse för att göra något för sysselsättningen i blocket. Om nu den förändringen inträder, att dessa fem kommuner försvinner och att det bara blir en kommun i blocket, riskerar man att det intensiva arbetet i dessa små enheter runt omkring tonas ned.

Det är inte så, som många säger, att det då uppstår ett resursöverförande från periferin och in till centrum. I och med att man bryter upp från ett område som drabbas av avfolkning är det möjligt eller troligt — det visar erfarenheten — att man bryter upp och ger sig i väg söderut.

Vi är mycket rädda för — och även centralortens invånare är medvetna om detta problem — att en sammanslagning skulle äventyra arbetslusten ute i blockets yttre områden med påföljd att man försvagar hela regionen. För närvarande driver vi ett intensivt arbete, var och en på sitt håll, men upprätthåller ett ständigt samarbete i alla de frågor som kan lösas genom samarbete. Vi menar att hela området är lika attraktivt för en företagare från annat håll antingen de är sammanslagna eller inte. Vi erbjuder den arbetskraft som finns i området. Vi är beredda att gemensamt un-

derstödja samhällliga åtgärder för att förbättra service och andra förutsättningar för en kommande industri.

På det sättet räddar man kanske bäst de värden som finns i ett så hårt drabbat område som vårt. Detta exempel kan vara värt att också föra in i diskussionen för att visa behovet av varsamhet vid handläggningen av kommunsammanslagningsfrågan.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag avvaktade ett besked från statsrådet beträffande dennes syn för dagen på frågan om frivilligheten, men jag fick inte något sådant besked. Det kanske kommer senare.

Herr statsrådet ville vidare tillvita mig och även interpellanten den uppfattningen — det skulle framför allt gälla mig — att vi över huvud taget inte ser några problem och att utvecklingen för min del kunde få rulla vidare i sin egen takt.

Jag vill på detta svara, att jag mycket förlitar mig på kommunalmännens bedömning. Däri ligger kanske anledningen till skillnaden mellan herr statsrådets och min uppfattning. Jag har en ganska god kännedom om med vilket ansvar man bedömer situationen.

Om man skall göra jämförelser, som jag tidigare förmenat att man borde göra, skall man självfallet göra dem innan alla kommuner är sammanslagna till storkommuner. Därefter är det ju ingen mening att göra jämförelse, eftersom man rimligen inte kan riva upp en sådan reform. Skall man analysera fördelar och nackdelar skall detta alltså göras nu, varvid reformen under tiden sakta får löpa vidare. Då kan, om reformen senare inte nödvändigtvis behövs genomföras, åtminstone några icke sammanlagda kommuner finnas kvar.

Jag menar liksom herr Johan Olsson, att man väver in alltför mycket i detta sammanhang. Jag är icke alls övertygad

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

om att det föreligger ett så starkt samband mellan närings- och lokaliseringspolitik och kommunsammanslagning. Jag skulle också kunna åberopa exempel på detta. Jag tycker att det är orimligt att, såsom nu sker ute i bygderna — jag vill dock inte tillvita statsrådet detta — utnyttja dagens situation på arbetsmarknaden för att få forcera kommunreformen.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Jag vill bara beröra två frågor.

Den ena är av principiell art och sammanhänger med vad som sades i början av debatten. Vad som var aktuellt när jag begärde ordet var nämligen frågan om effektiviteten hos de tio kommunalmännen jämfört med de tjugo. Det ligger i sakens natur att en fullt genomförd demokrati inte alltid blir helt effektiv. Vi betalar ett pris för friheten och för självstyrelsen. Demokratien är inte ett medel för oss kulturmännskor utan också en målsättning. Vi kommer inte ifrån detta.

I enköpingstrakten minskar man ned en kommunal självstyrelse omfattande inemot 120 kommunalmän, till cirka ett trettiotal. Jag vill understryka att kulturvården därvid går förlorade och att kontakter mellan människorna och samhället kan luckras upp. Det är en ganska betänklig företeelse.

Vi trodde när vi började arbeta med frågan om kommunsammanslagningarna att de så talrika organisationerna i vårt Organisationssverige skulle ersätta det gamla Kommunalsverige. Men det blev inte så. Det blev storarbetarkommuner, storblocck inom den ekonomiska föreningsrörelsen och fler och fler sammanläggningar inom den konsumentkooperativa rörelsen. Vi fick alltså inte någon kompensation för kommunsammanslagningarna, och det innebar faktiskt förluster. Vi får inte se enbart till en absolut effektivitet. Den upplysta diktaturen, teknokratien osv. har onek-

ligen ett visst försteg när det gäller effektiviteten, men vi betalar ett visst pris för att inte ha en fullt så effektiv ordning. Det antar jag att vi alla är överens om.

Jag kommer så till det andra spørsmålet som jag ville ingå på. Här har resonerats mycket konkret och mycket praktiskt om en del saker. Jag skall inte alls blanda mig i det; jag vill beröra en fråga som inte har nämnts i denna debatt. Jag tar som exempel den landsända som jag kommer ifrån, Uppsala län, som i många avseenden ligger i stöpsleven. Jag konstaterar att det mångenstädes i vårt land blir en länsindelning — den kanske inte låter vänta på sig alltför länge — som kommer att innebära rubbningar i bestående blockindelningar. Över hela landet har blockindelningsåtgärder vidtagits som har visat sig mindre ändamålsenliga. Man måste räkna med förändringar i denna indelning. Vid Uppsala läns östra gräns uppträder kommunsammanslagningsproblem ideligen. Även vid västra gränsen har vi ett par ganska väsentliga blockindelningsproblem. Vi vet inte vad som kan komma ut därav. Även inom enheten har situationer uppstått, som visar att man nog inte handlade riktigt praktiskt när man genomförde den förra indelningen utan att man måste tänka sig att ändra på den.

Och ändå hävdar man, att sammanslagningen av kommuner till stora enheter måste forceras, redan innan man är på det klara med hur dessa block kommer att fungera. Sådan brådska bör inte förekomma.

Var därför inte alltför ivrig just nu! Det är så mycket som behöver ordnas först.

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Herr Johan Olsson tyckte att det skulle vara bra om det fanns ett sådant alternativ med i promemorian, som det han relaterade.

Man kan emellertid inte säga att det

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

är ett alternativ till den nuvarande ordningen. Det står i promemorian, att vad diskussionen främst bör avse är om takten är tillfredsställande och om så inte anses vara fallet, vilka åtgärder som erfordras för att reformen på bästa sätt skall fullföljas. Det bör för en sådan diskussion vara värdefullt om det kan anges vissa alternativ till den ordning som nu gäller.

Därför skisseras två alternativ. Men det står naturligtvis kommunerna fullt fritt att uttala sig för den ordning som gäller. Den ordning som gäller kan emellertid inte vara ett alternativ till den ordning som gäller!

Herr Axel Kristiansson ville ha besked av mig om hur jag ser på frivilligheten. Jag har sådan respekt för alla de remissinstanser som jag vet kommer att uttala sig om denna fråga i remissyttrandena, att jag väntar med att bedöma hur vi skall se på den till dess vi har fått in remissyttrandena, medan herr Kristiansson väljer att redan i dag ha en ståndpunkt utan att ha hört vad remissinstanserna säger.

Herr Kristiansson säger vidare att vi tryggt kan förlita oss på kommunalmännen i denna punkt. Det är från kommunalmännen som herr Kristiansson alltså har hämtat inspirationen till sitt ståndpunktstagande.

Jag har under årens lopp lyssnat till många kommunalmän i dessa frågor. Jag vet mycket väl att det finns delade meningar om här förevarande spörsmål. Det är också många kommunalmän som är oroliga för utvecklingen, och jag tycker att de också skall få tillfälle att få sin inställning prövad på det sätt som nu kommer att ske.

Till herr Ferdinand Nilsson vill jag säga, att det är uppenbart att det finns blockindelingsproblem kvar. Eftersom blockindelningen skedde så sent som 1964, föreställer vi oss väl generellt att det skall vara möjligt att arbeta med de block i stort sett, som man då diskuterade sig fram till i mycket nära samförstånd med kommunerna. Men givet-

vis har det hänt saker och ting på sina ställen sedan år 1964, och i den mån sådana förändringar har inträffat, att de förutsättningar som gällde år 1964 inte gäller i dag, får man naturligtvis vara beredd att pröva även en sådan sak som blockindelningen.

Jag har liksom herr Ferdinand Nilsson stor respekt för alla de aktiva kommunala förtroendemännen. Vi kan också gemensamt beklaga, att uppdragen blir färre efter kommunsammanläggningarna. Jag tror emellertid att herr Ferdinand Nilsson och jag också har gjort den erfarenheten, att det trots allt inte behöver bli lika många färre som har uppdrag som det blir färre uppdrag. Om vi, go' vänner, inte idealiserar alltför mycket när det gäller den kommunala verksamheten utan är beredda att se nyktert och klart på problemet, vet vi väl att det till och med kan inträffa att det ute i kommunerna sitter en och annan förtroendeman som har alldeles för många uppdrag. Kanske kommer det i de större kommunerna att finnas möjligheter att lätta litet på bördan, fördela dessa uppdrag litet bättre än man gjort hitintills och på den vägen öka möjligheten för de kommunala förtroendemännen att hålla mera direkt kontakt med väljarna genom att de får tid över för det. På det sättet kan alltså den kommunala demokratin fördjupas.

Till herr Kristiansson skulle jag vilja säga, att vi nog inte heller skall idealisera på det sättet att vi menar att allt vad vi gör som kommunalmän — jag har också varit aktiv kommunalman — präglas av allra högsta förnuft och vilja till en effektiv planering. Visst vet vi väl, när vi ser oss omkring, att det understundom inträffar att vi spänner bågen när det gäller ambitionerna på den kommunala sidan litet för hårt, så att vi kan skada gemensamma intressen.

Jag vill bara, som så många gånger förr, erinra om att när vi tog oss före att slå samman de bebyggelseplaner, som vi arbetade med i vårt land, fann

Ang. genomförandet av kommunindelningsreformen

vi att det inte var 8 miljoner människor vi förberedde oss på att få utan betydligt fler; ibland har 15 miljoner och ibland 40 miljoner nämnts när man summerat alla dessa planer. Om vi planerar med sådana ambitioner, upplever vi väl ett behov av att finna former för en effektivare kommunal planering.

Kanske går det till och med — jag har i varje fall gjort den erfarenheten när man kommer ut på fältet — att genom en kommunsammanläggning bättre utnyttja de gemensamma resurser som finns i ett kommunområde, ty visst kan det göras rationaliseringar också inom den kommunala verksamheten som kommer skattebetalarna och invånarna i kommunen till godo i form av att man får pengar över för att skapa ännu bättre service. Det är kanske inte alla gånger den bästa lösningen att bara upprätthålla var sin kommunala administration och tro att man den vägen arbetar mest effektivt inom en region och åstadkommer den bästa servicen. Vi kan vinna en del också i fråga om effektivitet.

Jag skall avslutningsvis understryka, att vi i regeringen just nu upplever det som mycket angeläget att kunna föra en aktiv näringspolitik, att kunna föra en politik som skall skapa mer jämlika förutsättningar olika bygder emellan, att kunna föra en aktiv lokaliserings- och glesbygdspolitik och en framsynt miljöpolitik. Allt detta är angelägna ting, och jag tror inte att vi kommer att nöja oss med den slogan, som herr Kristiansson här har myntat, nämligen att det bara gäller att gå sakta framåt. Vi vet var vi befinner oss i den allmänna utvecklingen och att vi måste sörja för att vi kan skapa trygghet för sysselsättning, att vi kan skapa resurser för en god standard, att vi kan skapa möjligheter att bedriva jämlikhetspolitik.

Skulle det visa sig, när vi inventerar de problem som ligger i vägen för möjligheterna att nå dessa mål, att det är betydande bekymmer med den ordning,

som vi i dag tillämpar beträffande kommunindelningsreformens genomförande, så är det rimligt att vi får ta ställning till vad vi skall välja. En aktivare politik i detta avseende i medborgarnas intresse, eller om vi skall gå sakta framåt, som herr Kristiansson vill.

Den valmöjligheten kommer vi att ställas inför, när remissyttrandena har kommit in. Innan vi sett vad de innehåller finns det i varje fall ingen anledning för mig att inta någon ståndpunkt. Herr Kristiansson har däremot redan intagit sin.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Jag skall bara göra några korta kommentarer. Diskussionen har ju dragit ut på tiden, och vi kan väl inte ta kammarens tid i anspråk alltför länge.

Vad gäller alternativen ser jag saken så, att det hade varit riktigare att i samband med att dessa frågor aktualiserades tillfråga kommunerna hur de ser på denna reform och dess genomförande samt vilka problem som kan möta. Man hade inte behövt tala om tvång i det sammanhanget. Men när frågan nu har aktualiserats, uppfattas det av kommunerna som om det fanns två alternativ att ta ställning till. Att så är visar bl. a. det sätt på vilket tidningarna har presenterat frågan. Jag tror att det hade varit riktigt att man innan alternativen framkom hade frågat kommunerna: Anser ni att det är bra som det är, eller vilka problem har ni i detta sammanhang?

Jag hoppas att denna diskussion har klargjort för kommunerna att de kan underlåta att svara, om de anser att förhållandena är bra som de är. Då behöver de ju inte befatta sig med att svara på frågan om tvångsåtgärder.

Vidare är det också en annan sak, som bör med i bilden, nämligen den starka minskningen av antalet kommunala förtroendemän, en minskning som framför allt drabbar kvinnorna och ung-

Interpellation ang. anställningstryggheten för skådespelare

domen. Det är en nackdel som redan har förmärkts i de områden där kommunerna gått samman i storkommuner. Där har man kunnat konstatera en 15-procentig minskning av kvinnorepresentationen, och det är en allvarlig sak som jag tycker man borde försöka motverka med konkreta åtgärder.

Slutligen tycker jag att hela den diskussion som drives av kommunförbunden och av regeringen borde konkretiseras mer än vad som skett. Det har talats om att ge kommunerna slagkraft och effektivitet, men dessa allmänna fraserna har inte underbyggts med något sakmaterial, som visar vilken slagkraft man i realiteten erhåller och vilka nya resurser man vinner. Det är min förhoppning att diskussionen i fortsättningen konkretiseras, så att vi får större utbyte av debatten.

Herr statsrådet **LUNDKVIST**:

Herr talman! Bara några ord!

Jag har studerat tillräckligt många av de utredningar som båda kommunförbunden i samverkan har gjort rörande sammanläggningar av kommuner för att veta, att det finns ett mycket gott material, där det redovisas vad kommunsammanläggningarna innebär och vad de ger för resultat. På basis av sådana utredningar har kommunerna sedan kommit överens om att det är till fördel för dem att göra sammanläggningar.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 155, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1968/69, hänvisades propositionen, såvitt den anginge jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 160, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § 1 mom. vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648).

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 169, angående godkännande av ett konsortialavtal mellan staten och ASEA om samarbete på atomkraftområdet, m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 170, med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 maj 1944 (nr 219) om djurskydd; samt

nr 171, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 4:o och 16:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 23—37, statsutskottets utlåtanden nr 161—165, bevillningsutskottets betänkanden nr 60 och 64, bankoutskottets utlåtande nr 59, andra lagutskottets utlåtanden nr 63—65, tredje lagutskottets utlåtande nr 67, jordbruksutskottets utlåtanden nr 37—40 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 47—49.

Anmäldes och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 166, angående domartjänster vid vissa underrätter; samt

nr 168, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 4 §§ skattestrafflagen den 11 juni 1943 (nr 313), m. m.

Interpellation ang. anställningstryggheten för skådespelare

Ordet lämnades på begäran till fru **DIESEN** (h), som anförde:

Herr talman! Trygghet har blivit en fråga av vital betydelse i dagens sam-

Interpellation ang. samordning mellan värnpliktstjänstgöring och högre studier

hälle, och det torde råda enighet om att vi alla gemensamt måste söka lösa problemet om trygghet i arbetet. En del mindre grupper med mera speciella arbetsområden riskerar emellertid att tappas bort i den allmänna debatten kring dessa frågor. En sådan kategori utgör skådespelarna.

Det kan visserligen konstateras, att skådespelarnas ekonomiska och sociala villkor successivt har förbättrats under senare år, men när det gäller anställningstryggheten råder ett visst motsatsförhållande mellan å ena sidan skådespelarens behov av en fast anställning och å andra sidan teaterns önskan om förnyelse av ensemblen.

I dag finns det inte längre så många privatteatrar kvar, och de som överlevt kämpar en ogynnsam kamp mot kostnadsfördyringar av olika slag. En del nya stads- och länsteatrar har upprättats, men det finns ändå ett överskott på skådespelare, och de som examineras ut från de statliga scenskolorna har svårt att få anställning. Filmen använder sig också i stor utsträckning av oskolade krafter, vilket minskar arbetstillfällena för de utbildade.

Frågan om skådespelarnas anställningstrygghet är naturligtvis inte lätt att lösa, men den förtjänar onekligen att uppmärksammas även i riksdagen. Det kan te sig önskvärt att staten härvid åtar sig ett ökat ansvar. Med tanke på att staten redan nu svarar för den erforderliga kostnadstäckningen för verksamheten vid Dramaten, Operan och Svenska riksteatern och även genom statsbidrag understöder den omfattande normala teaterverksamheten är detta ingen orimlig tanke. Även Sveriges Radio-TV har en kader av fast anställda skådespelare.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet få ställa följande fråga:

Planerar herr statsrådet vidtagna någ-

ra åtgärder i syfte att öka anställningstryggheten inom skådespelarkåren?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Interpellation ang. samordning mellan värnpliktstjänstgöring och högre studier

Herr LUNDBERG (h) erhöll nu ordet och yttrade:

Herr talman! Den allmänna värnplikten kan för i synnerhet den universitetsstuderande ungdomen bidra att onödigt förlänga studietiden. Det faktum att endast den manliga ungdomen på detta sätt drabbas understryker med tanke på den ökade konkurrensen på både högskolor och arbetsmarknad behovet att av rena rättviseskäl söka verka för en förbättring av detta förhållande. Det är särskilt på två punkter, som samordningen mellan värnplikts-tjänstgöring och högre studier visat sig problematisk. Det gäller å ena sidan värnpliktsförmånernas inverkan på tilldelning av studiemedel och å andra sidan samordningen i tiden mellan värnpliktstjänstgöring och studietimer.

De värnpliktiga upplever helt naturligt sin värnpliktstjänstgöring som ett rent tvångsföreläggande från statens sida. Studiemedelsförordningens syn på värnpliktsförmånerna kan mot denna bakgrund te sig besynnerlig. Enligt dess regler likställs nämligen värnpliktsförmånerna med varje annan inkomst från en fritt vald extrasysselsättning under studietiden. För den värnpliktige i gemen torde detta förhållande dock ej spela någon större roll, eftersom hans förmåner sannolikt ej — såvitt han inte kan tillgodoräkna sig annan inkomst eller förmögenhet — överskrider det nu gällande s. k. fribeloppet för tilldelning av studiemedel. För värnpliktige, som under större delen

Interpellation ang. samordning mellan värnpliktstjänstgöring och högre studier

av studietermen åtnjuter värnpliktsförmåner torde det för övrigt inte vara aktuellt med reella studier. Dock torde utvecklingen mot en allmän ökning av deltids- och kvällsstudier leda till att också de värnpliktiga i allt högre grad satsar på fritidsstudier. Reglerna för tilldelning av studiemedel bör därför bättre anpassas till en sådan utveckling.

Problemet med värnpliktsförmånens inverkan på tilldelning av studiemedel framstår ännu klarare i fråga om de s. k. utbildnings- och tjänstgöringspremierna. Dessa förmåner, som ofta överstrider det s. k. fribeloppet, tolkas som en inkomst. Eftersom de utgår i omedelbar anslutning till utbildningens avslutande, som ej sällan infaller i början av en studieterm, kan de menligt inverka på möjligheterna att erhålla studiemedel. Inkomst omedelbart före terminens början påverkar däremot icke studiemedeltilldelningen. Eftersom denna regel gäller bör den nuvarande bedömningen av premierna, som i realiteten intjänats under en längre period före studiernas början, snarast omprövas. Detta är inte minst angeläget mot bakgrund av försvarets uppenbara rekryteringsvårigheter. Det är enligt min mening felaktigt att med nuvarande tolkning av premierna minska den stimulansseffekt de i själva verket avsett att skapa.

Beträffande samordningen i tiden mellan värnpliktstjänstgöring och studietermener har visserligen en viss förbättring skett. Påtagliga samordningsproblem kvarstår dock för värnpliktiga i flottans bemanningsgrupp A och kustartilleriet för vilka utryckning sker först i mitten av september. Likaså torde repetitionstjänstgöringen ofta leda till väsentliga studieavbrott för alla kategorier värnpliktiga. Införandet av fasta studiegångar torde ytterligare skärpa dessa svårigheter. På grund av de stora fyrtiotalskullarna har det dessutom visat sig omöjligt att låta alla full-

göra sin värnplikt omedelbart efter avslutad skolgång, varför långt flera än tidigare nu drabbas av längre studieavbrott till följd av värnpliktstjänstgöringen. För att klara problemet med anpassning av utrycknings- och studietid har förslag om ny terminsindelning tidigare framförts. För att klara problemet med de många ungdomar, som nödgas avbryta sina studier för att fullgöra värnplikten, har förslag om en liberalare anståndsgivning bl. a. framförts. Att dessa problem måste bli föremål för en grundlig och förutsättningslös översyn är med tanke på övergången till fastare studiegångar dock fullt klart.

Samtliga dessa frågeställningar är enligt min mening intimt förknippade och belyser tillsammans den situation, som i dagens läge sätter stora grupper av värnpliktiga i sämre ställning än icke värnpliktiga studerande. Pågående utredningar har uppenbarligen ej tillräckligt uppmärksammat detta problem. Snara åtgärder i form av en sammanhållen översyn av anpassningen mellan högre studier och värnplikts-tjänstgöring borde enligt min mening därför vidtagas.

Med stöd av ovanstående hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet få ställa följande fråga.

Har statsrådet observerat det samordningsproblem som ofta uppstår för studerande ungdom i samband med fullgörande av värnpliktstjänstgöringen och vilka åtgärder är statsrådet i så fall beredd att vidtaga?

Även denna hemställan bifölls.

Anmälades och bordlades följande motioner:

nr 1025, av herr *Akerlund*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 150, angående godkännande av föreslagna ändringar i och tillägg till Internationella valutafondens stadga m. m.; samt

nr 1026, av herr *Lundberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 159, med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 5 juni 1953 (nr 272).

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga den 15 november framställdes av herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp) till herr statsrådet och chefen för civildepartementet: »Har Statsrådet observerat att den aktuella inflationsprocenten för penningvärdet (2 %) ligger inom ramen för vad som av regeringen (= finansministern) såsom arbetsgivare och stor låntagare angivits som en 'tolerabel' inflationsgrad?»

Meddelande ang. enkel fråga

Har Statsrådet observerat att de bättre ställda statsanställda inom lönegrupp 3 icke drabbas av för gruppen gällande lönesättning?

Vill Statsrådet särskilt med tanke på låglönetagarna inom ortsgrupp 3 verka för att vid nu pågående löneförhandlingar frågan om avskaffande av denna ortsgrupp och de anställdas överförande till högre grupp upptages med förtursrätt och först därefter den generella ersättningen för penningvärdesförsäringen skäligen tillgodoses?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 17.27.

In fidem

Leif Ekberg

/Solveig Gemert

Onsdagen den 20 november

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollet för den 12 in-
nevarande månad.

Ledighet från riksdagsgöromålen för
att såsom ombud bevista Förenta Na-
tionernas generalförsamlings tjugutred-
je möte beviljades herr *Holmberg* från
och med den 20 november till och med
den 6 december.

Anmälades och godkändes bevillnings-
utskottets förslag till riksdagens skri-
velse, nr 342, till Konungen med anled-
ning av Kungl. Maj:ts proposition med
förslag till förordning om ändrad lydelse
av 1 § 1 mom. förordningen den
17 maj 1923 (nr 116) angående skatt
för hundar.

Herr TALMANNEN yttrade:

Plenum fredagen den 22 november,
som i den preliminära planen utsatts till
kl. 10.00 eller 14.00, kommer att börja
kl. 14.00 och blir ett bordläggningssple-
num.

Föredrogs och hänvisades till statsut-
skottet Kungl. Maj:ts proposition nr
166, angående domartjänster vid vissa
underrätter.

Föredrogs och hänvisades till lagut-
skottet Kungl. Maj:ts proposition nr 168,
med förslag till lag om ändrad lydelse
av 1 och 4 §§ skattstrafflagen den 11
juni 1943 (nr 313), m. m.

Föredrogs och hänvisades
motionen nr 1025 till bankoutskottet
och
motionen nr 1026 till bevillningsut-
skottet.

**Ang. sekretess vid psykologiska under-
sökningar i allmän verksamhet**

Föredrogs ånyo konstitutionsutskot-
tets utlåtande nr 23, i anledning av
proposition med förslag till lag angä-
ende ändring i lagen om inskränkningar
i rätten att utbekomma allmänna hand-
lingar (i viss del) jämte följdmotion.

I detta utlåtande hade konstitutions-
utskottet behandlat Kungl. Maj:ts pro-
position nr 126 (justitiedepartementet)
såvitt densamma avsåge förslag till änd-
ringar i lagen den 28 maj 1937 om in-
skränkningar i rätten att utbekomma
allmänna handlingar angående dels of-
fentlighet och sekretess vid psykolo-
giska undersökningar i allmän verksam-
het, dels utlämnande av uppgifter ur
centrala företagsregistret.

Kungl. Maj:t hade bland annat föror-
dat ett tillägg till 7 och 14 §§ sekretess-
lagen i syfte att tillskapa såväl s. k.
instrumentell sekretess för testformulär
som s. k. personsekretess för svaren
på testformulärens frågor och andra
uppgifter i handlingar som upprättats
vid psykologiska undersökningar. Test-
formulär skulle alltid kunna skyddas av
sekretess så länge det användes. Andra
handlingar som hade upprättats vid
psykologisk undersökning skulle kunna
skyddas mot obehörig insyn, om under-
sökningen utförts för forskningsändamål,
i samband med inskrivning av
värnpliktiga eller yrkesvägledning, ar-
betsvård eller omskolning eller i an-
ställningsärenden eller vissa andra per-
sonalärenden hos myndighet.

I anledning av propositionen hade
väckts en motion, I: 973, av fru *Sege-
stedt Wiberg*, i vilken anhållits, att riks-
dagen vid behandlingen av propositionen
för sin del måtte vidtaga sådana

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet
ändringar i den föreslagna lagtexten som åsyftades i motionen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, i anledning av proposition nr 126 och med avslag på motionen I: 973, för sin del måtte antaga i utlåtandet infört förslag till lag angående ändring i lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Utskottets förslag överensstämde med det i propositionen framlagda förslaget med de ändringarna, att orden »medicinalstyrelsen» och »fattigvård» i 14 § ersattes av »socialstyrelsen» respektive »socialhjälp» samt att tidpunkten för lagens ikraftträdande ändrades från den 1 juli 1968 till den 1 januari 1969.

Reservationer hade avgivits

1. av fru *Segerstedt Wiberg* (fp) och herr *Norrby* (fp), vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort föreslå, att riksdagen i anledning av proposition nr 126 och motionen I: 973 för sin del skulle antaga det lagförslag som omfattades av utskottets hemställan med den ändringen, att 7 § erhöles i reservationen angiven lydelse; samt

2. av herrar *Sörenson* (fp) och *Nelander* (fp), vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Den i reservationen 1 föreslagna ändringen i lagförslagets 7 § avsåg, att sekretessen för testinstrument skulle begränsas till tre år samt att den instrumentella sekretessens omfattning skulle definieras »undersökning där psykolog medverkar» och ej som i propositionen »psykologisk undersökning».

Herr **TISTAD** (fp):

Herr talman! Vid detta ärende finns fogad en reservation av fru *Segerstedt Wiberg* i denna kammare och herr *Norrby* i andra kammaren. Jag har själv inte deltagit i ärendets utskottsbehandling, men om jag så hade gjort skulle jag i allt väsentligt ha anslutit mig till

reservationen. Eftersom fru *Segerstedt Wiberg* inte är närvarande här i dag på grund av FN-uppdrag tillåter jag mig att med några ord motivera reservationen.

Frågan gäller sekretessbeläggningen av de psykologiska test som förekommer dels inom försvaret och dels inom statsförvaltningen i övrigt och där utgör ett hjälpmedel för personalbedömning i samband med anställning, uttagning till utbildning och vid befordran. Man skiljer mellan två slag av sekretess, nämligen s. k. instrumentell sekretess, som innebär att själva testformulären hålls hemliga, och personsekretess, som innebär att myndigheterna inte får utlämna de svar som exploranderna, som de med ett fint ord kallas, lämnat på frågorna i testformulären, samt inte heller andra uppgifter och anteckningar av personlig karaktär i handlingar som har samband med de psykologiska undersökningarna.

Det har inte riktats någon invändning mot det förslag till personsekretess vid psykologiska undersökningar som lagts fram. Jag skall därför inte i fortsättningen uppehålla mig vid förslaget i vad det avser sådan sekretess.

Den instrumentella sekretessen föreslås i propositionen bli reglerad på så sätt att Kungl. Maj:t skall kunna förordna att handlingar, som upprättas för att användas vid psykologisk undersökning, inte skall få utlämnas före den undersökning som avses.

I förstörone förefaller detta vara både rimligt och ofarligt. Det råder inte några delade meningar om att värdet av psykologiska undersökningar i väsentlig grad är beroende av att de personer som skall undersökas inte i förväg känner till testformulären. Det är därför ett naturligt krav att formulären inte får utlämnas innan de används.

Vad som krånglar till saken är att sådana här testformulär nästan undantagslöst används flera gånger, och detta av många skäl. De är besvärliga att konstruera och standardisera. Det kräver

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

tid, arbete och stora kostnader. Det har nämnts att ett testformulär kan kosta upp till 200 000 kronor att framställa. Skall man göra statistiska beräkningar på testresultaten, måste man ha ett stort material att bygga på. Också det talar för att man skall använda samma formulär många gånger, så att man tillämpar det på en stor grupp människor.

Det finns alltså starka skäl som talar för att man skall kunna använda ett testformulär under tämligen lång tid, och då måste testet vara sekretesskyddat under hela den tid det används.

De bestämmelser som föreslås är också så utformade att detta blir möjligt. Det har varit någon tvekan på den punkten, men av ett regeringsrättsutslag vid ett tidigare tillfälle framgår, att skyddet kommer att sträcka sig till hela den tid då testet kan komma till fortsatt användning.

Detta ger faktiskt möjlighet att hemlighålla testformulär hur länge som helst. De myndigheter som har hand om testformulär kan på ett enkelt sätt — bara genom att säga att formuläret i fråga kan komma att användas ytterligare en eller flera gånger — förhindra insyn under obegränsad tid.

Det är emellertid angeläget att inte helt avskära möjligheterna till offentlig insyn på detta område. De psykologiska proven är omstridda, och man är i vida kretsar osäker om deras tillförlitlighet. Det är också känt att man på sina håll använt testformulär, som sammanställts utan medverkan av sakkunniga. Jag har själv på nära håll sett exempel på detta i en statlig förvaltning. Visserligen är det tio år sedan, och i den förvaltningen förekommer inte sådana hemmagjorda formulär längre, men vad som skedde på ett håll då kan mycket väl ske på annat håll i dag.

För övrigt har man ibland anledning ställa sig frågande också till psykologiska prov som konstruerats av sakkunniga. I förra veckan kunde vi i en kvällstidning läsa om ett frågeschema

som landets alla värnpliktiga i framtiden skall fylla i vid inskrivningen. Enligt tidningen skall landets manliga ungdom samt och synnerligen avkrävas svar på frågor av typen: »Anser du att din mor tyckte bättre om något av dina syskon än om dig?» — »Vilket av följande gäller för dig: Jag tycker bättre om mor än om far, jag tycker bättre om mor än om mor, jag tycker lika mycket om båda.» — »Hur ofta har din far använt alkoholhaltiga drycker?» — Jag behöver inte fortsätta uppläsningen.

Jag tror det är bra att pressen också i framtiden får möjlighet att sätta strålkastaren på frågeformulär av den typen.

Hur skall man då kunna förena ett berättigat intresse av att kunna använda proven flera gånger — med åtföljande krav på sekretess under hela användningstiden — och ett lika berättigat intresse av offentlig insyn och möjlighet till kritik och fri diskussion? Här gäller det givetvis att göra en avvägning. Reservanterna har föreslagit att en sådan skall göras på det sättet att man begränsar sekretessen till en tid av tre år. Ett testformulär kan då användas under tre år, då det är sekretesskyddat, men efter denna tid är det offentlig handling och öppet för insyn och kritik. Jag kan inte anse annat än att denna kompromiss mellan olika intressen är den bästa vi kan finna i dag.

Reservationen har också ett annat yrkande, nämligen att propositionens uttryck »psykologisk undersökning» skall utbytas mot uttrycket »undersökning där psykolog medverkar». Detta uttryck går tillbaka till den departementspromemoria som legat till grund för propositionen. Jag har svårt att engagera mig för den ändringen, som jag finner ganska oväsentlig. Det gör, herr talman, att jag just nu inte är beredd att ställa något yrkande om bifall till reservationen utan ber att på den punkten få återkomma.

Häri instämde herr *Hilding* (fp).

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Frågan om hur testhandlingar skall behandlas ur sekretesssynpunkt är en för gemene man mycket angelägen fråga, och den har vunnit uppmärksamhet i pressen.

Frågan är verkligen av stor vikt. Den har nämligen att göra med problemet om relationen mellan statsmakterna och den enskilde medborgarens integritet. Den frågan är självfallet en mycket väsentlig fråga, särskilt tror jag i en demokrati som vår, där vi försöker värna och vårda den enskilda människans integritet och identitet. Det är farligt om den enskilda medborgaren känner sig otrygg, osäker om hur myndigheterna behandlar hennes personliga liv. Det är väsentligt att i detta avseende sådana juridiska ordningar finns att den enskilde medborgaren känner trygghet och förtroende för myndigheternas sätt att behandla henne som individ.

Sådana här och liknande överväganden tror jag måste ligga i botten när man går att ta ställning till det ärende som nu ligger på riksdagens bord.

Propositionen syftar till att stärka den enskilda människans rättsskydd. Frågan är: Har regeringen lyckats med sitt förslag? Här har tveksamhet anmälts. Herr Tistad har redan refererat till en motion som har väckts av en partikamrat till mig. Den motionen handlar i stort sett om två ting. Den handlar om den instrumentella sekretessens hemligstämplande och ställer frågan hur lång tidsmässigt denna hemligstämpling skall vara. Motionären tar sedan upp en annan fråga och hävdar den uppfattningen att man bör använda ordet psykolog i stället för att tala om psykologisk undersökning. Det är alltså en formuleringsfråga, som emellertid har ett visst sakligt innehåll.

Först vill jag anföra några ord om sekretessbeläggnings tidsutdräkt. Propositionen menar att någon gräns inte skall finnas — den tid som blir aktuell i sammanhanget är väl 70 år. Motionen

menar att instrumentell sekretess skall kunna godtagas under högst tre år.

Det finns argument för och emot ställningstagandena. Testformulär gör man inte med vänster hand. Testformulär är produkter av den psykologiska vetenskapens utveckling på nuvarande nivå. Man har alltså, såvitt jag förstår, anledning att möta dessa formulär med respekt och aktning. Dessutom — men det är definitivt en sekundär eller tertiär bedömning — testformulär kostar pengar, kanske upp till 200 000 kronor för ett formulär. Men detta kan givetvis inte få vara avgörande.

Det finns också argument för den andra bedömningen. Det måste vara en fråga om öppenhet från samhällets sida vad gäller de vetenskapsgrenar som sysslar med individens beteende. Jag tror att vi i framtiden får stor anledning, allteftersom beteendeforskningen utvecklas och får större utrymme i vårt samhälle, att ägna uppmärksamhet åt denna sak. Jag tror det vara riktigt att något särskilt skydd utöver vad andra vetenskapsgrenar erhåller inte bör finnas för den psykologiska vetenskapen, inte heller bör särskilt skydd av obegränsad tidsutdräkt då fråga är om den praktiska tillämpningen av psykologisk forskning vara för handen. Frågan om individens integritet i samhället är emellertid ur demokratisk synpunkt av största vikt. Personsekretessen bör säkras. Motionären menar att en instrumentell sekretess bör få gälla högst under en tid av tre år. Till detta ställningstagande har jag personligen anslutit mig. Om jag inte minns alldeles fel gav jag också min röst för detta förslag i utskottet.

Vidare tas i motionen upp en annan fråga. Den gäller om man skall använda ordet psykolog eller psykologisk undersökning. I detta fall delar jag inte motionärens uppfattning. Ordet psykolog är inte godtaget i svensk lagtext eller av det svenska samhället. Det är icke en accepterad yrkesbeteckning.

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

Situationen är ju för närvarande den, att det är Sveriges psykologförbund som legitimerar psykologer. En sådan ordning kan givetvis i längden inte upprätthållas. I utskottets skrivning varslas också om att förslag ganska snart kommer att framläggas om att samhället skall ta ansvar för legitimeringen. För mig är det ganska främmande att i lagtext inskriva ett ord, som ännu inte av samhället har godtagits som yrkesbeteckning. Det har därför varit för mig omöjligt att avsluta mig till motionen i detta avseende.

I utskottet ställdes propositionen så att vi hade att ta ställning till ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag, som utskottsmajoriteten anslöt sig till, och det förslag, som framfördes i motionen. Det var mycket svårt för mig att gå på motionen, och i hastigheten visste jag inte riktigt hur jag skulle bete mig. Man kan säga att det är det första förslaget som är det tunga förslaget, nämligen det som har att göra med sekretess tidens längd. Naturligtvis kan det i efterhand sägas: »Du borde ha svält det andra för att vinna den tunga delen av förslaget.» Jag är medveten om detta, men det är inte alltid så lätt att i hastigheten handla på ett riktigt sätt. I den situation som uppkom hade jag att tillsammans med herr Nelander i andra kammaren på något sätt ge uttryck för att jag delade motionärens uppfattning, då frågan gäller en treårig sekretess tid, och jag valde då den blanka reservationens väg. Jag har begärt ordet för att motivera mitt ställningstagande.

Hur skall jag nu göra vid röstningen i kammaren? Det har sagts att det är mycket svårt att yrka bifall till en del av motionen, nämligen den som har att göra med den treåriga sekretess tiden, eftersom det här är fråga om en lagtext. Jag kan inte på några minuter åstadkomma en ny lagtext. Jag kan inte finna någon annan utväg än att meddela att jag vid kammarens röstning

inte kommer att delta i beslutet. Därmed har jag velat ge uttryck åt att jag inte delar motionärens uppfattning om att ordet psykolog bör användas, förrän yrkesbeteckningen av samhället legitimerats — jag är medveten om att det är en sekundär fråga. Men jag delar uppfattningen att sekretess tiden inte bör vara obegränsad utan omfatta tre år.

Jag har i närvarande läge ingen annan utväg än att meddela att jag inte kommer att delta i kammarens beslut. Jag har därför inte något yrkande, herr talman.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! De två talare som har yttrat sig i detta ärende har uttalat den allra största tveksamhet, och de har heller inte ställt något yrkande. Det innebär att de väl inte är så hårt fästade vid vad som står i reservationen. Det är klart att man här kan hysa tveksamhet och att man kan fråga sig, om sekretess tiden skall vara tidsbestämd på det sätt som står i reservationen eller om man skall följa Kungl. Maj:ts förslag.

Vid behandlingen i utskottet fann vi emellertid att det förslag som framfördes i propositionen var väl avvägt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **BJÖRK** (s):

Herr talman! Det ärende som nu föreligger till behandling är principiellt intressant och betydelsefullt. Jag finner det därför beklagligt att mig veterligt ingen tidning har givit någon riktig presentation av vad det innebär. En tidning har ägnat saken en hel del uppmärksamhet, men jag måste konstatera att dess framställningar har varit ensidiga och vilseledande. Man har försökt skapa ett intryck av att det lagförslag som det här gäller syftar till att öka hemlighetsmakeriet, främst i psykologernas intresse.

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

Jag tror att det är en felsyn. I själva verket kan man misstänka att åtskilliga psykologer som arbetar på detta område är tämligen besvärade av att de inte längre som hittills skall kunna själva förvara det undersökningsmaterial som det här är fråga om. Jag betraktar det som en av de positiva tillgångarna i förslaget att det äntligen blir slut på det tillstånd som nu råder, nämligen att psykologiska undersökningar som ingår som ett underlag i prövningen vid anställningar inte längre skall kunna förvaras på privata institut utan insyn. Genom att acceptera den nu rådande ordningen har man ju skapat ett slags okontrollerade privata maktcentra, och man har skapat en osäkerhet om hur detta material, som ju ofta kan vara av mycket ömtålig natur, i längden kommer att behandlas. Där innebär alltså lagförslaget en rättelse genom att de statliga organen får en säkrare kontroll. Förslaget innebär också ökad insyn för de närmast berörda, möjligheter för dem att exempelvis vid överklagande ta del av psykologiska undersökningar som påverkat deras ärende.

Jag vill bara beklaga att det tills vidare inte är möjligt att finna en jämförlig ordning inom den privata sektorn. De psykologiska testningarnas tillämpning vidgas ju alltmera inom det privata näringslivet. Det betyder att hos olika psykologer och olika institut samlas ett ständigt växande material om enskilda människors ofta ganska intima angelägenheter. Näringslivets och arbetsmarknadens organisationer borde börja överväga hur man skall handskas med det problemet. Det gäller framför allt arbetsgiversidan, men också LO är ju representerat exempelvis i Personaladministrativa rådet, som bedriver en omfattande verksamhet på det här området.

Jag tror alltså att förslaget har stora förtjänster. Samtidigt vill jag instämma med de talare som anser att problemet om insyn förtjänar att ytterligare övervägas. För min del motionerade jag

härom året om skapandet av ett centralt granskningsorgan för testinstrument. Riksdagen ville inte omedelbart nappa på idén, men det uppslaget hör till dem som kommer att prövas av en utredning som civilministern nyligen tillsatt och som gäller undersökning av en rad problem kring förutsättningarna och formerna för psykologiska undersökningar inom statsförvaltningen. Jag fruktar att det alternativ som några folkpartister här fört fram, nämligen att man skall skapa insyn genom att begränsa sekretesstiden till tre år, inte är så särdeles praktiskt.

Det har redan sagts, och det förtjänar att understrykas, att det kostar stora pengar att konstruera test av det här slaget. Det tar lång tid, och det behövs också åtskillig tid för att övertyga sig om testinstrumentets tillförlitlighet. Samtidigt lider vi en allvarlig brist på vetenskapsmän och psykologer som kan ägna sig åt sådan här verksamhet. Vi lider också brist på tillräckligt många testinstrument av det här slaget. Den ordning som folkpartisterna föreslår skulle i praktiken innebära en ökad risk för att få dåliga testinstrument och följaktligen också ökade risker för att den enskilde blir fel behandlad i sådana här sammanhang.

Ingen har hittills velat uppträda till försvar för det andra yrkandet i den folkpartistiska motionen. Det kan jag gott förstå. Jag betraktar yrkandet såsom ett olycksfall i arbetet. I reservationen av fru Segerstedt Wiberg och herr Norrby hänvisas till att »behörighetsregler för utövande av psykologyrket utfärdats av Sveriges Psykologförbund». Det skulle därför vara motiverat att använda ordet psykolog i en lagtext. Jag betraktar det såsom rätt överraskande att just folkpartister knyter an till och hänvisar till Psykologförbundets praxis, som ju innebär en ovanligt ogenerad form av skratänkande. Det innebär ju att den som t. ex. skulle vilja lämna Psykologförbundet därför att han opponerar sig mot SACO:s lönepolitik

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

därmed också skulle förlora sin behörighet att verka såsom psykolog. Det är en ordning som statsmakterna självfallet inte kan ge sitt godkännande till och som därför inte heller bör få något indirekt stöd genom ett bifall till reservationen på denna punkt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr SÖRENSEN (fp):

Herr talman! Herr Björk har en benägenhet att tala illa om det parti som jag tillhör samt att använda alla tillfällen att angripa oss och misstänkliggöra redbarheten i vårt agerande. Så gjorde han också i detta sammanhang. Jag känner därför ett behov av att säga några ord.

Herr Björk framhåller att det är fråga om att skapa insyn genom att begränsa sekretesstiden till tre år. Det har folkpartiet och de som biträder motionärernas förslag önskat. Han säger vidare att det blir dåliga test och att man begränsar möjligheterna för individen att i detta sammanhang känna sig säker. Det är allmänna påståenden. På vilket sätt menar herr Björk att det blir dåliga test med den snabba dynamiska utveckling som den moderna psykologiska vetenskapen befinner sig i? Herr Björk tycker en sak, men herr Björk har inte någon som helst saklig bakgrund till det som han anklagar oss för som har tagit en annan ställning. Jag tycker inte det är roligt att höra en sådan anklagelse mot oss som har bedömt att tre år är den högsta tid som ur den enskilda individens synvinkel kan vara tillåten för tester att fungera i samhället. Jag är helt övertygad om att under den tiden sker så pass mycket inom modern psykologi att en test står i behov av revidering.

Herr Björks anklagelse mot oss, som har tagit denna andra ståndpunkt, saknar bakgrund. Den är tydligen bestämd av hans emotionella hållning till oss i folkpartiet. Han må ha vilken hållning

han vill i sammanhanget, men i denna kammare har vi inte något behov av personliga uttryck utan av sakligt belagda uttryck för en bestämd hållning. Jag har inte hört något sakligt argument från herr Björk i detta sammanhang. Det är möjligt att han i ett kommande anförande kan ge en bättre motivering för sina påståenden. Personligen är jag med den förtrogenhet jag har med den psykologiska vetenskapen — jag vill inte säga att den är stor — inte på något sätt övertygad om att tre år skulle vara för kort tid för testets begränsning.

Jag har, herr talman, känt ett behov av att anföra detta, ty jag tycker att anklagelserna mot det parti som jag tillhör inte är riktiga. Vårt ställningstagande har inte skett ur snäv partipolitisk synvinkel utan grundar sig på en personlig övertygelse om vad som är medborgarna till bästa gagn.

Herr TISTAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Björk ansåg att man skulle kunna lösa problemet om insyn genom ett expertorgan. Detta skulle emellertid ge endast vad man kunde kalla en indirekt insyn i stället för en direkt sådan. Hela vår offentlighetslagstiftning bygger dock på principen, att var och en skall kunna förskaffa sig sådan insyn som det här gäller, och jag tror inte att vi skall uppge den principen.

Det har sagts att psykologiska test kostar pengar och är dyra samt att offentlighet skulle minska effektiviteten. Ja, det är ett pris som vi får betala för att upprätthålla offentlighetsprincipen — den kostar pengar. Vi skulle kunna driva statsverksamheten betydligt billigare och ur en del synpunkter avsevärt effektivare om vi begränsade den offentliga insynen och kritiken. Men jag tror att vi alla är ense om att detta pris skall betalas. Jag samtalade en gång med en representant för självständighetsrörelsen på Färöarna och vi kom

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

då in på de ekonomiska problemen — om Färöarna över huvud taget hade råd till självständighet och kunde existera som suverän stat. Hans enda svar till mig blev: »Vi har ett ordspråk här på Färöarna som säger, att det kostar att vara karl.» Jag tror att det kostar att vara en demokrati, och den kostnaden får vi ta.

Herr Björk försökte nog lägga in en annan innebörd i fru Segerstedt Wibergs förslag till omformulering av definitionen på dessa undersökningar än hon själv avsett. Det är inte alls något försök att anknyta begreppet psykolog till legitimering av Sveriges psykologförbund; detta framgår alldeles tydligt av motionen, och jag har för mig att det också sägs ifrån i reservationen. Det är inte detta frågan gäller, utan fru Segerstedt Wibergs önskemål har varit att man skulle erhålla en bättre avgränsning. Som jag tidigare sagt, har jag svårt att dela hennes uppfattning — jag tycker att propositionens formulering kan accepteras. Dock är inte reservationens formulering sämre och ej heller värd att misstänkliggöra, herr Björk, eftersom den arbetsgrupp inom civildepartementet, vars förslag ligger till grund för propositionen, använde precis samma formulering i sitt lagförslag. Det är alltså inte riktigt att försöka kasta en skugga på folkpartiet i detta sammanhang.

Emellertid anser jag för min del inte att förslaget blivit sämre genom den här ändringen; jag anser som sagt att saken är tämligen likgiltig. Eftersom det väsentliga i frågan enligt min mening är treårsgränsen vill jag, trots att jag inte helt kan stå bakom reservationen, yrka bifall till densamma för att treårsgränsen skall komma under beslut; tyvärr är det inte möjligt att på detta stadium väcka ett förslag som endast innefattar treårsgränsen — det skulle ju förutsätta att riksdagen antog en lagtext som ännu inte finns formulerad, och detta är naturligtvis omöjligt.

Jag ber därför, herr talman, att få

yrka bifall till reservationen men vill redan nu meddela att jag inte kommer att begära votering.

Herr BJÖRK (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är en aning förvånad över herr Sörensons anförande när han hävdar att jag använt emotionella övertoner. Man känner ju aldrig sig själv, men jag har nog ett intryck av att det anförande jag höll var ovanligt lågmält, även för att vara hållet av mig. Jag har verkligen inte drömt om att rikta generella anklagelser mot folkpartiet. Jag talade om »några folkpartister». Jag instämde i uttalandet om att problemet rörande insyn var väsentligt, men jag gjorde också den invändningen att den lösning som de folkpartistiska reservanterna förordar antagligen inte är särskilt praktisk. Jag har mycket svårt att inse att dessa påpekanden skulle innebära någon så häftig anklagelse, att herr Sörenson skall behöva uppleva detta som så särdeles känsloladdat. Vi kan ha olika åsikter om dessa detaljproblem. Jag tycker att vi kan respektera varandras ambitioner att finna goda lösningar.

Herr Sörenson frågar mycket irriterat hur jag kan påstå att man får dåliga test om man nöjer sig med en treårig sekretesstid. Jag har sagt att det i varje fall är en risk härför. Jag bygger denna bedömning på de insikter jag har förskaffat mig om vilket utomordentligt stort arbete som ligger bakom konstruktionen av test, hur angeläget det är att de under lång tid provas för att man skall få full säkerhet för att de verkligen är relevanta och användbara. Jag har också inhämtat vilka flaskhalsar vi har på detta område både när det gäller tillgången på goda test och tillgången på goda testpsykologer. Det är mot denna allmänna bakgrund som jag har dragit den här slutsatsen.

Jag tycker också att herr Tistad för ett något överraskande resonemang när

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

han plötsligt tycks vilja hävda att vi under alla förhållanden måste acceptera offentlighetsprincipen. Det är ju inte så. Vi har inte en offentlighet utan reservationer. Vi har en sekretesslagstiftning som är tillkommen bland annat för att på viktiga punkter kunna skydda den enskildes intressen. Det är inte självklart att i varje fråga de stora tidningarnas intressen skall väga över den enskilde lille mannens önsningar och behov. Därför har vi en avvägning. Vi har en sådan också i detta fall. Några folkpartister vill göra en annan avvägning än utskottsmajoriteten. Detta kan inte utgöra skäl för några sådana stora och vidlyftiga resonemang som herr Tistad har gett sig in på.

När det gäller frågan i vad mån fru Segerstedt Wiberg har anknutit till Psykologförbundets mycket tvivelaktiga praxis vill jag bara hänvisa till vad som sägs i reservationen. Fru Segerstedt Wiberg och herr Norrby säger att departementspromemoriens definition i stället bör användas. Vidare sägs: »I sammanhanget vill vi erinra om att behörighetsregler för utövande av psykologyrket utfärdats av Sveriges Psykologförbund.» Man erinrar alltså om en ordning som jag tvivlar på att någon i denna kammare finner acceptabel.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Som alltid när det gäller sekretesspörsmål är det fråga om en avvägning mellan intressen som i och för sig är beaktansvärda.

Det är klart, som herr Björk säger, att det är förenat med praktiska svårigheter att alltför ofta göra om dessa test. Jag tror kanske inte så mycket på att det blir dåliga test, om det skulle bli en ökad insyn. För närvarande är det litet ont om testpsykologer, men det torde vara en övergående företeelse. Det förekommer dock på detta område en omfattande utbildning. Tillströmningen till psykologbanan är mycket stor, och utbildningen har av den anledningen fått lov att spärras.

Men det är klart att det blir dyrare att då och då göra om testen. Jag har rätt många år som ledamot av en stor kommunal styrelse, där vi använde test i ganska stor omfattning, något följt dessa frågor. Mot intresset att det inte skall bli för dyrbart står frågan om insyn och den därmed sammanhängande frågan om skydd för den enskilda människans integritet. Jag minns ett test som jag var med om att stoppa. Det gällde tillsättande av en befattning som föreståndare för en telefonväxel med en personal på tio å tolv personer. Sökandena underkastades testningar med frågeformulär. De skulle redogöra i detalj för eventuella svårigheter i äktenskapet, för de konflikter som där kunde förefinnas och i vad mån de själva tyckte att dessa konflikter hade satt spår i deras arbete och deras samsarbetsförmåga. Våra psykologer försvarade naturligtvis testet med att det var mycket väsentligt att få reda på detta för att kunna bedöma vederbörandes lämplighet att vara chef för sina kamrater i växeln. Det är möjligt att det kan vara av ett visst intresse för psykologerna, men i varje fall förstår jag att flera sökande reagerade mot denna utfrågning såsom en oberättigad kränkning av deras personliga integritet. Samtidigt var de rädda för att de skulle bli ställda åt sidan vid tillsättandet av tjänsten, om de inte svarade på frågorna.

Vi har i dagarna i tidningspressen sett en del rätt underliga frågor som de värnpliktiga får svara på vid vissa test — huruvida deras mor super eller inte, om de tycker bäst om sin far eller sin mor, etc. Det är möjligt att det finns militärpsykologer som tycker att detta är av intresse att veta för att man skall få rätt man på rätt plats i den militära organisationen. Men det kan innebära en viss kränkning av den personliga integriteten att behöva svara på sådant.

Frågan är väl helt enkelt hur pass högt man värderar insynen och den personliga integriteten. Det är kanske

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

naturligt för oss liberaler att vi sätter den personliga integriteten högt. Det är väl den grundinställningen som ligger bakom reservationen — att vi tycker att kostnadsfrågan i något högre grad får stå tillbaka i den situationen än vad majoriteten i utskottet har ansett. Jag skall inte göra gällande att det ena eller andra ställningstagandet är absolut riktigt; det är fråga om en bedömning.

Jag skulle, herr talman, vara beredd att rösta för den avvägning som gjorts i reservationen i fråga om tidsbegränsningen. Men som flera andra talare är jag inte beredd att rösta för den avgränsning i övrigt som föreslås i reservationen. Jag kommer av den anledningen att avstå vid en eventuell omröstning, så mycket mer som skadan inte behöver bli särskilt stor om vi väntar med att ta upp detta spörsmål till motionstiden vid nästa års riksdag.

Herr SÖRENSON (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att få tacka herr Björk för hans redovisning av motiven för att han inte kan stödja tanken på en begränsning av sekretessen; denna redovisning fanns inte i hans första anförande.

Sedan har herr Björk så rätt: inte känner vi oss själva! Det är väl däri som en hel del av våra svårigheter i det politiska och praktiska arbetet kan ligga.

Tyvärr behärskar jag inte stenografi, och jag vet därför inte om jag fattade rätt. Noterat är emellertid detta: »Anmärkningsvärt är att folkpartiet ställer sig bakom detta utpräglade skråintresse.» Om jag har fattat fel och om herr Björk alltså inte vänder sig mot partiet är jag mycket glad. Jag ger herr Björk tillfälle att säga att »herr Sörenson fattade detta fel», och då är jag mycket tillfreds och tacksam. Har herr Björk uttalat sig så som jag uppfattade, tycker jag nog att vad jag sade i mitt tidigare anförande har validitet.

Herr TISTAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill reagera mot herr Björks uttalande att offentlighetsprincipen är till för att tjäna de stora tidningarnas intressen. Den är till i allmänhetens intresse.

Herr Björk talade vidare om sekretesslagstiftningen som om det vore vilken lagstiftning som helst, där man kan tycka och tänka och värdera efter gottfinnande och laga efter råd och lägenhet. Men så är det inte, herr Björk. Offentlighetsprincipen är fastslagen i grundlagen. Det står också i grundlagen att undantagen från offentlighetsprincipen skall noga angivas i lag. Det gör att man här måste vara alldeles särskilt varsam och ha starka skäl för att undantaga handlingar från den grundlagsstadgade offentlighetsprincipen.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Herr Ernulf försökte ge debatten en ideologisk lyftning genom att hävda att det kanske var särskilt naturligt för liberaler att här slå vakt om insyn och över huvud taget att hävda en kritisk hållning när det gäller dessa testinstrument. Det är måhända då en aning förvånande att den som först rullade upp hela denna problematik i en motion vid 1965 års riksdag var en socialdemokrat. Min blygsamhet förbjuder mig att nämna hans namn. Motionen blev mycket välvilligt behandlad av allmänna beredningsutskottet. Jag vill gärna understryka att där inte uppstod några ideologiska skiljelinjer.

Som en senkommen frukt av detta initiativ har civilministern i mars i år tillsatt en utredning om förutsättningarna och formerna för psykologiska undersökningar inom statsförvaltningen. I direktiven återkommer flera av de frågor som herr Ernulf har berört. Det sägs t.ex. att det »kan visa sig lämpligt att närmare undersöka vissa testmetoders syfte, konstruktion och praktiska användbarhet vid personur-

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

val inom olika delar av statsförvaltningen». Det hänvisas till »vikten av att undersökningar i ett personalärende begränsas till att omfatta de sidor av personligheten som har omedelbart intresse för avgörandet av ärendet och att man alltså utesluter upplysningar som inte har uppenbar betydelse i sammanhanget». Därefter heter det: »En alltför omfattande tillämpning av psykologisk mätmetodik kan medföra att ovidkommande uppgifter framkommer som kan bli till olägenhet för den sökande.»

»De sakkunniga», för att fortsätta citatet, »bör under sitt arbete belysa de rättssäkerhetsproblem av skilda slag som har samband med de psykologiska testmetodernas användning. Härvid bör mot bakgrunden av regeringsformens föreskrifter om förtjänst och skicklighet som enda och avgörande befordringsgrund särskilt behandlas testresultatens betydelse i befordringsärenden. — — — Behovet av ett expertorgan för granskning och rådgivning åt myndigheterna av den typ som föreslagits i riksdagsmotionen bör övervägas, liksom andra organisatoriska frågor som kan aktualiseras vid en ökad användning av psykologiska mät- och bedömningsmetoder.»

Jag behöver inte fortsätta. Jag understryker på nytt att här ingalunda torde föreligga några ideologiska skillnader om vikten av dessa problem. Vad vi diskuterar är detaljer i insynsproblematiken, där vi kan komma till olika slutsatser.

Jag har ingen anledning att närmare kommentera herr Tistads anförande. Däremot har herr Sörenson begärt besked av mig om vad jag verkligen har sagt. Jag vet att jag konstaterade att yrkandet av fru Segerstedt Wiberg angående beteckningen psykolog inte fått stöd av de folkpartistiska talarna i debatten. Jag betecknade det som sannolikt ett olycksfall i arbetet. Jag uttryckte alltså en förvåning över att en folkpartist på detta sätt kunde knyta an till

den skråpraxis som Psykologförbundet här företräder.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! När jag framhöll att det för en liberal kan vara särskilt naturligt att fästa extra vikt vid individen och hans integritet i förhållande till samhället, sade jag det som en förklaring till att folkpartiledamöterna i utskottet faktiskt kommit till en avvägning som ger något större skydd för individens integritet och för insynen. Men det är, som jag sade, en avvägning. Och jag skall gärna ge herr Björk personligen det erkännandet, att visst finns det mycket respekt för individen även utanför folkpartiets led.

Det gör att jag har den förhoppningen att vi i det fortsatta arbetet för att skydda integriteten och insynen i detta fall skall kunna räkna med förståelse både från herr Björk och många av hans partivänner för en eventuell jämkning av den avvägning som propositionen innehåller.

Fröken STENBERG (h):

Herr talman! Eftersom mitt namn står under detta utskottsutlåtande vill jag helt kort motivera mitt ställningstagande i detta ärende. Det är mot bakgrunden av mer än 20 års erfarenhet av skolpsykologiska arbetsuppgifter, omfattande bl. a. kunskaps- och anlagsprov av olika slag, som jag har anslutit mig till utskottets förslag.

Avsikten med den föreslagna lagstiftningen är att material från psykologiska undersökningar, begärda av myndighet, i princip skriftligt skall redovisas och förvaras hos myndigheten i fråga.

Utskottet är enigt beträffande punkten om personsekretessen, alltså att uppgifter om personliga förhållanden som lämnas av den person som blir föremål för undersökningen, skyddas genom lag. I fråga om den instrumen-

Ang. sekretess vid psykologiska undersökningar i allmän verksamhet

tella sekretessen, skyddet för själva frågeformuläret, föreligger delade meningar. Reservanterna önskar en tidsbestämd sekretess på högst tre år. Jag vill gärna säga att jag har förståelse för den anda som kommer till uttryck i reservationen beträffande den instrumentella sekretessen. Det är i och för sig ett lovvärt försök att slå vakt om tryckfrihetsförordningens offentlighetsprinciper i fråga om fri insyn över myndigheter.

Enligt uppgifter som vi har fått och som även nämnts här i debatten pågår en utredning, där olika problem som sammanhänger med användningen av testen är föremål för uppmärksamhet. Denna utredning om förutsättningarna och formerna för psykologiska undersökningar inom statsförvaltningen borde kunna ge synpunkter på tidsbegränsning av ett testbatteris hållbarhet, detta inte minst mot bakgrunden av tryckfrihetsförordningens omistliga offentlighetsprincip. När utredningen presenterar sitt resultat — det kan väl inte dröja så mycket mer än tre år — finns det möjligheter för riksdagen att återkomma till frågan om den instrumentella sekretessen.

Det är också min åsikt att det ur vetenskaplig och statistisk synpunkt kan vara önskvärt med sekretessbelagda tidsintervaller för testinstrumenten. Hur långa dessa sekretessperioder bör vara kan kanske utredningen ange. Det är förvisso ingen lätt uppgift. Det är, såsom framhållits i debatten, också ett tidskrävande arbete att på *vetenskaplig grund* bygga upp testmetoder. De är dyra att konstruera och att standardisera. Även dessa fakta bör uppmärksammas vid bedömningen av frågan om tidsbegränsning av den instrumentella sekretessen.

Jag anser att regeringsrättens utslag från år 1965, som omnämns i utlåtandet, tills vidare bör kunna tillämpas också på de psykologiska undersökningarna. Regeringsrätten har alltså

funnit att det genom § 7 i sekretesslagen är möjligt att hemlighålla däri avsedda prov under hela den tid de begagnas för sitt ändamål.

Jag finner uttrycket »psykologisk undersökning» mer adekvat än alternativet »undersökning där psykolog medverkar». Jag gör detta av det skälet att det ännu icke finns någon lagfäst legitimation för ledare av psykologisk undersökning. Men det finns kvalificerad sakkunskap för dessa arbetsuppgifter bland såväl psykologer och pedagoger som t. ex. kuratorer inom den psykiska hälsovården.

Jag ber därför, herr talman, att få ansluta mig till det tidigare framförda yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Av herr Björks senaste anförande framgick att han inte ställer sig bakom det yttrande som jag hade noterat som hans. Jag måste alltså ha noterat fel, och det är självklart att sådant kan hända, eller också kan herr Björk inte minnas vad han sade några minuter tidigare, och det är förklarligt och förståeligt. Nu modifierar han sitt yttrande till att folkpartister ställer sig bakom ett skråintresse, som han menar företrädes av Psykologförbundet.

Personligen tror jag inte att herr Björk riktigt har förstått fru Segerstedt Wiberg. Vi som känner henne rätt vet att hon inte står bakom några skråintressen, men det är ju en mer personlig sak.

Vad jag här är ytterst angelägen om att fastslå är att folkpartiet aldrig ställer sig bakom några skråintressen i vårt samhälle av vad slag de än må vara. Vi kämpar i enlighet med vår liberala grundsyn, som bland annat går ut på att bryta ner varje försök till skråintressen i vårt samhälle. Jag är tacksam för att herr Björk sade att jag hade fattat saken fel.

Om offentliga utfrågningar i riksdagens utskott

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av fru Segerstedt Wiberg och herr Norrby vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepad, vara med övervägande ja besvarad.

Om offentliga utfrågningar i riksdagens utskott

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av motioner angående viss offentlighet i riksdagens utskott.

I detta utlåtande hade utskottet behandlat de likalydande motionerna I: 34, av herrar *Ahlmark* och *Fälldin*, samt II: 51, av herr *Ullsten* och herr *Gustavsson* i Alvesta, i vilka motioner yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa, att grundlagberedningen måtte givas tilläggsdirektiv att i samband med den förestående totala grundlagsreformen överväga och utforma regler som möjliggjorde öppna hearings i riksdagens utskott.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 34 och II: 51.

Herr **AHLMARK** (fp):

Herr talman! Det är bäst att genast göra rent hus med några missuppfattningar. Vårt krav i motionerna I: 34 och II: 51 på rätt till offentliga utfrågningar i riksdagens utskott är *inte* detsamma som att alla utfrågningar eller överläggningarna i utskotten skall i framtiden vara öppna för insyn. Däremot skall riksdagen ha *möjlighet* att i större frågor med allmänt intresse få fram flera fakta och bedömningar och samtidigt stimulera den offentliga debatten genom offentliga utfrågningar av exper-

ter, folk från organisationer och näringsliv, statsråd och andra.

Vår motion utgår inte heller från att det amerikanska systemet skall plagieras i Sverige. Tvärtom visar vi utförligt, på sida efter sida, att Sverige har många arbetsformer och institut som ger mycket av samma fördelar som offentliga hearings ger i USA. Vad vi däremot önskar är att man skall kunna *komplettera* det svenska systemet och ge det några extra fördelar som vi i dag inte har med den ständiga slutenheten i riksdagens utskott.

Jag hoppas därför att den första fasen i debatten om offentliga utfrågningar i riksdagens utskott nu är avslutad. Allmänna talesätt och mera schablonartade invändningar bör inte längre vara möjliga. Vi har i år med en mycket utförlig motion på 30 sidor resonerat om de här problemen. Förra året avtog konstitutionsutskottet vår mycket korta motion utan att någon enda ledamot av utskottet begärde ordet. Inför årets vårriksdag har vi därför själva gjort en utredning i ämnet och lagt fram den som motion.

Vi visar i den att på tre sätt skulle offentliga utfrågningar kunna ytterligare berika utskottens arbete och den allmänna politiska debatten i landet.

För det första: *muntligheten* kan ofta skapa ökad klarhet i förhållande till en skriftlig framställning. För många människor kvarstår, säger vi, också »efter genomläsning av en skriftlig redovisning vanligen en del frågor obesvarade. Lagstiftare som har att fatta beslut på grundval av ett visst urval av motstridande upplysningar, har ett behov av att konfrontera uppgiftslämnarna med frågor om vad de egentligen menar, vilka grunder de bygger sina uttalanden på, vilken vikt de tillmäter sina rekommendationer osv. Från alla dessa utgångspunkter är det rimligt att kombinera skriftliga och muntliga upplysningar i utskottens granskningsarbete».

För det andra: *frågeformen* har väsentliga förtjänster. »Karakteristiskt för

Om offentliga utfrågningar i riksdagens utskott

allmänna debatter är att frågor som ställs lätt kommer bort, när flera personer talar samtidigt om flera olika ämnen har den som befinner sig i ett utsatt läge ofta möjlighet att kringgå eller undvika de problem som han inte vill beröra. Utfrågningen är i detta avseende mera informativ och skoningslös. Därmed är naturligtvis inte sagt att den behöver vara inkvisitorisk.»

För det tredje: *offentligheten* har redan en stark ställning i konstitutionell praxis i Sverige. Att utskotten håller slutna överläggningar finns det starka skäl för: man kan diskutera frågor utan att binda sig, har lättare att göra upp med andra partier osv.

Men när det gäller en annan del av utskottens arbete, den som gäller informationsinsamlande i frågor som inte är hemliga, är det svårare att motivera en ständig slutenhet. Tvärtom kan det ofta vara, som vi säger i motionen, ett »sammällsintresse att allmänheten får kännedom om det faktamaterial på vilket de politiska instanserna grundar sina beslut. Dels kan offentligheten fungera som ett korrektiv mot felaktiga och tveklaktiga upplysningar». Dels kan den också stimulera den allmänna debatten och ge ytterligare uppslag till bl. a. riksdagsmännen.

Jag har här kort sammanfattat en del av motionen. Att sammanfatta utskottets utlåtande är mycket lättare. Förra året rymdes det på fem rader. Nu har det ökat till sju rader. Skillnaden är i stort sett följande mening som har lagts till: »Hinder bör emellertid inte föreligga för grundlagberedningen att, om den skulle finna det motiverat, uppta även denna fråga till övervägande vid den översyn av riksdagens arbetsformer med sikte på en ny riksdagsordning som nu pågår.» Det har sagts mig att detta tillägg är viktigt och att alltså frågan har fallit framåt. Jag hoppas att det förhåller sig så.

Men jag skulle vilja fråga konstitutionsutskottets ordförande herr Georg Pettersson en sak. Förra året ansåg han

det inte vara värt att kommentera förslaget eller mitt anförande. Nu vill jag fråga herr Pettersson: Kunde man inte tänka sig att konstitutionsutskottet någon gång kunde ge ett *eget* bidrag till debatten om en författningsfråga av det här slaget? Finns det inte skäl att utskottets ordförande, utan att han binder sig, ändå säger något litet i sakfrågan om rätten till offentliga utfrågningar i riksdagens utskott? Man kan väl tänka sig att konstitutionsutskottet tar en litet mer aktiv del i den konstitutionella debatt som förs här i landet.

I detta anförande instämde herr *Fälldin* (cp).

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Herr Ahlmarks anförande bar vittne om en rätt stor oerfarenhet om utskottens möjligheter att insamla fakta. Utskotten sänder regelmässigt frågor på remiss till olika sakkunniga för att på det sättet få belysning av ärendena. Utskotten utnyttjar dessutom möjligheten att till sig kalla olika sakkunniga och experter för att få ytterligare belysning.

Det är alltså ett felaktigt påstående herr Ahlmark gör när han säger att faktainsamlandet skulle vara bristfälligt.

Den enda fråga som då återstår är: Skall vid utskottsbehandlingen av ärendena förekomma offentlighet? Jag säger för min del att med den ordning vi har i riksdagen nu skulle det vara fel att flytta offentligheten ifrån riksdagens kamrar till utskotten. Vi kan inte göra en jämförelse mellan det amerikanska systemet och det svenska, ty de är så väsensskilda till sin konstruktion. Att bryta ut hearings från Amerika och försöka placera dem i det nuvarande systemet för det svenska riksdagsarbetet är om inte omöjligt så i varje fall ett ingrepp som väl skulle syfta till att åstadkomma den här dramatiken som man vill ha i riksdagsarbetet. Det väsentliga är väl inte — som en tidning

Om offentliga utfrågningar i riksdagens utskott

har skrivit i dag — att skapa dramatik i riksdagen, utan det väsentliga är väl att man kan komma fram till beslut grundade på de fakta som man haft möjlighet att insamla.

Den där nya meningen i år har jag själv varit med om att formulera. Det finns många som tycker att det kanske var onödigt att öppna denna möjlighet. Men det är samtidigt utsagt att om grundlagberedningen finner det motiverat skall den kunna ta upp detta spörsmål, och detta bara därför att grundlagberedningen skall kunna arbeta utan några bindande direktiv. Herr Ahlmark vill, såvitt jag kan förstå, inte att grundlagberedningen skall ha denna frihet utan att den skall ha direktiv som den är bunden av. Jag tror att i det stora arbete som nu förestår för att få till stånd en slutlig förändring av vår grundlag är det önskvärt att man har frihet att pröva allt det som kan behöva prövas för att få en bra riksdagsordning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Förra året var vår motion mycket kort. Vissa medlemmar av konstitutionsutskottet tyckte att den var för kort för att man skulle få klarhet om hur motionärerna tänkte sig en rad detaljer.

I år har jag känslan att vår motion kanske var för lång, ty det slår mig att konstitutionsutskottets ordförande knappast kan ha läst den. Nästan allt vad han sade här var ju missuppfattningar av våra syften och av vad vi skrivit. Herr Pettersson påstår t. ex. att jag skulle ha försummat att ta hänsyn till att utskotten genom remisser, och ofta även genom utfrågningar inom utskotten, samlar in en mångfald fakta som man sedan bygger sina ställningstaganden på. Det har jag inte alls gjort. Det står klart i motionen att så är fallet. Vad jag har sagt är att viss del av detta faktainsamlade kunde göras *offentlig*

för att på det sättet också berika den allmänna debatten. Det är den skillnaden mellan herr Petterssons linje och min som är avgörande.

Vidare säger herr Pettersson att det skulle vara fel att flytta debatten från riksdagens kamrar — i framtiden kamrarna — till utskotten. Det är ingen som har föreslagit det heller. Vi säger tvärtom klart ut att överläggningarna i utskottet också i fortsättningen skall vara slutna. Det är däremot när man med korta frågor och, får man hoppas, korta svar tar reda på fakta i ett ärende genom en utfrågning, tar reda på hur andra människor utanför utskottet ser på en fråga, som man skulle kunna ha offentlighet. Debatten i utskottet skall alltså vara slutna medan debatten i kamrarna naturligtvis skall försiggå under full offentlighet som nu.

Herr Pettersson säger till slut att det är fel att göra jämförelser med USA, att bara flytta över det amerikanska systemet till svensk botten. Javisst vore det fel. Det vore härresande om någon hade föreslagit det. Det har heller ingen gjort. I motionen, som är 30 sidor lång, går vi tvärtom på punkt efter punkt igenom skillnaderna mellan det amerikanska maktindelningssystemet och det svenska parlamentariska systemet. Vi visar att Sverige har en rad olika institut — remissväsen, interpellationer, enkla frågor, offentliga utredningar och mycket annat — som ger många av de fördelar som offentliga hearings ger i USA. Fortfarande finns det emellertid några fördelar i offentliga utfrågningar som skulle kunna föras in också i det svenska parlamentariska systemet. Det är verkligen inte att överföra USA till Sverige. Det är att komplettera det svenska systemet så att det blir ännu bättre.

Den grundläggande värderingen bakom vårt förslag är naturligtvis en önskan att stärka riksdagens ställning och att göra den mer central i den politiska debatten. Det är möjligt att framför allt en medlem av oppositionen känner det

här önskemålet särskilt starkt. Men jag tycker att det för oss alla, oavsett på vilken sida om strecket mellan regering och opposition som vi befinner oss, skulle vara en fördel att riksdagens ställning i den allmänna debatten blev starkare än nu.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Jag kan upplysa herr Ahlmark om att jag har läst de 30 sidor som motionen innehåller, och när jag har läst dem har jag funnit att här förekommer nära nog ett missbruk av rätten att få sina motioner tryckta, ty dessa sidor innehåller inte så särskilt mycket. Det är mest fråga om ett ordfyreverkeri av den karaktär som vi nyss här fått uppleva.

Herr **AHLMARK** (fp):

Herr talman! Det har sagts mig att den motion, som herr Georg Pettersson alltså anser vara ett »ordfyreverkeri», kan komma att begagnas i undervisningen i statskunskap vid någon institution.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av motioner angående översyn av 90 § regeringsformen;

nr 26, i anledning av motioner om inrättande av ett skattelagråd;

nr 27, i anledning av motioner angående mandatperioden för stads- och kommunalfullmäktige samt landstingsmän;

nr 28, i anledning av motioner angående landstingsledamots förslagsrätt; och

nr 29, i anledning av motion om samarbete mellan kommuner i olika nordiska länder.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 30, i anledning av motioner angående kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.

Till behandling hade konstitutionsutskottet förehaft de likalydande motionerna I: 304, av herr *Lundberg*, och II: 382, av fru *Sundberg*, i vilka motioner föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av kommunal- och landstingsrådets kommunalrättsliga ställning liksom möjligheten att vid tillsättande av dessa befattningar tillämpa metoden med proportionella val.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 304 och II: 382.

Reservation hade anförts av herr *Sveningsson*, fröken *Stenberg* och herr *Wennerfors* (alla h), vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 304 och II: 382 måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning av kommunal- och landstingsrådets kommunalrättsliga ställning och av möjligheten att vid tillsättande av dessa befattningar tillämpa proportionella val.

Herr **SVENINGSSON** (h):

Herr talman! I föreliggande utlåtande från konstitutionsutskottet redovisas behandlingen av en motion som i denna kammare har väckts av herr *Lundberg* och i andra kammaren av fru *Sundberg*. I motionen föreslås att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning av kommunal- och landstingsrådets kommunalrättsliga ställning liksom möjligheten att vid tillsättande av dessa befattningar tillämpa metoden med proportionella val.

Högerledamöterna i utskottet har reserverat sig för bifall till motionen.

Ang. kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.

Denna fråga har förts fram från högerhåll även vid flera tidigare tillfällen. Vi finner det vara angeläget att dessa, som det heter, heltidsanställda förtroendemän får en fastare förankring i det kommunala arbetet, antingen det nu utförs i primärkommunen eller på landstingsplanet, genom att deras ställning och deras uppgifter blir lagligt reglerade. Som det nu förhåller sig är det ganska ovisst om de skall betraktas som tjänstemän eller som förtroendemän. Här råder alltså en oklar gräns mellan tjänstemännen och förtroendemännen — en gräns som bör bli mer klart markerad.

Även i en annan fråga råder oklarhet. De kommunala tjänstemännen arbetar under ämbetsansvar, men vilket ansvar har ett kommunalråd eller ett landstingsråd? Ja, såsom ledamot av kommunala styrelser och nämnder, vilkas verksamhet är reglerad i kommunallagen, har han ämbetsansvar, men om han har det oberoende av vilka kommunala ärenden han sysslar med är nog rätt ovisst.

Att det skall vara *en* ansvarsställning för tjänstemän och en annan för förtroendemän när de fyller samma arbetsuppgift kan inte vara en tillfredsställande ordning. Jag har inte någon uppgift om antalet heltids- eller deltidsanställda kommunala förtroendemän här i landet, men de utgör ett betydande antal. Deras antal har ökat hastigt allteftersom det kommunala arbetet har vuxit ut, och denna ökning kommer säkert att fortsätta. Skall nu, som meningens är, storkommunreformen påskyndas genom något tvångsförfarande — och den saken diskuterades ju här i kammaren senast i går — kommer det att betyda en avsevärd ökning av denna typ av tjänster.

Även om tjänsterna ute i landet är likartade med borgarrådstjänsterna här i Stockholm, är det bara borgarråden som har sin tjänsteställning i lag reglerad. I det utredningsförslag som nyligen har framlagts om författningsbe-

stämmelser för ett storlandsting i Stockholms län finns också bestämmelser om landstingsråd. Även om det inte gäller något större antal har ändå en del riksdagsledamöter, t. o. m. slutat här i riksdagen, och fått sådana här välavlönade kommunala tjänster.

Säkert vill ingen göra gällande, att dessa tjänster är så betydelselösa att de därför inte skall vara lagligt reglerade. Nej, dessa tjänster är säkert mer betydelsefulla än många på tjänstemannaplanet. I kommunallagen gäller alltså den bestämmelsen att den tjänsteman som i kommunen intar en ledande ställning och är föredragande i kommunens styrelse inte kan väljas till fullmäktigeledamot. Han kan inte vara ordförande eller ledamot i kommunens styrelse. Men för den heltidsarbetande förtroendemannen råder ingen begränsning. Han kan, även om han intar en ledande ställning och är föredragande, i praktiken fungera både som tjänsteman och som förtroendemän.

Av ett rättsfall för några år sedan framgår att det inte är de arbetsuppgifter ett kommunalråd har utan mera formen för den avlöning som utgår samt pensionsförmåner o. d. som är avgörande för om han skall betraktas såsom tjänsteman. I det fall som här åsyftas hade förtroendemannen tagit tjänsten på sådana villkor att regeringsrätten upphävde hans rätt att vara ordförande i kommunalnämnden.

När vi år 1964 från högerhåll motionerade och föreslog en utredning i syfte att klarlägga de heltidsanställda kommunala förtroendemännens kommunalrättsliga ställning liksom även de riktlinjer som bör gälla för de ekonomiska förmåner som förenas med uppdraget, överlämnades vår motion till Kungl. Maj:t i sällskap med en gemensam framställning från de dåvarande tre kommunförbunden. Den framställningen tillkom säkert såsom en följd av att regeringsrätten genom sitt beslut, som jag redan har berört, avsatt en kommunalnämndsordförande. Den gången an-

Ang. kommunal- och landstingsrådets ställning i kommunalrättsligt hänseende m. m.
såg konstitutionsutskottet att det, när nu dessa frågor hade kommit under behandling i vederbörande departement, inte var befogat med någon riksdagskrivelse. Även högerledamöterna i utskottet delade den gången utskottets uppfattning.

När detta ärende nu på nytt behandlas fyra år senare kan konstateras att denna framställning från kommunförbunden till Kungl. Maj:t inte har lett till något resultat av betydelse, utan i dagens läge hyser utskottsmajoriteten förhoppningar på nya utredningar.

Utskottet återoppar att länsdemokratiutredningen fått tilläggsdirektiv för hur de heltidsengagerade kommunalmännen skall utses, när mer än en skall väljas. Men här skall uppmärksammas att dessa tilläggsdirektiv har utfärdats med anledning av riksdagens beställning om utredning angående minoritetsrepresentation i kommunernas styrelser.

Tilläggsdirektiven av den 27 maj 1966 berör bara en liten del av den fråga det här gäller. Om det blir ett förslag eller en möjlighet till proportionella val kan ingen i dag uttala sig om. En utredning om vad vi åsyftar med uttrycket »kommunalrättslig ställning» kan enligt min mening inte ske efter de utfärdade direktiven, och det är inte heller meningen att så skall ske.

Vi finner således vårt förslag både befogat och angeläget, och jag vill härmed, herr talman, yrka bifall till reservationen.

I herr Sveningssons yttrande instämde herr *Lundberg* (h).

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Som utskottet framhåller är den här frågan föremål för uppmärksamhet. Det är väl också på det sättet att kommunalrättskommittén, när den har att syssla med kompetensfrågorna, inte kan komma förbi frågan utan måste ta upp den. Dessutom får jag påminna om det beslut som fattades i våras om den partiella författnings-

reformen. Riksdagen ansåg ju då att en arbetsgrupp borde tillsättas för att kartlägga och klargöra dessa kommunala frågor. Detta är väl angeläget inte minst om utvecklingen går mot att allt fler förtroendemän får heltidsengagemang i kommunen.

Med anledning av det uttalande som riksdagen gjorde i våras anser sig utskottet inte nu böra tillstyrka vad som föreslås i motionerna, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **SVENINGSSON** (h):

Herr talman! Jag har inte uppfattat utskottsmajoritetens ställningstagande denna gång på det sättet att det på det hållet råder ett direkt motstånd mot att få dessa frågor reglerade i lag. Tydligt väntar man bara på resultaten från vissa utredningar.

Erfarenheten visar att det har blivit mycket vanligt här i riksdagen att när det gäller att avstyrka motionsförslag söker utskotten stöd hos pågående utredningar eller hos redan avlämnade utredningsförslag. I det här sammanhanget har det emellertid gått så långt att utskottet återoppar en utredning som ännu inte är tillsatt eller, som utskottets ordförande sade, en arbetsgrupp i departementet. Det är väl en nyhet att ett utskott sträcker sig så långt.

Det finns också en annan nyhet i utskottets utlåtande. Konstitutionsutskottet försöker, såvitt jag kan förstå, skriva direktiv för den utredning om den kommunala demokratin som komma skall. Utskottet säger nämligen: »De frågor som sammanhänger med det ökande heltidsengagemanget av förtroendemän kan inte förbigås i detta sammanhang.» Det uttalandet tolkar jag som direktiv för den blivande utredningen. Och detta är för mig en stor nyhet.

Herr **STRANDBERG** (h):

Herr talman! Bara några ord i avslutning till vad utskottets ärade ordförande nyss sade.

Om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet

Jag vet inte om jag kan dela hans mening på den punkten att kommunalrättskommittén skulle ha sådana direktiv att den kan ta upp just detta förhållande till prövning; jag tvivlar på det. Kommittén utreder frågor om den kommunala kompetensen, men jag kan inte riktigt koppla ihop våra direktiv med just denna fråga om den kommunalrättsliga situationen för landstings- och kommunalråd. Därför tycker jag att om man skriver till Kungl. Maj:t i enlighet med reservanternas förslag får vi kanske klara signaler från Kungl. Maj:t med sådana direktiv att kommittén skall ta upp även den frågan.

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Om alla de önskemål som framkommer från motionärer över huvud taget skulle gå till Kungl. Maj:t i form av skrivelser så blev det en väldigt hög. I detta fall är frågan redan uppmärksammas och kommer alltså att bli föremål för behandling. Att då söka få den ännu mera uppmärksammas genom en skrivelse, det tycker jag nära nog liknar tårta på tårta.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sveningsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 109;

Nej — 20.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 31, i anledning av motion om ändring av valbarhetsbestämmelserna för ledamot av byggnads- eller fastighetsnämnd; och

nr 32, i anledning av motioner om vidgad rätt för församling inom svenska kyrkan att anslå medel till svensk sjömansvård utomlands.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 33, i anledning av motioner om rätt för borgerlig primärkommun och landstingskommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet.

**Om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informations-
verksamhet**

I detta utlåtande hade utskottet behandlat de likalydande motionerna I: 451, av herr *Andersson, Torsten, m. fl.*, samt II: 561, av herr *Boo* och herr *Larsson* i Borrby, i vilka motioner yrkats, att riksdagen skulle besluta uttala, att beviljande av anslag till politiskt parti för bedrivande av kommunal information och opinionsbildning vore en angelägenhet för s. k. borgerlig primärkommun och landstingskommun.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen i anledning av motionerna I: 451 och II: 561 måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning av frågan om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för kommunal informationsverksamhet.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson, Hernelius* och *Wennerfors* (alla h), vilka på anförda skäl ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 451 och II: 561.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! När det gäller förevarande utlåtande från konstitutionsutskottet, nr 33, har högerens ledamöter i reservation yrkat avslag på utskottets förslag om utredning i syfte att införa ett kommunalt partistöd. För att göra anrättningen litet mera smaklig talas om att detta nya partistöd skall användas till kommunal information. Även om man har satt upp skylten »kommunal information» kan det inte tagas på allvar. Vad saken gäller är ett kommunalt partistöd och ingenting annat. Vad som här skyltas med är därför säkert inte så allvarligt menat.

Om framdeles laglig rätt skall lämnas för anslag till de lokala politiska organisationerna, är det inte tänkbart att kontroll skall kunna införas över hur de anslagna medlen skall användas. När det statliga partistödet infördes avstod staten helt från en sådan kontroll. Att

sätta de politiska organisationerna under något statligt eller kommunalt förmynderskap är inte möjligt eller lämpligt.

Det behöver inte råda några delade meningar om att inte även de lokala politiska organisationerna har möjlighet att förbruka mera medel än de har tillgång till. Om dessa politiska organisationer skulle komma på idén att inte bara i valrörelserna utan även mellan valen försöka vinna intresse för sina politiska idéer genom att t. ex. använda dyrbara artister och andra kostsamma jippon, kan det behövas tillgångar av en annan storleksordning än som nu är fallet. De lokala politiska organisationer som vill föra en normal tillvaro har möjlighet att genom medlemsavgifter finansiera sin verksamhet. Den som är politiskt intresserad är säkert också beredd att offra en del för detta intresse.

Ingen kan svara för att det politiska intresset eller intresset för den kommunala verksamheten ökar genom tillgången till skattemedel. En personlig insats på detta område och en viss personlig uppoffring har nog i längden den största betydelsen. Ty det kan väl inte vara meningen att kommunmedlemmarnas intresse skall stimuleras genom att de får något arvode eller traktamente därför att de besöker politiska sammankomster, eller skall detta kanhända bli nästa steg i utvecklingsarbetet? Det kan väl inte heller vara meningen att inom de olika partierna skall utbildas arbetande krafter, som efter systemet dörrknackning skall gå omkring och försöka väcka intresse för kommunal verksamhet.

Här kan uppmärksammas att när kommunalrättskommittén fick tilläggsdirektiv 1965 för utredning om den kommunala kompetensen, gavs i dessa direktiv inte tillstånd att utreda frågan om stöd till politiska partier. Detta visar att även Kungl. Maj:t haft betänkligheter mot dessa nya idéer.

Om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informationsverksamhet

Som vi har sagt i vår reservation vill vi inte underkänna värdet och betydelsen av att kommunal information föres ut till allmänheten. När kommunalskatten kommit upp till den höga nivå som nu förekommer är det angeläget att en bred allmänhet får kännedom om hur de kommunala inkomsterna och tillgångarna användes.

Det kan också framhållas att om här behövs några särskilda insatser för att vidga och bredda den kommunala informationen och göra den mera effektiv, vore det naturligare att lägga den uppgiften mera direkt på de kommunala myndigheterna, som också har ansvaret för vad som här sker, än att gå omvägen över de politiska organisationerna.

Denna information kan ordnas på olika sätt. Att dra upp riktlinjerna för hur den skall utformas är närmast en uppgift för de kommunala förbunden. Även tidningspressen kan på ett effektivt sätt användas.

I motionen görs gällande att när kommunerna nu formas till större enheter, är detta ett skäl till att de politiska organisationerna träder in och tar hand om den kommunala informationen. Denna synpunkt kan inte godtas som något starkare skäl för den här nyheten med ett kommunalt partistöd. Vi hade före både den första och den senaste, nu pågående, kommunsammanslagningen en hel del mycket stora kommuner, och från det hållet har inte framförts några krav på eller önskemål om — eller redovisats något behov av — ett kommunalt partistöd.

Våra betänkligheter mot att använda kommunala skattepengar i politiskt arbete bygger även på risken att denna möjlighet lätt kan missbrukas. Här kommer inte, om ett sådant stöd skall införas, att bli några enhetliga linjer. Här liksom på andra områden blir det i stället en tävlan mellan kommunerna. Den ena kommunen kommer nog att försöka överträffa den andra i generositet, och

det blir en ojämn belastning på skattebetalarna.

Om det statliga partistödet är motbjudande så är det ännu mer, anser jag, motbjudande med ett kommunalt partistöd. Av den orsaken har vi anfört reservation, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr PETTERSSON, GEORG, (s):

Herr talman! Herr Sveningsson förnekar sig inte. Han är mycket missnöjsam mot våra kommuner — den kan man inte lita på, de är generösa osv. Jag tycker att denna misstänksamhet någon gång skulle kunna ta slut.

När det gäller denna fråga pratar vi faktiskt litet om kommunal demokrati. Därmed menar man ju att man skall försöka få medborgarna med i arbetet kring och i sin egen kommun. De kommunala uppgifterna har ju vuxit och växer än mera.

Det är väl önskvärt att man får en livaktighet hos medborgarna kring deras egna problem. De som skall stimulera och medverka till denna livaktighet är de politiska partierna. Det är inte bara fråga om en information, utan det är också fråga om att vara med i arbetet kring de egna arbetsuppgifterna. Med den ökning som där har skett och med den förändring till allt större enheter som skett av våra kommuner, med ett färre antal förtroendemän, är det önskvärt att man trots att antalet förtroendemän minskar ändå kan få till stånd en ökad livaktighet kring kommunala problem.

Vi har i utskottet därför funnit att motionen innehåller så mycket av värde att vi beslutat att hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning av frågan om rätten för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för kommunal informationsverksamhet.

Jag kan också säga att det finns kommuner som redan beslutat om att anslå medel till liknande ändamål,

Om rätt för kommun att bevilja anslag till politiskt parti för viss informations-
verksamhet

kommuner där man i fullmäktige varit helt enig. Partivänner till herr Sveningsson har varit med och fattat sådana beslut även om de kanske varit tveksamma huruvida dessa skulle stå sig vid ett överklagande. Men i en del kommuner har det inte förekommit något överklagande, och såvitt jag vet är inte högerpartiet utsuddat i dessa kommuner. Man har funnit att beslutet var riktigt, och jag tror att herr Sveningsson också bör fästa ett visst avseende vid dessa sina partivänner.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Utskottets ärade ordförandes uttalande om min misstänksamhet var nog litet onödigt och överflödigt. Vid många tillfällen skulle man kunna säga att utskottets ordförande och utskottet i dess helhet är misstänksamma mot förslag som förs fram. De flesta motioner i de många ärenden som föreligger från konstitutionsutskottet i dag är ju enhälligt avstyrkta.

Det är lätt att tala om att det skall bli en större livaktighet i kommunerna och att intresset för kommunalt arbete skall bli större, om vi inför ett kommunalt partistöd. Låt mig framställa en liten, liten fråga, som jag inte gör anspråk på att få besvarad vid detta tillfälle. Jag kanske kan få svaret någon annan gång. Finns det något land i världen, där man har både statligt och kommunalt partistöd? Har våra nordiska grannländer det? Det brukar vara vanligt att man i olika sammanhang gör ett svep ut över världen och ser hur det är i andra länder. Det skulle som jag sade vara intressant att i varje fall vid ett senare tillfälle få upplysningar om denna sak.

Som jag redan sade i mitt första anförande anser jag att det går bra att ge kommunal information och försöka väcka intresset för kommunalt arbete

utan ett kommunalt partistöd. Jag är alldeles övertygad om att de politiska organisationerna i de allra flesta fall kan få en del tjänster i fråga om lokaler och annat av kommunerna, när det gäller att sprida upplysning och information. Om de politiska organisationerna vänder sig direkt till förtroendemännen eller till tjänstemännen i kommunen, är det alldeles klart att dessa står till förfogande för att lämna den information som här begärs. Varför, kan man säga, skall man här behöva gå vägen över de politiska organisationerna så att de var och en på sitt sätt skall färga det kommunala arbetet och informationen om de kommunala besluten?

Vidare sade utskottets ordförande att det finns kommuner som redan har beslutat om kommunalt partistöd. Men det kanske inte är så lämpligt att här i riksdagen diskutera vad kommunerna beslutar utanför det tillåtnas gränser.

Ordföranden gjorde gällande att det har rätt enighet i kommunerna och att även mina partikamrater har godtagit dessa beslut, vare sig de nu kommer att stå sig eller inte. Vi kan väl inte här på riksplanet försöka utöva någon diktatur över de kommunala förtroendemännen. Vill de handla på ett otillåtet sätt, må det vara deras sak. Det skulle väl vara ingripande i den kommunala demokratin och den kommunala självstyrelsen — som det så ofta talas om — om man här skulle försöka från riksplanet dirigera vad som skall hända och vad förtroendemännen skall besluta om. Jag tar i varje fall inte något ansvar för vad högerens kommunalmän, kanske i en liten norrlandskommun, har beslutat om.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna

Om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sveningsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 33, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 103;

Nej — 15.

Därjämte hade 12 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 34, i anledning av motion angående landstingskommuns upptagande av statliga lån;

nr 35, i anledning av motion om ändrad tid för granskning av röstlängd; och

nr 36, i anledning av motion angående tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 37, i anledning av motioner om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946.

Till behandling hade konstitutionsutskottet förehaft de likalydande motionerna I: 208, av herr *Hübinette*, och II: 385, av herr *Werner m. fl.*, i vilka motioner anhållits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att sekretessen av handlingarna kring de baltiska flyktingarnas utlämnande år 1946 omedelbart måtte bringas att upphöra.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 208 och II: 385.

Reservation hade anförts av herr *Werner* (h), som på anförda skäl ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 208 och II: 385 måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om en prövning i positiv anda av möjligheterna till ökad offentlighet beträffande omständigheterna kring utlämnandet av de baltiska flyktingarna 1946.

Herr **HÜBINETTE** (h):

Herr talman! Till detta ärende från konstitutionsutskottet finns ingen reservation från någon av förstakammarledamöterna. Det kan väl ha sin förklaring, vilken säkert kommer att redovisas här.

Då jag är motionär vill jag ändå framföra några av mina synpunkter på frågan.

Om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

Orsaken till utlämnandet av de balter som år 1946 sökte sig hit till Sverige för att få en fristad har aldrig upphört att väcka spekulationer. Inte minst i dessa dagar, då vi här i landet för en mycket liberal asylpolitik, funderar många över hur detta utlämnande någonsin har kunnat komma till stånd.

Riksdagens intresse för saken har kommit till uttryck i ett flertal frågor. I skrift och tal har många dessutom försökt sig på att analysera bakgrunden till denna kvalificerade inhumana handling. Ingen har naturligtvis lyckats att helt och korrekt ge en bild av bakgrunden till den dåvarande regeringens handlande. Jag skulle tro att många berörda politiker och kanske även ämbetsmän har kommit att under årens lopp utsättas för en felaktig kritik från allmänheten. Det är därför att papperen inte har lagts på bordet och bringats i offentlighetens ljus.

Motionärerna har begärt att riksdagen måtte hemställa till Kungl. Maj:t att sekretessen kring de baltiska flyktingarnas utlämnande år 1946 borde bringas att upphöra. Utskottets majoritet hänvisar till sekretesslagen och framhåller, att det ankommer på regeringen ensam att pröva och avgöra frågan. Men från ett svar här i riksdagen i våras vet vi, att regeringen är obenägen till detta klarläggande. Statsministern ansåg att det saknades motiv för att utsätta sig för de eventuella risker för vårt förhållande till främmande makt som ett brytande av sekretessen kunde medföra.

Jag tycker att regeringen vid flera tillfällen under senare tid har visat prov på att man kan ta risker i förhållande till främmande makter, och då borde man ha kurage att även i detta fall visa självständighet.

Av intresse är också hur stor den dossier är, som är sekretessbelagd. Inte ens den saken har det gått att få ordentlig klarhet i. Det kan vara oväsent-

ligt, tycker någon. Jag delar inte den uppfattningen.

I utskottets utlåtande kan man å ena sidan läsa, att statsministern säger, att »en stor del» av de handlingar, som berör utlämnandet av balterna, faller under sekretesslagen. Å andra sidan sägs litet längre ned i utskottets utlåtande, att vad som »till äventyrs» kunde finnas därutöver var resonemang med främmande makter. Av detta förefaller det vara en mycket liten dossier, eller få handlingar, som är sekretessbelagda. Därför kunde det ha sitt intresse att veta, hur många handlingar och av vad slag de är som nu inte får bringas till offentlighetens ljus. Jag tycker det är betänkligt om det skulle vara »en stor del» handlingar.

En meningsyttring från riksdagens sida nu skulle kunna ge regeringen anledning till en omprövning. Därmed kanske vi för framtiden skulle kunna få en utrensning i de kanhända många gånger felaktiga spekulationer som nu och tidigare har florerat.

Den reservation som finns till utskottsutlåtandet överensstämmer inte med yrkandet i motionen, utan har modifierats något. Jag vet att utskottet har ifrågasatt det riktiga i att över huvud ta upp frågan till behandling. Men eftersom nu yrkandet har modifierats, tycker jag riksdagen skulle kunna ansluta sig till reservanten och försöka få en positiv prövning av frågan om de här sekretessbelagda handlingarna.

Även om riksdagen ger en mening till känna, är det naturligtvis ändå Kungl. Maj:t som avgör frågan. Jag skulle dock tro att det vore lättare för Kungl. Maj:t att ta ställning, om riksdagen ville ansluta sig till reservanten.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen vid detta utskotts utlåtande nr 37.

Herr SVENUNGSSON (h):

Herr talman! Jag har inte deltagit i utskottsbehandlingen av detta ärende,

Om offentliggörande av handlingarna rörande utlämningen av de baltiska flyktingarna år 1946

men från min plats vid sidan av bordet har jag i alla fall kunnat följa överläggningen.

Jag har inte begärt ordet för att polemisera emot utskottsmajoriteten, den majoritet som också mitt partis ordinarie utskottsrepresentanter i denna kammare tillhör. Jag tror ingen uppfattar utskottsutlåtandet och reservationen som uttryck för olika uppfattningar i sakfrågan. Då hade utlåtandet sett anorlunda ut. Jag tror vi alla är engagerade i minnet av en av de mest tragiska händelserna i svensk nutidshistoria.

Av konstitutionella skäl har utskottet inte ansett sig kunna bifalla motionsyrkandet, att sekretessen i fråga om handlingarna kring de baltiska flyktingarnas utlämnande år 1946 omedelbart skulle bringas att upphöra. Utskottet, som har att vårda sig om våra grundlagar, fastslår att det är regeringen ensam som har att pröva och avgöra den frågan, och mot detta kan inte resas någon gensaga. Men motionen, som den var, och reservationen, som den blev, har passerat både kammarkansliets och konstitutionsutskottets juridiska sakkunskap och är sålunda även de oantastliga. Formellt sammanfaller reservationen inte med motionsyrkandet — även utskottsreservanter får respektera våra grundlagar — men reservationen är ändå hållen i motionens anda.

Att frågan ånyo har aktualiserats beror på att man dels kunnat förmärka en liberalisering i tillämpningen av asylrätten, vilket även herr Hübinette berörde — jag tänker på de amerikanska medborgare som fått asyl här i landet efter att ha lämnat Förenta staternas försvarsmakt — dels på att man i större utsträckning än tidigare ställer visst material till forskningens förfogande. Statsminister Erlander har också i ett tidningsuttalande i januari 1966 framhållit, att »sedan utlämningen skett har det emellertid framkommit andra saker». Vad statsministern syftar på vet man inte.

Det i motionen framförda kravet har heller ingen partipolitisk udd, eftersom det var samlingsregeringen som fattade det principiella beslutet. I vilken regering man tog ställning till vilka som skulle betraktas som desertörer och vilka som var flyktingar med asylrätt är dock fortfarande oklart.

Det skulle emellertid vara av största värde att äntligen få en öppen och objektiv belysning av betingelserna kring händelserna 1946. En klar redovisning skulle antingen bestyrka den hittills framförda kritiken eller också bringa den ur världen. Att få klarhet i frågan före 1995, då sekretessen upphör, är ett önskemål uppbyggt av verkligt patos.

Mycket har sagts och skrivits i denna fråga. Opinionen har heller inte tystnat. Den bok som jag har med mig här i talarstolen är en utgåva av de dokument, som befinner sig utanför sekretessens lås. Den innehåller också en översikt över hur frågan har behandlats här i riksdagen och hur ofta den har återkommit där.

Jag skall be att få citera några ord ur förordet till denna bok, skrivet av biskop Sven Danell. Det heter där: »Det är ett viktigt led i den självvranssakan, som inte bara de stora utan också de mindre nationerna äro skyldiga sig själva för att göra upp med sitt förflutna och förhindra att gärningar av detta slag upprepas. . . . För många svenskar är vad som skedde en ständigt värkande böld. Den är av det slag som inte läks av sig själv. Den måste öppnas.»

Jag vill också fästa uppmärksamheten på en annan sak. Före eller under justeringen av utskottsutlåtandet insköts i formuleringen fyra ord, nämligen »i anledning av motionen». Detta är ett ställningstagande i den meningen, att ett principiellt uttalande eller tillkännagivande är riksdagen oförhindrad att göra.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Ang. bostadsanskaffningslån för köp av egnahemsfastighet

Herr **PETTERSSON, GEORG**, (s):

Herr talman! Då det ankommer på regeringen att fatta beslut i denna fråga, anser jag mig inte kunna ta upp någon sakdebatt, utan ber bara att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hübnette* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hübnette* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 19.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 161, i anledning av motioner om inrättande av en reklamationsnämnd vid televerket;

nr 162, i anledning av motioner angående filmdistributionen m. m.; samt

nr 163, i anledning av motioner om det statliga tidskriftsstödet och om litterär uppläsningsverksamhet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. bostadsanskaffningslån för köp av egnahemsfastighet

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 164, i anledning av motioner angående bostadsanskaffningslån för köp av egnahemsfastighet.

I de likalydande motionerna I: 223, av herr *Blom*, och II: 300, av herr *Werbros*, hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om ändring i kungl. kungörelsen den 30 juni 1960 av innebörd, att bostadsanskaffningslån med statlig garanti även kunde erhållas för kontantinsats vid köp av egnahemsfastighet.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte avslå motionerna I: 223 och II: 300.

Herr **BLOM** (fp):

Herr talman! Som motionär i det här ärendet vill jag framföra några synpunkter trots att ett enigt utskott har beslutat att avstyrka motionen och i stället förordat en utredning.

I motionen föreslås en utsträckning av de möjligheter som för närvarande finns att ge lån till statliga anställningshavare, som flyttar och som inte kan få tag i bostäder på den allmänna bostadsmarknaden utan tvingas att skaffa bostäder genom att gå in i bostadsrättsförening och där betala insats. För närvarande gäller att statlig garanti ges

Ang. bostadsanskaffningslån för köp av egnahemsfastighet

för bostadslån på upp till 20 000 kronor, dock naturligtvis högst vad insatsen kostar.

Den här låneformen har kommit till av den anledningen att de statliga anställningshavarna på grund av rådande befordringssystem ofta får underkastat sig flyttningar under sin anställningstid. Givetvis har också dagens situation på bostadsmarknaden medverkat härvidlag. Det är ingen hemlighet för oss i denna kammare, att det inte är lätt att få tag i bostäder. Staten har därför i likhet med vad man gör på många håll inom det privata näringslivet och även inom kommuner och landsting försökt att underlätta möjligheterna för omplacerad personal att få bostäder.

Emellertid är det inte bara flyttningar på grund av befordringssystemet, som är aktuella för de statliga befattningshavarna i dessa dagar. Det pågår en omfattande strukturrationalisering även inom statsförvaltningen. Mindre, lokala enheter slås samman till stora, regionala enheter. Olika institutioner dras in och folk flyttas om. Detta gäller en mängd statliga anställningshavare inom t. ex. statens järnvägar, posten, tullväsendet och inte minst inom försvaret, där den pågående krympningen av försvarsorganisationen tvingar många anställda att byta stationeringsort.

De som kommer till en ny plats finner oftast att det blir svårt att få bostad och att de får vänta länge. Visserligen utgår ett s. k. omstationerings-traktamente, vilket dock är begränsat till ett år. Det hör till saken att dessa människor inte sällan får bo åtskilda från sina familjer mer än ett år. Beroende på vilken lönegrad vederbörande tillhör kostar dessa traktamenten mellan 10 000 och upp emot 12 000 kronor per år i varje enskilt fall. Jag kan försäkra att det totalt sett rör sig om mycket stora pengar.

Den form som nu finns för utlåning av pengar till bostadsrättsföreningsin-

satser har medverkat till att underlätta möjligheterna att få bostad. I den motion som jag har väckt här i kammaren föreslås att möjligheterna att låna pengar skall utökas till att avse även insats i samband med anskaffning av egnahemsfastighet. Många gånger är det lättare att köpa en villa än att få tag i en hyresbostad, men oftast saknar vederbörande medel till att helt täcka den egna insatsen.

Motionerna har, som alla vet, varit på remiss. Försvarets civilförvaltning har mycket starkt understrukt det behov som tagits upp. Postverket, som är den myndighet som meddelar de nuvarande lånen och bevakar statens fordringar hos låntagarna, ett verk som sålunda borde ha stor möjlighet att bedöma hur systemet har utfallit och om staten förlorat några pengar, tillstyrker motionsförslaget. Poststyrelsen anser att motionsförslaget är väl motiverat och att staten kommer att tjäna pengar på dess genomförande men framhåller att in-teckningssäkerhet skall lämnas.

Jag kanske skall tillägga, att meningens naturligtvis är att in-teckning skall läggas såsom säkerhet för detta lån. Detta är ju ganska självklart.

Bostadsstyrelsen har i princip inte motsatt sig motionen men har påpekat just detta med säkerheten för lånet.

Däremot har riksrevisionsverket mycket tveksamt sagt, att en åtgärd i motionens syfte »troligtvis» skulle kunna underlätta bostadsanskaffningen. Det var naturligtvis att ta i ordentligt, när man från detta verk säger att åtgärden »troligtvis» skulle ha den effekten! Jag förmodar att riksrevisionsverket inte har så många tjänstemän som flyttar runt i landet. Om man hade hört vederbörande personalorganisationer, vederbörande lokala organisationer och vederbörande verkschefer, hade man med säkerhet fått en helt annan uppfattning redovisad i likhet med vad som framförts från Poststyrelsen och Försvarets civilförvaltning.

Ang. bostadsanskaffningslån för köp av egnahemsfastighet

Utskottet har i sitt utlåtande anfört, att det helt ansluter sig till syftet i motiveringen för motionen men att det i likhet med riksrevisionsverket förordrar en utredning.

För en motionär måste det givetvis betraktas såsom ett absolut fall framåt för motionen, att man får ett klart uttalande om att utskottet ansluter sig till motionens syfte men vill ha en utredning. Jag är medveten om detta, och jag är givetvis tacksam för utskottets positiva ställningstagande. Jag är emellertid besviken över att det för denna fråga, som ändå inte kan vara av så förfärligt stor omfattning, skall behövas en utredning, som kanske tar åtskilliga år framöver innan den blir klar. Jag tror inte att de människor som lever skilda från sina familjer och inte kan skaffa bostad, som får ekonomiska bekymmer trots traktamentet och som kanske har många andra familjebekymmer av social art, föranleda av att man får leva åtskild från familjen, gläds så kolossalt åt att det kanske om några år kan ske en ändring på just denna punkt, som skulle ha medfört att det kanske hade sett bättre ut för dem om ändringen hade skett redan i dag.

Man brukar understundom framhålla att staten skall vara en mönsterarbetsgivare. Jag vill såsom statsanställd förklara, att detta förvisso inte alltid är sant. När man ser hur privata företag och kommuner lånar ut pengar och går i borgen för sina anställningshavare i fall, som motsvarar dem som motionen åsyftar, och hur landstingen gör på samma sätt, tycker man kanske att staten något bättre och fortare skulle kunna försöka leva upp till målsättningen att vara mönsterarbetsgivare även på detta område.

Trots att jag är glad över utskottets positiva behandling av motionen och det uttalande som utskottet har gjort, beklagar jag att utskottet inte har tagit steget fullt ut och tillstyrkt motionen.

Herr talman! Jag skall ändock drista mig till att yrka bifall till motionen.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr förste vice talmannen.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Herr Blom har redan redogjort för detta ärende, och jag behöver då inte gå närmare in på själva motionen.

Han har även framhållit utskottets positiva inställning i sakfrågan. Vi har dock tagit hänsyn till vad riksrevisionsverket har framhållit, nämligen behovet av en utredning för att se vilka konsekvenser det skulle kunna få för det allmänna om man utvidgade de statliga tjänstemännens garantirätt till att även omfatta egna hem.

Vi har pekat på detta behov och därmed kanske gett motionärerna en anledning att återkomma. Vi ansåg inte att vi kunde tillstyrka motionsyrkandet om en direkt ändring i kungörelsen, utan vi menade att det först borde bli en utredning.

Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets utlåtande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 165, i anledning av motioner angående meritvärdet av tjänstgöring i u-land, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

**Ang. studiekostnaders behandling
i skattehänseende, m. m.**

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte motioner.

Genom en den 15 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 81, hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokoll över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) och

2) förordning angående ändring i förordningen den 26 juli 1947 (nr 577) om statlig förmögenhetsskatt.

I propositionen hade bland annat föreslagits regler som klarlade hur studiemedelsavgifter skulle behandlas i skattehänseende. Reglerna innebure, att avdrag icke skulle få göras vid inkomsttaxeringen för sådana avgifter. Vid förmögenhetstaxeringen skulle återbetalningspliktiga studiemedel enligt förslaget behandlas som skuld och således avdragsrätt föreligga.

Genom propositionen 1968:29 hade föreslagits, att arbetslösa i åldern 60—66 år under vissa omständigheter skulle få omställningsbidrag med 800 kronor i månaden. Omställningsbidrag avsåges skola utgöra skattepliktig inkomst. I förevarande proposition föresloges de skatteregler som borde gälla för omställningsbidragen.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 878, av herr *Lidgard m. fl.*, samt II: 1134, av fru *Kristensson* och herr *Hamrin* i Kalmar, i vilka hemställts, att riksdagen i samband med behandlingen av proposition nr 81 i skrivelse till Kungl.

Maj:t måtte begära förslag till 1969 års riksdag rörande avdragsrätt för studiekostnader; ävensom

2) de likalydande motionerna I: 879, av herr *Wirtén*, och II: 1133, av fru *Frænkel*, i vilka yrkats, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 81 i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle an hålla om utredning angående studiekostnadernas behandling i skattehänseende, varvid även frågan om studiebidragens höjd borde beaktas.

I detta sammanhang hade utskottet jämväl behandlat följande vid riksdagens början väckta motioner, nämligen

I) de likalydande motionerna I: 181, av herrar *Schött* och *Enarsson*, samt II: 233, av herr *Lothigius*, i vilka anhållits, att riksdagen måtte antaga i motionerna infört förslag till lag om ändrad lydelse av 46 § 2 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), vilket förslag avsåg rätt till avdrag för periodiskt understöd till studerande som fyllt 17 år;

II) de likalydande motionerna I: 640, av herrar *Mossberger* och *Georg Pettersson*, samt II: 800, av herr *Josefsson* i Halmstad och herr *Arweson*, i vilka föreslagits, att riksdagen skulle besluta, att 32 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) jämte anvisningar skulle tillämpas i fråga om de personer, vilka friställts från hampberedningsverket i Visby och linberedningsverket i Laholm under år 1966 och i samband därmed erhållit avgångsvederlag;

III) de likalydande motionerna I: 644, av herrar *Harald Pettersson* och *Fäll-din*, samt II: 791, av herr *Antonsson*, i vilka hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära skyndsamt utredning om rätt till skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande i enlighet med vad i motionerna anförts; ävensom

IV) motionen II: 478, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården och herr *Mundebo*, vari yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

rörande avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande samt om utredning och förslag angående studiekostnadernas behandling i skattehänseende.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande betänkandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

A) — med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 81 — antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370);

2) förordning angående ändring i förordningen den 26 juli 1947 (nr 577) om ställig förmögenhetsskatt;

B) avslå

1) motionerna I: 640 och II: 800, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet i betänkandet anförde,

2) motionerna I: 181 och II: 233,

3) motionerna I: 644 och II: 791,

4) motionerna I: 878 och II: 1134,

5) motionerna I: 879 och II: 1133 samt

6) motionen II: 478.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Gösta Jacobsson* (h), *Enarsson* (h) och *Lothigius* (h), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

dels under A 1, att riksdagen måtte — med förklarande att Kungl. Maj:ts proposition nr 81 icke kunnat av riksdagen oförändrad antagas — antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) med den ändringen, att 20 § erhöles i reservationen angiven lydelse,

dels under B 4—B 6, att riksdagen — med anledning av motionerna I: 878 och II: 1134, I: 879 och II: 1133 samt motionen II: 478 — i skrivelse till Kungl. Maj:ts måtte begära utredning av frågan om studiemedelsavgifternas och

andra studiekostnaders behandling i skattehänseende;

2) av herrar *Erik Filip Petersson* (fp), *Tistad* (fp), *Enskog* (fp) och *Larsson* i Umeå (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under B 2—B 6 hemställa, att riksdagen, med anledning av följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 181 och II: 233,

2) motionerna I: 644 och II: 791,

3) motionerna I: 878 och II: 1134,

4) motionerna I: 879 och II: 1133 samt

5) motionen II: 478,

i skrivelse till Kungl. Maj:ts måtte begära utredning av frågan om studiekostnaders behandling i skattehänseende och om avdrag för periodiskt understöd till studerande; ävensom

3) av herrar *Fälldin* (cp) och *Vigelsbo* (cp) samt herr *Eriksson* i Bäckmora (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i vissa angivna delar hava den avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under B 2, B 3 och B 6 hemställa, att riksdagen — med bifall till motionerna I: 644 och II: 791 och motionen II: 478, i vad denna motion innefattade yrkande om utredning angående rätt till avdrag för periodiskt understöd till studerande, samt med anledning av motionerna I: 181 och II: 233 — i skrivelse till Kungl. Maj:ts måtte begära skyndsamt utredning om rätt till skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande.

Den i reservationen 1 föreslagna ändringen i 20 § kommunalskattelagen avsåg rätt för skattskyldig, som under beskattningsåret erlagt studiemedelsavgift, att erhålla avdrag med 40 procent av det erlagda beloppet.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! Bakgrunden till det spörsmål som behandlas i bevillningsutskottets betänkande nr 60 utgör den

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

år 1964 införda nya studiemedelsförordningen, som reglerar statens insatser för finansiering av studier vid universitet och högskolor. Detta är en stor sak — kostnaderna rör sig om ungefär 450 miljoner på ett år.

Studiemedel utgår för närvarande med 8 120 kronor per person och år. Härav utgör högst 1 750 kronor kontant studiebidrag, medan återstoden, 6 370 kronor per år, utgör s. k. återbetalningspliktiga studiemedel. Återbetalningen sker medelst årliga avgifter, som är indexreglerade, och högsta räntan som man räknar med är 3,6 procent.

I propositionen nr 81 regleras den skattemässiga behandlingen av dessa årliga studiemedelsavgifter. Reglerna innebär att avdrag för sådana avgifter inte skall få göras vid inkomsttaxeringen. Å andra sidan skall vid förmögenhetstaxeringen de återbetalningspliktiga studiemedlen behandlas som skuld och avdragas.

Det gäller här egentligen en gammal stridsfråga, som kommit i ett nytt läge genom det nya studiefinansieringssystemet. Införandet av systemet nödvändiggjorde speciella regler för inkomstbeskattningen i detta avseende.

I motsats till regeringen och utskottsmajoriteten har högerreservanterna ställt sig principiellt positiva till tanken på en avdragsrätt även när det gäller inkomsttaxeringen. För avdragsrätt talar enligt vår åsikt i första hand skatteförmågeprincipen. Om två skattskyldiga har exakt lika stora inkomster och i övrigt lika förhållanden, men den ene har att betala studiemedelsavgift och den andra inte, är det tydligt att den förre, dvs. den som belastas av återbetalningsskyldighet, har en sämre skatteförmåga än den senare, som inte skall betala några sådana amorteringar.

Låt mig ta ett praktiskt exempel. Jämförelsen inkomsttagarna emellan måste göras på följande sätt: 40 000-kronorsmannen som har att betala studiemedelsavgift måste jämföras med 40 000-kronorsmannen utan sådan avgiftsskyldighet.

Det går inte att säga: låt vara att det är så, men 60 000-kronorsmannen blir mera gynnad. Detta är, menar jag, irrelevant i detta sammanhang. Det beror på det progressiva systemet. Och det är lönen *efter* skatt, som är den effektivaste mätaren på skatteförmågan.

Som argument för avdragsrätt har också brukat anföras att studiekostnaderna är en investering i kunskaper och att en sådan investering skattemässigt bör avskrivas på samma sätt som gäller för andra investeringar. Jag skall inte närmare utveckla detta argument.

När det gäller avdragsrätten har högerreservanterna inte kunnat undgå att ta intryck av den invändning som utskottsmajoriteten framför, nämligen att de studiekostnader som täcks med statliga studiemedel till väsentlig del utgörs av vanliga levnadsomkostnader för bostad, föda, kläder m. m., som inte är avdragsgilla vid inkomsttaxeringen för andra kategorier av skattskyldiga. All right, vi har accepterat detta resonemang. Vi accepterar att inkomstbeskattningen måste bygga på principen att alla skattskyldiga behandlas lika i det avseendet. Men konsekvensen kräver då enligt vår mening att likställighet även gäller i övrigt, och här kommer jag fram till pudelns kärna.

I fråga om studiebidragsmedlen föreligger — och det är det väsentliga — en olikhet i skatteförhållandena å ena sidan under de beskattningsår som hänförs sig till studiemedlens brukande för bestridande av levnadsomkostnader m. m. och å andra sidan de beskattningsår då beloppen genom studiemedelsavgifterna återbetalas. Om de medel, som under studieåren åtnjuts, hade utgjorts av arbetsinkomst, hade skatten i huvudsak utgått efter proportionella grunder eller efter lägsta progressivskala för ensamstående och till följd av ortsavdraget och allmänna avdrag blivit ringa, låt oss säga 20 procent. För den händelse emellertid i stället pengarna senare under de aktiva arbetsåren genom studiemedelsavgifterna betalas tillbaka, kom-

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

mer återbetalningen att ske med enligt en väsentligt högre progressiv skala beskattade medel. I stället blir marginalskatten i detta fall låt oss säga 60 procent. Varje 1 000-krona som betalas tillbaka kostar alltså till följd härav den skattskyldige 1 600 kronor, trots att han på sin tid inte fick ut mer än de 1 000 kronorna.

Högerreservanterna menar att en begränsad avdragsrätt är motiverad för att utjämna skillnaden mellan studieåren å ena sidan och återbetalningsåren å den andra. Det är fråga om en form av progressionsutjämning *i tiden*, skulle jag vilja säga. Det finns förebilder till ett sådant utjämningsförfarande i skattelagstiftningen. Jag syftar bl. a. på reglerna för ackumulativ inkomst. Även genom avskrivnings- och lagervärderingsreglerna inom näringslivet finns det en möjlighet till förskjutning i tiden.

Den skattetekniska lösning som föreslås av reservanterna är relativt enkel och lättskött, eftersom avdragen i detta fall begränsas till de statliga studiemedelsavgifterna. Reservanterna har föreslagit att lösningen av frågan temporärt — i avvaktan på en noggrannare utredning — ges genom en avdragsschablon på 40 procent av studiemedelsavgiften som ett medeltal. Detta medeltal är inte gripet ur luften utan har framräknats på så sätt, att vi har utgått från en inkomstbeskattning under studieåren på cirka 20 procent, medan enligt av mig anlita skatteexpertis under återbetalningsåren marginalskatten vid 40 000 kronors inkomst blir 58 procent, vid 50 000 kronors inkomst 61 procent och vid 60 000 kronors inkomst 67 procent.

Reservanterna har inte förbisett de studerandes kontanta studiebidrag på 1 750 kronor om året, som de åtnjuter utan återbetalningsskyldighet. Vi menar emellertid att detta studiebidrag närmast är en kompensation för kostnader under studieåren, som eljest merendels skulle ha varit avdragsgilla vid inkomsttaxering såsom omkostnader, nämligen utgifter för resor mellan uni-

versitetssorten och hemorten, försäkringskostnader, fördyrade levnadskostnader, utgifter för nödvändig kurslitteratur m. m., vartill kommer att de studerande ofta inte kunnat tillgodogöra sig ortsavdrag under studieåren. Det har talats om ett uppskjutet ortsavdrag. Det s. k. kommunalskattescha-blonavdraget på statsskatten måste också ihågkommas i detta sammanhang. Andra får genom ortsavdragen avdrag för levnadsomkostnader upp till skattefritt existensminimum. Det vore rimligt att även akademikern under studieåren får räkna sig till godo ortsavdrag som kommer övriga skattskyldiga till del med tanke på de elementära levnadskostnaderna. I skattelagssakkunnigas betänkande »Studiekostnader vid beskattning» av år 1960 beräknas utgifterna av denna karaktär till ungefär 1 200 kronor om året. Genom penningvärdeförsämringen torde de numera röra sig kring beloppet för det kontanta studiebidraget, 1 750 kronor. Detta kontanta bidrag och de nu berörda avdragsgilla posterna utjämnar väsentligen varandra, menar vi.

Mot avdragsrätt har tidigare anförts, att avdrag eljest över huvud taget inte medges för avbetalning på skuld. Det låter sig sägas. Men reservanternas förslag går inte ut på avdragsrätt för amorteringar av skuld utan på avdrag för skatteutjämning mellan studieårens låga skatt och återbetalningsårens höga skatt på samma medel, vilket är någonting helt annat.

Det har också invänts att avdragsrätten är betänklig eftersom den skulle medföra ett skattebortfall för stat och kommun, och vi vill visst inte bortse från denna invändning. Den frågan skall emellertid inte överdimensioneras; det är dock fråga om skatteutjämning mellan olika beskattningsår. Den nuvarande ordningen medför en överbeskattning av en viss kategori medborgare. Det är detta som reservanterna vill rätta till.

Det har också invänts att avdragsrät-

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

ten för studiemedelsavgifterna i viss mån gynnar höga inkomsttagare. Jag vill gentemot detta framhålla, att de akademiker som har studiebidrag icke tillhör ett ekonomiskt sett gynnat toppskikt i samhället utan många gånger snarare motsatsen. Hit hör 65 å 70 procent av landets studerande ungdom, och av den är det endast en relativt ringa del som når högavlönade chefsposter.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till reservation nr 1 med mig själv som första namn. Denna reservation innefattar dels alternativ lagtext, dels ett utredningskrav. Av förbiseende har detta senare utredningskrav endast kommit att omfatta studiemedelsavgifternas och andra studiekostnaders behandling i skattehänseende. Jag yrkar här tillägg rörande avdrag för periodiskt understöd till studerande. Vårt yrkande i denna del sammanfaller sålunda helt med yrkandet i reservation nr 2 av herr Erik Filip Petersson m. fl.

Herr TISTAD (fp):

Herr talman! Till detta betänkande är fogade inte mindre än tre reservationer, varav reservation nr 2 är avgiven av utskottets folkpartister.

Den skiljer sig från reservation nr 1 i huvudsak vad gäller ställningstagandet till den aktuella propositionen. Båda reservationerna går ut på att man vill ha ytterligare utredning i fråga om studiemedelsavgifternas behandling i skattehänseende, men högerreservanterna vill redan nu företa en ändring av propositionens förslag som medför reducerat skatteavdrag, under det att vi från folkpartiet visserligen vill ha en annan lösning av denna fråga på längre sikt men dock kan anta propositionens förslag som det föreligger i dag.

Anledningen till att vi intagit denna ståndpunkt är att frågan ännu så länge har en relativt begränsad räckvidd. Det är nu första året som studiemedel återbetalas och dessa studiemedel har återjutits under ett enda studieår. Det

gäller alltså ganska begränsade belopp. I allmänhet har var och en att inbetala ett tiondels basbelopp och enligt uppgifter i pressen berörs i allt ungefär 8 000 personer. Att det gäller en liten krets är i och för sig inget skäl för att man inte skulle skipa rättvisa, men man måste ta praktiska hänsyn ibland.

Man säger att denna fråga tidigare har utretts och frågar varför den behövs utredas ytterligare. Det har gjorts en utredning i finansdepartementet, och det är den som ligger till grund för propositionen. Denna utredning har dock tydligen känt sig låst av riksdagens ställningstagande år 1966 i fråga om avdragsrätt för studiemedel. Bevillningsutskottets majoritet avstyrkte då avdragsrätt av tre skäl. Det första var att det skulle innebära ett genombrytande av principen, att avdrag inte medges för kapitalavbetalning för skuld. Det andra skälet var att det skulle medföra merarbete vid det redan tillräckligt komplicerade deklarations- och taxeringsförfarande, som vi har. Det sista skälet var att avdragsrätt skulle kunna försvåra genomförandet av definitiv källskatt.

Till denna uppfattning anslöt sig riksdagens majoritet, och utredningen har känt sig bunden av detta ståndpunktstagande, varför den inte gått in på någon egentlig sakprövning av frågan huruvida avdrag är berättigat eller inte. Man har låtit hela diskussionen om en avdragsrätt röra sig omkring vad man kan kalla räntedelen, eller det indexpåslag på studiemedel vid återbetalningen som i viss mån motsvarar räntan.

Onekligen finns det, som herr Gösta Jacobsson framhöll, mycket som talar för en avdragsrätt. Det är ofelbart så, att det progressiva skattesystemet gynnar inkomsttagare som har tämligen jämnt fördelade inkomster under ett relativt stort antal år. I motsvarande grad missgynnas inkomsttagare som har ojämna inkomster, särskilt om dessa är

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

fördelade över ett färre antal år, alltså de som har en ojämn inkomstprofil, som den moderna termen lyder.

Detta har särskild betydelse för personer med lång utbildning, eftersom deras yrkesverksamma tid är relativt kort och skillnaden mellan begynnelselön och slutlön ofta är stor.

Denna sak observerades på sin tid av allmänna skatteberedningen. Man kan alltså våga hävda att detta är en riktig uppfattning utan att man förden skull behöver med hull och hår försvära sig åt det livslöneresonemang som SACO fört fram på senare tid.

Folkpartireservanterna har ansett att det är rimligt att göra en jämförelse mellan vad en studerande skulle få betala i skatt om studiemedlen, eller över huvud taget de inkomster han åtnjuter under studietiden, hade varit beskattningsbara under de år han uppbar dem och vad han senare får betala, genom att han inte får avdrag vid återbetalningen av studiemedlen under de år denna sker.

Som föregående talare påpekade blir det en väsentligt högre beskattning, om den som åtnjuter studiemedel skall betala skatt vid återbetalningen, ty då har han en mycket högre inkomst. Progressionen verkar då så, att han får högre skatt på beloppet. Han hade ju kunnat tillgodogöra sig en del avdrag under sin studietid. Dessa hade minskat skatten, och dessutom hade han i allmänhet legat i det lägsta skiktet på skatteskalen.

I likhet med högerreservanterna har vi inte bortsett från studiebidraget på 1 750 kronor om året. Vi anser att man måste väga in det vid denna jämförelse och alltså ta hänsyn till att vederbörande åtnjuter detta statliga bidrag, som inte är återbetalningspliktigt.

Vi anser också att man måste ta hänsyn till den låga ränta efter vilken man beräknar jämförelsebeloppet vid återbetalningen. Som herr Jacobsson påpekade, är ingen skyldig att återbetala mer än det belopp han åtnjuter av åter-

betalningspliktiga studiemedel i kronor räknat med tillägg av en ränta, som uppgår till 60 procent av statens normalränta. Denna reduktion med 40 procent av normalräntan har man gjort just av hänsyn till att det räntebelopp, för vilket vederbörande eventuellt blir betalningsskyldig, inte medför någon avdragsrätt, vid beskattningen. Man har alltså tagit hänsyn till detta redan vid konstruktionen av återbetalningsreglerna.

Man kan invända att de 40 procent som man räknar ifrån på normalräntan långt ifrån motsvarar den marginalskatt, som utgår i flertalet fall. En marginalskatt av 40 procent motsvarar ett beskattningsbart belopp om cirka 15 000 kronor för ogift och 25 000 kronor för gift. Å andra sidan kan man säga, att statens normalränta är en låg låneränta och att det alltså i och för sig är fördelaktigt att räkna med den vid denna jämförelse.

Av alla dessa skäl, vilka jag inte behöver vidare gå in på, eftersom det i stort skulle bli en upprepning av vad herr Gösta Jacobsson sagt, anser folkpartireservanterna att en ny utredning bör företas. Vi förväntar oss att denna utredning, om riksdagen följer vår reservation, kommer att arbeta snabbt, så att vi kan få en definitiv lösning av detta problem inom ett eller annat år. Med hänsyn därtill har vi ansett att vi kan som en provisorisk lösning tillstyrka propositionen i dess nuvarande skick. Vi anser att det är svårt att nu över huvud taget, utan att en utredning kommit till stånd, binda sig för någon lösning och skissera någon schablon eller ange någon procentsats för detta avdrag, hur det nu skall konstrueras.

Ett annat yrkande som vi framför i vår reservation är att utredningen också skall innefatta de periodiska understöd som föräldrar ger sina barn för deras studier. Det är inte tillfredsställande som det nu är, att föräldrar skall kunna göra avdrag för understöd till

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

barn som inte studerar, som arbetar eller som över huvud taget inte gör någonting, men att avdrag inte skall vara tillåtet så snart barnen bedriver studier.

Det har sagts mig att detta kan kringgås på ett så enkelt sätt som att, om föräldrar har en studerande son som är gift och svärdottern inte studerar, behöver de bara destinera pengarna till henne för att beloppet skall bli avdragsgillt. Vi anser att det finns anledning att också se över beskattningen av denna form av studiebidrag. Den har mycket nära samband med beskattningen av studiemedelsavgifterna. Man bör inte betrakta de statliga studiemedlen såsom något i sammanhanget helt isolerat. De studerande kan finansiera sina studier genom eget arbete, genom bidrag från anhöriga, genom enskilda lån och genom studiemedel. Man måste ta hänsyn härtill vid bedömande av frågan hur studiekostnaderna skall behandlas i skattehänseende. Därför föreslår vi i reservationen att frågan om beskattningen av de periodiska understöden tas upp till utredning i sammanhang med den begärda utredningen om studiemedlen.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation 2.

Herr FÄLLDIN (cp):

Herr talman! Vid vårriksdagens början väcktes från centerpartihåll motioner med krav på rätt till skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande. Motionerna har nu i bevillningsutskottet kommit att behandlas samtidigt med Kungl. Maj:ts proposition angående studiemedelsavgifternas behandling i skattehänseende.

Från centerpartiets sida har vi godtagit vad som föreslagits i propositionen i det avseendet. Det är, anser vi, en ganska rimlig avvägning med hänsyn till de principer, som sattes i kraft i samband med 1964 års studiemedelsreform.

De nu gällande reglerna för periodiskt understöd är redovisade av ett par talare före mig. Jag vill bara notera att avdragsrätt finns på praktiskt taget alla andra områden. Avdrag för periodiskt understöd kan den skattskyldige få även om han lämnar pengar till egna barn som inte arbetar, men om barnen studerar bortfaller denna rätt. Vi anser det inte rimligt att de frivilliga ekonomiska uppoffringar som görs för att möjliggöra och underlätta ungdomars utbildning, skattemässigt skall behandlas med större restriktivitet än periodiskt understöd, som kanske är ägnat att ge möjlighet till andra aktiviteter från barnens sida.

I vårt motionsyrkande, vilket även reservanterna ställer sig bakom, har vi emellertid sagt ifrån att reglerna för det periodiska understödet borde ges en sådan utformning att avdraget sker på skattebeloppet. Då skulle man få ett likformigt värde i fråga om avdragen för föräldrars understöd till barnens studier.

Nu säger utskottets majoritet för sin del, att visserligen kan allvarliga erinringar riktas mot gällande föreskrifter om avdrag för periodiskt understöd, inte minst därigenom att vissa understödsformer intar en förmånligare ställning i beskattningshänseende än andra. Trots detta kommer utskottsmajoriteten till den slutsatsen, att man inte bör medge utvidgad rätt för periodiskt understöd. Låt mig säga att även om man kan ha vissa funderingar beträffande konstruktionen av de nuvarande bestämmelserna om avdragsrätt för periodiskt understöd, finner vi det för vår del vara en rätt ologisk inställning att ta detta som intäkt för att från avdragsrätten undanta understöd som går till barnens studier.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservation 3, som är undertecknad av bevillningsutskottets samtliga centerledamöter. Vi reser i den reservationen kravet att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

skall begära en skyndsam utredning om rätt till skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande.

Herr ERIKSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Som så ofta händer när det gäller bevillningsutskottets ärenden får försvararen av utskottets majoritet stå i tacksamhetsskuld till reservanterna därför att de på ett mycket seriöst och ingående sätt redogör för vad bevillningsutskottets betänkande innehåller. Det är en bekväm situation. Man behöver inte anstränga sig med att ytterligare presentera innehållet.

Jag skall därför nöja mig med att ta upp vissa principiella synpunkter. Det är riktigt, som herr Jacobsson sade, att detta betänkande innehåller en hel mängd mycket svåra skattetekniska frågor. Dessa är kammaren kanske inte särskilt intresserad av. Däremot brukar principerna — oavsett vad det är för frågor — föranleda ett betydligt större intresse.

Utskottets majoritet har inte funnit sakskäl starka nog för att man skulle gå motionärerna till mötes när det gäller viss skattefrihet vid återbetalningen av de statliga studielånen. Utskottsmajoriteten anser att finansministern i sin proposition har anfört tillräckligt starka skäl för att man skall gå på hans linje.

Jag vill i likhet med majoriteten understryka, att reglerna för återbetalning av studielån är så gynnsamma — vilket också herr Tistad vitsordade — att de ställer låntagaren i en betydligt bättre ställning än andra kategorier. Det tycker jag är ett av de starka skäl som kan anföras.

Vidare understryker utskottet, att om man skulle medge avdragsrätt för studieskulder, skulle detta otvivelaktigt inte bara uppfattas som, utan även innebära ett missgynnande av dem som varit med om att finansiera studielånen, men som inte själva kan utnyttja dem. Det är också en principiell fråga.

Vidare skulle denna avdragsrätt komma att i hög grad gynna de högre inkomsttagarna.

Herr Gösta Jacobsson har på sitt sedvanliga, engagerande sätt redovisat den principiella synpunkt som han och högerpartiet har i denna fråga. Jag har lyssnat mycket uppmärksamt på herr Jacobsson, och jag hoppas att han gör likadant när jag nu agerar. Jag tror att vi står lika långt ifrån varandra efter vår dialog som när vi började, därför att vi var och en förfäktar våra egna principer, vilka är helt oförenliga. De är så oförenliga, herr Jacobsson, att det inte går att träffa en hederlig kompromiss, vilket högerreservanterna försökt göra. Till grund för herr Jacobssons värdering tycks i allt väsentligt — så uppfattade visst herr Tistad det också — ligga SACO-filosofin om livslönen och de verkningar den får genom vårt progressiva skattesystem.

Vid ett hastigt påseende kan man nog tycka att den konstruktion som SACO har lagt upp kan vara intressant, men den tål inte någon närmare granskning. Den filosofin röner nämligen precis samma öde som många andra vackra filosofier här i världen — de tål inte mötas av den kalla och brutala verklighet vi lever i. Så enkelt är det.

Frågan om periodiskt understöd har varit aktuell i varje fall under nästan alla de riksdagar som jag har varit här i huset — och de börjar bli rätt många nu — men man har inte kommit till någon lösning av den, ty även här förekommer oförenliga ståndpunkter och värderingar. Relativt nyligen gjordes en utredning om dessa spörsmål. Det var kommunallagssakkunniga, som 1960 redovisade sina skäl mot avdragsrätt för studiekostnader. Då anförde man bl. a. att studiekostnaderna i allt väsentligt representerar levnadskostnader — kostnader för bostad, mat, kläder m. m. Skulle man medge avdragsrätt för dessa kostnader skulle det innebära ett direkt avsteg från de principer som gäller i vår skattelagstiftning. Jag är övertygad

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

om att om man beviljade avdragsrätt i detta avseende skulle det omedelbart aktualisera frågan om att likartade kostnader skulle få samma skattemässiga behandling.

Utskottet anför, på samma sätt som herr Jacobsson och herr Tistad, att frågan om avdrag för periodiska understöd till studerande kommit i ett helt nytt läge genom 1964 års studiesociala reform. Vi betraktar den reformen som ett direkt fastläggande av principen att utbildning, både högre och lägre, skall främjas genom direkta statliga åtgärder, en synpunkt som bl. a. centerpartisterna också understryker i sin reservation. Vi tycker att det är ganska orimligt att i ett läge, där staten anslår inemot en halv miljard för direkta åtgärder för att hjälpa de studerande, också införa en avdragsrätt för studiekostnader. Jag tycker att detta är rent av stötande. Dessutom skulle det komma att innebära ett betydande skattebortfall.

Tidigare har motionärerna och reservationerna alltid ansett att behandlingen av periodiska understödsformer varit mycket ologisk — herr Fälldin var också inne på den saken. Det har inte kommit till uttryck i dag annat än antydningssvis, men man brukar som exempel anföra att en familjefar som tvingas att ekonomiskt hjälpa en odåga, som inte själv kan klara sitt uppehälle, får avdrag för sitt ekonomiska bidrag. Däremot kan han inte få samma avdrag, om han hjälper en son som studerar. Det kan riktas allvarliga erinringar mot att vissa understödsformer intar en förmånligare ställning i beskattningshänseende, men å andra sidan kan väl inte detta vara ett tillräckligt sakskäl för att rätten till avdrag skall utvidgas. Jag skulle nog, herr talman, vilja fråga: Hur många odågor dräller det omkring i vårt land som lever på understöd från föräldrarna? Inte kan det vara fråga om särskilt många, i varje fall inte tillräckligt många för att det skulle kunna tas som intäkt för att ramen för avdragsrätt vidgas. Däremot tror jag nog att det

finns familjefäder som måste ekonomiskt bisträcka barn som på grund av sjukdom eller andra handikapp har svårt att klara sitt uppehälle. Att dessa föräldrar har rätt till avdrag för sina periodiska bidrag förefaller mig vara både naturligt och mänskligt. Det blir i alla fall en väsentlig skillnad mellan dessa fall och det fall då föräldrar hjälper till och investerar i barnens utbildning. Om det inte blir en felaktig investering utan ger avkastning, innebär det en glädje för hela familjen. Andra, som ju inte får vara med och dela den glädjen, får däremot vara med och betala det hela. Jag tycker nog att det hela tillhör familjekretsens glädjämnen, och då bör andra inte behöva vara med och betala det.

Herr Tistad pläderade för folkpartireservationen, som skiljer sig från högerreservationen däri att man beträffande studielånens skattemässiga behandling inte föreslår en direkt lagstiftning — vilket högern gör — utan begär en utredning av frågan. Men folkpartireservationerna yrkar också bifall till ett motionspar, i vilket föreslås en uppjustering av studiebidraget. Utskottet anför med anledning av detta att det gäller en statsfinansiell fråga och att den omedelbart initierar konkurrens med andra utgiftsförslag som skall trängas inom budgeten. Det är väl också ganska sannolikt att om det skulle ske en uppräknig av studiebidragen, skulle detta i sin tur föranleda krav på förbättringar av övriga förmåner inom studiehjälpsystemet.

Jag har i stort sett bemött den reservation som här har avgivits av centerpartiet.

Jag ber herr talmannen om ursäkt för att mitt anförande har blivit väl plockigt men det beror på att jag haft lite dålig ordning på mina »lappar». Jag hoppas att jag ändå kunnat presentera några av de skäl som bevillningsutskottet har för att avstyrka bifall till det antal motioner som väckts i detta ärende.

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till bevillningsutskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr TISTAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag nödgas nog korrigera herr Einar Eriksson i Uppsala på en punkt, där han gör sig skyldig till ett misstag.

I en av de motioner som har behandlats — den är underskriven bl. a. av folkpartister — ställs yrkande på en uppskrivning av studiebidragen. Reservationen innehåller dock inte något förslag i den riktningen utan en hemställan att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära »utredning i frågan om studiekostnaders behandling i skattehänseende och om avdrag för periodiskt understöd till studerande». Punkt och slut. Förslag om en uppräknings av studiebidragen har således inte ställts i reservationen. Det är för övrigt en fråga som ligger utanför bevillningsutskottets ämnesområde.

Jag skall bara ta upp en fråga av dem som herr Einar Eriksson berörde.

Herr Einar Eriksson framhöll att skattefrihet för studiemedelsavgifterna skulle innebära ett missgynnande av dem som har varit med om att finansiera stödet men som själva inte har haft eller har möjlighet att bedriva högre studier. Man tycker sig i detta resonemang skönja en föreställning om att nationen är delad i två hälfter, å ena sidan de som har förmånen att få bedriva högre studier och å andra sidan de som inte har möjligheter att bedriva sådana studier. Dessa senare skulle få betala studierna för de förra. I själva verket bidrar vi alla med våra skatter till statens utgifter. Dessa skattemedel läggs i statens stora kassakista, och varifrån de pengar har kommit som sedan betalas ut till det ena eller det andra ändamålet är tämligen ovidkommande. De som i dag studerar och åtnjuter studiemedel kommer ju i en framtid, när de får inkomster och börjar betala skat-

ter, att bidra till studiemedlens finansiering för kommande generationer. Därför kan man inte resonera på det sätt som herr Einar Eriksson gör.

Man skulle med samma sätt att resonera kunna hävda att de medborgare i vårt land som inte åtnjuter barnbidrag blir missgynnade genom att de får betala till de personer som har barn i barnbidragsåldern. Det är ett försök att föra in ett känslotänkande, som inte är berättigat.

Avser man att använda skatterna såsom utjämningsinstrument, skall man göra det genom att begagna olika skattekategorier och generella avdrag. Men inom det existerande systemet skall man se till att de som har lika stor inkomst blir likformigt behandlade och att man inte genom att diskriminera vissa avdragstyper åstadkommer en olikformighet.

Kammarrätten har på ett mycket slående sätt fastslagit detta i sitt remissyttrande. Där sägs att om två personer har lika stora inkomster och den ene har att återbetala studiemedelsavgifter, har denne vid i övrigt likartade förhållanden mindre skatteförmåga än den som inte har att betala sådana avgifter.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill börja med att försäkra herr Einar Eriksson att jag i dag liksom alltid med största uppmärksamhet lyssnat till vad han haft att anföra. Jag är mycket ledsen över att vi inte kunnat finna varandra i en vänskapsfull kompromiss i denna fråga. Jag trodde mig nästan ha bäddat för en sådan kompromiss genom vårt förslag om det 40-procentiga avdraget. Men säg mig, herr talman, den glädje som varar beständigt! Nu har jag konfronterats med livets kalla och brutala verklighet i herr Einar Erikssons gestalt, och han har avrättat de vackra tankegångarna.

Men jag vill inte säga att jag tyckte att herr Erikssons argumentering var

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

så djupgående. Han började med att säga att utskottet inte fann tillräckliga skäl för förslaget. Det säger man alltid när man inte har något riktigt sakskäl att anföra. Argumentet att andra skulle bli missgynnade har herr Tistad redan opponerat sig emot. Att vårt förslag skulle röra huvudsakligen de större inkomstagarna skall jag återkomma till.

Det verkliga tillhygget var väl att vi anammat SACO-filosofin, något som herr Eriksson tydligen ansåg vara något mycket fult. Jag vill säga att vår reservation faktiskt inte byggt på någon SACO-filosofi utan på vår egen lilla filosofi, och till den har också i princip folkpartirepresentanterna i utskottet anslutit sig.

Jag skall så gå litet närmare in på detta om de högre inkomstagarna. Inte bara herr Einar Eriksson utan även andra har ofta hävdat att akademikererna genom sin högre lönenivå under större delen av sin aktiva tid kompenseras för sin lägre standard under studietiden och för den merbeskattning som de blir föremål för. Jag vill inte bestrida att i nuläget kan detta i viss mån vara fallet, dock ingalunda för alla. Men, herr Einar Eriksson, hur blir det i framtiden? Det finns de som anser — och hit hör, om jag inte tar fel, fru Alva Myrdal — att till följd av den stora tillströmningen till universiteten och högskolorna får vi ett sådant överskott av akademiker att det kommer att bli en allmän broms på lönerna och att många akademiker får nöja sig med väsentligt lägre tjänster än vad de hittills har haft. Detta kan komma att leda till en allmän nivellering av akademikerlönerna i fortsättningen, och därigenom skulle akademikerernas kompensation på löneområdet för merbeskattningen kanske mer eller mindre bortfalla. Det är den framtida beskattningen, dvs. beskattningen av dem som studerar vid universiteten nu och under de närmaste åren och som i fortsättningen kommer att träda ut i arbetslivet med en tyngande skattebörd över

sig, som reservanterna särskilt har fäst sig vid.

Herr Einar Eriksson var inne litet grand på SACO:s s. k. livslönefilosofi. Inte heller jag vill helt anamma den, men jag tycker nog att det måste ligga någonting i tanken som sådan att det finns kategorier som får sina inkomster under mycket kortare tid av livet än vad andra får.

Herr FÄLLDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Einar Eriksson försökte visa att vi skulle bryta mot en princip genom att öppna möjlighet att använda reglerna om periodiskt understöd också för de studerande — jag upprepar: med den konstruktion vi har förordat. Han hänvisade då till att riksdagen tagit ställning och gått den andra vägen genom att lämna ett direkt statligt stöd; en princip som vi har anslutit oss till.

När herr Eriksson söker få fram en principskillnad nämner han de handikappade och säger att det är bra att de kan få detta stöd via periodiskt understöd. I den bedömningen är det ingen skillnad mellan herr Eriksson och mig; jag förmodar att vi också kan ena oss om att det statliga stödet till handikappade hör till det mest angelägna i fråga om ökat statligt stöd. Men fastän de är föremål för ett direkt statligt stöd, herr Eriksson, tillåter man ju tillämpning av det periodiska understödet. Enligt min mening var exemplet därför inte så lyckat när man vill visa den principskillnad som skulle uppkomma om samma tillåtelse ges även för de studerande.

Jag har ingen ömmande liktorn och är inte särskilt känslig, men det var förmodligen med adress till mig, som herr Eriksson yttrade att det antydningssvis hade sagts någonting om hur detta stöd i dag skulle användas. För egen del sade jag att det periodiska understödet kan utnyttjas i fråga om alla andra aktiviteter, bara inte om barnet studerar. Då tänkte jag naturligtvis på vilka akti-

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

viteter samhället ansett ännu angelägnare än att studera. När då herr Eriksson funderar över detta börjar han tala om odågor, och det finner jag litet egendomligt — jag vet inte varför han med anledning av min formulering kom att tänka på odågor. Och sedan reser han kravet mot någon icke namngiven ledamot av kammaren att försöka ange hur många de är. Om herr Eriksson i Uppsala har infört odågorna i debatten så är det ju rimligt att han också själv besvarar frågan om antalet av dem.

Herr **ERIKSSON, EINAR**, (s) kort genmäle:

Herr talman! För att börja med herr Fälldins genmäle så bad jag ju faktiskt herr talmannen om ursäkt för att min framställning blivit litet plockig därför att jag inte hade ordning på papperen, men att bli så grundligt missförstådd som jag i detta fall blivit av herr Fälldin, det trodde jag inte var möjligt ens här i huset. När jag talade om understödsformerna var det nämligen fråga om att familjefäder tvingas bisträcka barn som kanske på grund av sjukdom eller handikapp inte kan klara sitt uppehälle, vilket berättigar till avdrag för periodiskt understöd vid beskattningen. Detta ansåg jag naturligt och rimligt. Det var vad jag sade, men jag har inte med ett ord berört det statliga bidrag som utgår till de handikappade.

När det gäller odågorna har jag varit med om den här debatten i många år, och man har alltid som ett skäl för avdragsrätt vid periodiskt understöd till studerande åberopat att avdrag beviljas om understödet ges till en odåga. Då frågar jag mig: Dräller det omkring så många odågor här i landet, vilkas föräldrar blir favoriserade vid beskattningen, att det finns någon anledning att ta upp en sådan debatt? Det betvivlar jag. Det tidigare fallet, barn som på grund av sjukdom inte själva kan klara sitt uppehälle, tror jag förekommer.

Herr Gösta Jacobsson sade att han blivit konfronterad med min hårda och brutala gestalt. Det hoppas jag verkligen inte; jag som tillhör en av de hyggligaste i det här huset. Nej, jag sade att det system och den filosofi som herr Jacobsson vill presentera inte tål att möta den hårda och brutala verklighet som vi lever i. Det är en viss skillnad.

Högern har ingen anknytning, säger herr Jacobsson, till SACO-filosofin om livslöner. Men det anförs ju i motionen och även i reservationen att man på grund av det progressiva systemet måste ta hänsyn till livslönen. Herr Jacobsson sade också i sitt första anförande att anklagelsen mot högern för att den vill skapa skattefrihet för studielänen är oriktig. Vad högern eftersträvar skulle vara en skatteutjämning över tiden. I botten av en sådan deklaration måste väl ligga uppfattningen att det i alla fall existerar någonting som heter livslön.

Herr Jacobsson säger att jag gjort gällande att det inte finns tillräckliga sakskalet för att tillmötesgå motionärerna. Det är riktigt. Då säger herr Jacobsson att herr Eriksson inte anförde några sakskalet varför utskottet avslår motionerna. Jag ber de ärade kammarledamöterna att läsa utskottets mycket välformulerade och av sakskalet späckade betänkande.

Herr **WALLMARK** (h):

Herr talman! För den som deltog i särskilda utskottets behandling av dessa frågor år 1964 och i andra sammanhang har anledning att följa utbildningsfrågorna är det naturligtvis av intresse att ta del av vad bevillningsutskottets majoritet säger i sitt betänkande i år. Jag kan instämma i vad herr Einar Eriksson har sagt beträffande den utförliga behandlingen av ärendet, och det är intressant att ta del av argumenten. Herr Eriksson har också uppehållit sig vid några av de

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

punkter som det speciellt pekas på i betänkandet och som gör att majoriteten är negativt inställd till möjligheten att få göra avdrag för studiemedel.

Utskottsmajoriteten anför att reformen år 1964 var en avgörande vändpunkt. Reformen har inneburit, säger utskottet, avsevärda utgiftsökningar för staten. En avdragsrätt skulle medföra högst betydande skattebortfall, och en sådan rätt skulle också innebära en orättvisa gentemot dem som finansierat stödet.

Jag vill erinra om att de statliga utgifterna endast till en ringa del har formen av direkta stödåtgärder. Det mesta är återbetalningspliktiga medel. Ungefär 20 procent har formen av stöd, medan 80 procent egentligen bara är lån. De ökade statsutgifterna är därför i och för sig icke ett argument. Inte heller skattebortfallet kan anföras som något sakskäl. Om det är fråga om felaktigt uttagen skatt, skall väl det förhållandet rättas till.

Jag bedömer utskottets skrivning så att det väsentliga argumentet är orättvisan gentemot dem som varit med och betalat studierna. Till herr Eriksson vill jag säga att jag väl känner igen argumentet. Det förekom i diskussionerna år 1964, men det hänför sig till en helt annan diskussion. Från den synpunkten kan det väl avföras ur denna debatt. Det sammanhänge med hur stor del studiebidraget skulle vara av studiemedlen. I Landsorganisationens remissyttrande till betänkandet sades, att man till nöds kunde vara med om att ge bidrag på 1 750 kronor, trots att det var ett stöd som i väsentlig utsträckning betalades av dem som inte hade tillfälle att själva bedriva högre studier. Detta ingick i den stora debatten om vi skulle införa studielön här i landet. I och för sig har det alltså ingenting med skatteavdragsfrågan beträffande de återbetalningspliktiga medlen att göra, eftersom det inte gäller ett stöd från någon person utan ett lån

som sedan betalas tillbaka. Jag tycker att de argument som bevillningsutskottet anför är ovanligt klena för att motivera den ställning man tagit.

Herr Tistad säger att man bör göra en utredning i denna fråga innan man tar definitiv ställning. Det ligger mycket i detta, och jag kan hålla med om det. Han säger också att återbetalningarna börjar verka nu men att de drabbar så få personer att man gott kan vänta några år.

Vi har tidigare yrkat på hundra procentigt avdrag. Den mycket mjuka kompromiss som högergruppens representanter i bevillningsutskottet har föreslagit tycker jag att man kan gå med på. Det finns en gammal god regel som säger att man inte skall låta det bästa bli det godas fiende. Det är väl inte säkert att en utredning skulle komma till exakt samma procenttal som det reservationen föreslår, men det kan bli en kompromiss, om vilken alla borde kunna enas. Därför tycker jag att man skulle kunna ta denna kompromiss och låta även den relativt lilla grupp som för närvarande är aktuell få en viss nytta därav.

Herr Gösta Jacobsson talade om den stora grupp som kommer att bli berörd i fortsättningen. Jag tror att de flesta har stirrat sig blinda på en ganska liten, kvalificerad grupp med mycket höga inkomster och att man sedan har gjort hela den akademiska gruppen till ett därmed synonymt begrepp. Det är mycket troligt att akademikererna kommer att spridas ut över hela den svenska arbetsmarknaden i fortsättningen och icke kan sägas bli någon speciellt gynnad höglönegrupp. Det bör då vara en rimlig rättvisa att ge dem denna möjlighet till skatteutjämning mellan de dåliga och de något bättre åren.

Herr talman! Med detta ber jag att få instämma i herr Jacobssons yrkande om bifall till reservation nr 1.

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

Herr **ERIKSSON, EINAR**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte gå in på herr Wallmarks i och för sig intressanta resonemang. Men när han säger att högerreservationen är uttryck för en verkligt förnämlig kompromiss, kan det inte vara riktigt. Den omfattas ju bara av högern. De andra vill inte vara med. Det är ett dåligt kompromissförslag som inte kan få större anslutning.

Herr **WALLMARK** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det kanske kan tyckas så för dem som inte vill ansluta sig till kompromissen. Men i förhållande till de förslag som ursprungligen har framförts är det en ganska verklighetsbetonad kompromiss. Jag beklagar framför allt att folkpartiet, som i princip tycks ha samma uppfattning som högerreservanterna, inte velat gå med på detta konkreta förslag redan från början. I sak kan jag inte se att det finns någon skillnad mellan deras uppfattning och den uppfattning som högerreservationen företräder.

Herr **ERIKSSON, EINAR**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag får nog be herr Wallmark också om ursäkt i dag. Jag trodde att han riktade sig mot mig, men han riktade sig alltså till folkpartiet.

Herr **WALLMARK** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var kanske litet för mycket begärt att få »husets vänligaste man» — enligt egen uppfattning — att gå med på en kompromiss. Jag tror snarare att hans inställning i detta fall är den som herr Gösta Jacobsson talade om, nämligen hård och allvarstygnd. Herr Eriksson vill över huvud taget inte flytta sig en millimeter från den uppfattning han från början haft.

Herr **MOSSBERGER** (s):

Herr talman! Jag skall inte lägga mig i den diskussion som har förts i anledning av de tre reservationerna, utan jag har närmast begärt ordet för att tala om den motion som herr Georg Pettersson och jag lämnade in i våras och som är behandlad i anslutning till detta utskottsärende. Som jag vill tolka det har motionen av utskottet behandlats positivt.

För att inget tvivel skall uppstå när skattemyndigheterna skall ta ställning till framställningar om återbäring av skatt vill jag fråga utskottets talesman: Får man tolka utskottets skrivning så att de människor som nu på sina erhållna avgångsvederlag fått betala cirka 50 procent i skatt enligt detta beslut har rätt att efter framställning få tillbaka inbetald skatt och därmed också i skattehänseende bli jämställda med övriga som har fått avgångsvederlag?

Herr **ERIKSSON, EINAR**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag försäkrar att herr Mossberger har tolkat utskottets skrivning rätt. Mitt svar på den fråga han ställde är: ja.

Herr **LIDGARD** (h):

Herr talman! En gång för många år sedan då jag företrädde en verklig låglönegrupp i en överläggning med dåvarande finansministern Wigforss tillät jag mig — ung och grön som jag var — att säga att det väl inte kan vara riktigt rättvist att de unga notarierna vid domsagorna skall behöva tjänstgöra mellan ett halvt och ett och ett halvt år utan att få någon som helst lön. Jag fick en vänlig klapp på axeln för min beskrivning av det rättvisa eller orättvisa i den situationen genom finansminister Wigforss' svar: Löner är ingen rättvisesak, det är ingenting annat än måttet på en relation i standardförhållandet.

Om vi godtar denna definition av

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

lönen som måttet på någonting, kan vi väl vara överens om att ett sådant mått liksom alla andra mått bör vara så korrekt som möjligt. Då kommer man fram till den fråga som diskuterats här, nämligen SACO:s livslönefilosofi. Som herr Gösta Jacobsson har sagt har man velat göra detta till ett fullt ord som man skall kunna ta fram och visa och slå tillbaka nästan alla angrepp med. Det kan dock vara skäl att mycket kort försöka redogöra — jag kan väl inte göra det så pedagogiskt riktigt som det borde göras — för vad som ligger i denna filosofi och som håller även när den konfronteras med verkligheten. Den är ett försök att skapa ett sådant mått som jag tidigare nämnde. Man menar att den samlade inkomst som en arbetstagare under sitt liv lyckas få ihop lämpar sig bättre för en jämförelse av standardförhållanden än en godtyckligt vald månadslön eller årslön. Det är det ena ledet i denna SACO-filosofi. Jag tycker inte det skulle vara så svårt att hålla med om det, om man tänker med huvudet och inte med hjärtat.

Till filosofin i fråga hör vidare att man menar att man skall använda netto- och inte bruttosiffror, om man skall göra en korrigering för den tidsmässiga fördelningen av inkomsten.

Det är detta som nu beskrivs som SACO-filosofi. Jag ger herr Einar Eriksson rätt i att denna filosofi inte är fullständig därför att den utgår ju bara från en enda sak, nämligen inkomstsiffrorna. SACO har ju också sagt ifrån att man inte kan ha någon annan grund för denna diskussion än de rena inkomstuppgifterna. Jämförelsen blir dock inte helt riktig, eftersom en del icke-monetära förhållanden måste lämnas utanför.

Herr talman! När vi inom högern blivit beskyllda för att vara besmittade av det som herr Einar Eriksson kallar för SACO-filosofi, vill jag säga att allmänna skatteberedningen också uppenbarligen var besmittad av en liknande filosofi. Man slog nämligen i sitt betänkan-

de fast att det progressiva skattesystemet, som utgår från beskattningsårets slutenhet, missgynnar personer med lång utbildning. Detta är alltså sagt i ett offentligt betänkande, där man filosoferat på samma sätt. Det som nu kommer från SACO i detta sammanhang kan därför inte vara alldeles galet.

Herr ERIKSSON, EINAR, (s):

Herr talman! Jag har inte lagt in någon särskild betydelse i uttrycket »SACO-filosofi». Jag betraktar det inte som ett fullt ord eller som ett runt ord. Jag framhöll endast, att denna konstruktion var ett intressant inslag i den pågående skatte- och lönedebatten. Men jag tillade att jag inte tror att den tål en konfrontation med den verklighet som vi lever i. Detta betyder inget ned-sättande omdöme om det uppslag som SACO har kommit med.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande betänkande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående de frågor, som upptagits i de vid betänkandet avgivna reservationerna, för skilda sakfrågor var för sig, samt därefter särskilt rörande utskottets hemställan i övrigt.

I fråga om utskottets hemställan såvitt avsåge *studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende*, fortsatte herr förste vice talmannen, hade yrkats dels bifall till densamma, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del vara med övervägande ja besvarad.

Ang. studiekostnaders behandling i skattehänseende, m. m.

Herr *Jacobsson, Gösta*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 60 såvitt avser studiemedelsavgifters behandling i skattehänseende, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Gösta*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 103;

Nej — 21.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I vad anginge *studiekostnaders behandling i skattehänseende* gjorde herr förste vice talmannen propositioner, först på bifall till vad utskottet härutinnan hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades dels i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del, dels i den av herr Erik Filip Petersson m. fl. anförda reservationen, såvitt nu vore i fråga; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Tistad* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 60 i vad angår studiekostnaders behandling i skattehänseende, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas dels i den av herr Gösta Jacobsson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del, dels i den av herr Erik Filip Petersson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Tistad* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 84;

Nej — 40.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I vad gällde *skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande*, yttrade nu herr förste vice talmannen, komme propositioner att framställas först särskilt beträffande utskottets hemställan och därefter särskilt angående utskottets motivering.

Därpå gjorde herr förste vice talmannen propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt i förevarande del samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades dels i den av herr Erik Filip Petersson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen, såvitt nu vore i fråga, dels i den av herr Fäll-

Om tillgodoräknande av sjukpenning m. m. för pension

din m. fl. anförda reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan i denna del, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Gösta*, begärde voting, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevilningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 60 i vad angår skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas dels i den av herr Erik Filip Petersson m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen i förevarande del, dels i den av herr Fälldin m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Gösta*, begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;

Nej — 57.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På gjord proposition godkändes sedermera utskottets motivering i denna fråga.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet i övrigt hemställt i detta betänkande.

Föredrogs ånyo bevilningsutskottets betänkande nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till godkännande av tilläggsprotokoll mellan Sverige samt Storbritannien och Nordirland rörande ändring i det i London den 28 juli 1960 undertecknade avtalet för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter, i dess ändrade lydelse enligt det protokoll som undertecknats i London den 25 mars 1966.

Vad utskottet i detta betänkande hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 59, i anledning av motioner om skärpta regler för svenska företags utlandsinvesteringar, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 63, i anledning av motion angående handläggning av ärenden rörande kommunalt bostadstillägg m. m.; och

nr 64, i anledning av motioner om rätt att för förmån inom den allmänna försäkringen tillgodoräkna vård av barn i hemmet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om tillgodoräknande av sjukpenning m. m. för pension

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 65, i anledning av motion om tillgodoräknande av sjukpenning m. m. för pension.

Andra lagutskottet hade behandlat en till lagutskott hänvisad motion, I: 682, av herrar *Fälldin* och *Ahlmark*, i vilken yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om prövning och förslag rörande höjning av dagpen-

Om tillgodoräkning av sjukpenning m. m. för pension

ning från arbetslöshetsförsäkring och sjukpenning från sjuk- och yrkesskadeförsäkringarna samt införande av beskattning av desamma, allt i syfte att göra sjukpenning och dagpenning ATP-grundande och öka deras värde för långtidsfallen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion, I: 682, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr FÄLLDIN (cp):

Herr talman! Vid riksdagens början väckte jag tillsammans med herr Ahlmark en motion med hemställan att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om prövning och förslag rörande höjningen av dagpenning från arbetslöshetsförsäkring och sjukpenning från sjuk- och yrkesskadeförsäkringarna samt att ersättningarna från sjuk- och yrkesskadeförsäkringarna skulle räknas upp till bruttobelopp och i stället göras beskattningsbara. Vi antyder i motionen också att man med den metoden skulle kunna göra ersättningarna ATP-grundande.

Det centrala motivet för motionen har varit att — vilket väl är ostridigt — kompensationsgraden blivit olika när man har försökt hitta schabloner för att utge ifrågavarande ersättningar i nettobelopp. Kompensationsgraden blir oförmånlig för långtidsfallen, och den blir oförmånlig på grund av trappstegen i skatteprogressionen.

Det nuvarande systemet är oförmånligt också för de äldre människor som är beroende av varje enskilt års pensionspoäng för att ATP skall få sitt fulla värde för dem. För den som i dag hindras från att få en pensionsgrundande inkomst på grund av sjukdom eller arbetslöshet skulle det vara värdefullt om man hade en sådan anordning som vi föreslår.

Jag vet att dessa frågor varit uppe till behandling vid skilda tillfällen. Jag

vet också att den huvudsakliga invändningen har varit det administrativa besvär som skulle följa med en ändrad ordning. Å andra sidan verkar det som om förutsättningarna för att bemästrade administrativa svårigheterna har ökat väsentligt. Att den nuvarande ordningen leder till resultat ungefär sådana som jag har beskrivit dem är dokumenterat av utskottet, som emellertid hänvisar till att 15-årsregeln i ATP-systemet innebär att den föreslagna anordningen för det stora flertalet inte kan få så stor betydelse på ATP-sidan.

Den andra sidan av förslaget, som mera tar sikte på kompensationsgraden, kommer emellertid att kvarstå med oförändrad styrka.

Nu är jag medveten om att det är ett enhälligt utskott som under hänvisning till de här berörda faktorerna på ATP-sidan — som väl egentligen tillhör andra lagutskottets område — samt under hänvisning till bevillningsutskottets uttalande i en fråga av motsvarande karaktär 1959 säger sig inte vilja tillstyrka några åtgärder. Det är emellertid att notera att bevillningsutskottet beträffande skattesidan sade att utskottet inte ville bestrida att en samlad översyn av gällande beskattningsregler på detta område ur vissa synpunkter kan vara motiverad.

Herr talman! Trots att utskottet i sin helhet har sagt nej till denna propå tar jag mig friheten att yrka bifall till motionen.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Jag vill med anledning av herr Fälldins yrkande om bifall till motionen börja med att yrka bifall till andra lagutskottets förslag, som i detta ärende innebär att motionen inte skall föranleda någon riksdagens åtgärd.

De avigsidor som herr Fälldin talade om i vad gäller tillgodoräkning av sjukpenning för pension har i stort sett eliminerats genom de regler som har införts på detta område. Långtids-

Om tillgodoräknande av sjukpenning m. m. för pension

sjuka kan nämligen under en tid av högst tre år få bortse från inkomstbortfall på grund av sjukdom vid pensionsberäkningen, och motsvarande regler har i stort sett införts fr. o. m. den 1 juli i år för den som varit arbetslös i minst 60 dagar.

Sjukförsäkringen är numera konstruerad så att om en person drabbas av långvarig sjukdom skall det automatiskt prövas — det talas om att det skall ske efter 90 dagar, men oftast tar det något längre tid — huruvida varaktigheten i arbetsförmågenedsättningen är bestående; i så fall föreligger välgrundad anledning anta att beslut om förtidspension fattas. I detta avseende skulle man inte vinna särskilt mycket med ett bifall till motionen — om ens något. Däremot framhåller ju också utskottet att frågan om de sociala förmånernas beskattning kan komma upp i något annat sammanhang. I samband med 1966 års sjukförsäkringsreform anmälde socialministern för riksdagen att han hade sin uppmärksamhet riktad på denna fråga och att den ytterst hörde samman med — såsom herr Fälldin här påpekade — vår skattelagstiftning och med frågan om socialförsäkringsförmånernas finansiering och om särbeskattningen och vad det kan vara som ligger närmast i tiden.

Då åtskilligt redan är gjort på försäkringsidan för att undanröja de eventuella svårigheter som skulle ha kunnat uppstå och då frågan om beskattningen av socialförsäkringsförmånerna bör prövas i ett annat och större sammanhang och redan är under Kungl. Maj:ts uppsikt, ber jag ännu en gång att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr FÄLLDIN (cp):

Herr talman! Jag vill bara påminna om att när äldrestödet infördes för att komplettera arbetslöshetsförsäkringen rådde det allmän enighet om att stödet skulle få konstruktionen av ett bruttovärde och att ersättningen skulle bli

beskattningsbar. Jag tycker att det är en riktig princip, och jag är litet förvånad över att utskottet inte har sträckt sig så långt att det har antytt att det i och för sig vore lämpligt, att de som sysslar med frågan om utformningen av den framtida arbetslöshetsförsäkringen också undersöker denna princip, ty detta ryms bevisligen inom andra lagutskottets kompetensområde.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående upphävande av lagen den 20 juni 1924 (nr 384) om återköpsrätt till fast egendom, m. m.

Vad utskottet i detta utlåtande hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av motioner angående expertis vid överklagande av beslut av hingstpremieringsnämnd;

nr 38, i anledning av motioner angående skogsvårdslån;

nr 39, i anledning av motion om inrättande av ett skadedjurslaboratorium; och

nr 40, i anledning av motioner om vissa stödåtgärder i glesbygdsområden.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 47, i anledning av motion om överlämnande av svenska skolböcker till skolor i Finland;

nr 48, i anledning av motioner angående kulturpolitiken; och

nr 49, i anledning av motion angående utvecklingen i skärgårdsområdena.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölles.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 14.05.

In fidem

Leif Ekberg

/Solveig Gemert
